

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI

KÖY ENSTİTÜLERİ KÜLTÜR DERSLERİNDE
TÜRK KÜLTÜRÜ VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

VİLLAGE ENSTİTUTES CULTURE COURSES
TURKISH CULTURE AND TURKISH NATIONALİZM

Yüksek Lisans Tezi
Selami ÇELİK
20152006004

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Necdet EKİNCİ

GİRESUN-2019

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ PROGRAMI

KÖY ENSTİTÜLERİ KÜLTÜR DERSLERİNDE
TÜRK KÜLTÜRÜ VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

VİLLAGE ENSTİTUTES CULTURE COURSES
TURKISH CULTURE AND TURKISH NATIONALİZM

Yüksek Lisans Tezi
Selami ÇELİK
20152006004

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Necdet EKİNCİ

GİRESUN-2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 01/10/2019 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Selami ÇELİK'in "Köy Enstitüleri Kültür Derslerinde Türk Kültürü ve Türk Milliyetçiliği" başlıklı tezini incelemiş olup aday 03/10/2019 tarihinde, saat 15.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Necdet EKİNCİ (Danışman)	
Üye	Prof. Dr Mustafa ŞANAL	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt YÜKSEL	
Üye		
Üye		

ONAY

.../10/2019

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Köy Enstitüleri Kültür Derslerinde Türk Kültürü ve Türk Milliyetçiliği” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03/10/2019

Selami ÇELİK

ÖNSÖZ

Toplumların maddi ve manevi kalkınmasında ve bu kalkınmanın süreklilik arz etmesinde eğitim-öğretimin rolü yadsınamaz bir gerçektir. Türk tarihinin her döneminde olduğu gibi; Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından itibaren her bakımdan güçlü bir devlet yaratmak ve bu devleti geliştirip yaşatmak temel amaç olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin maddi kalkınmasının yanı sıra, milli kültürünün önemini kavramış ve milli kimliğini benimsemiş vatandaşlardan oluşan bir millet meydana getirebilmek, bu amaca ulaşılma derecesinin göstergelerinden biridir. Söz konusu kültürel amaçlara ulaşmak için Türk eğitim kurumlarına büyük görevler düşmüştür. Bu maksatla eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde türlü çalışmalar yapılagelmiş olup bundan sonra da yapılacağı muhakkaktır. M. Kemal Atatürk'ün söylevlerinde, dönemin hükümet programlarında kültür eğitiminin gerekliliğine, amaçlarına ve kazanımlarına ilişkin birçok beyana rastlanmaktadır.

Mektedir sayesinde, mektebin vereceği ilim ve fen sayesinde ki Türk milleti, Türk sanatı, iktisadiyatı, Türk şiir ve edebiyatı, bütün bedaviiyle inkişaf eder.¹

Milli hars teşkilatına ehemmiyet-i mahsusa verilecek terbiye ve talimin esası milli harsa ve asri medeniyete müstenid olacaktır. Maarif Vekaleti'ndeki Hars Müdiriyeti tevsi ve ikmal olunarak muhtelif yerlerde tetkitata başlanılacak, münasip mevkilerde milli müzeler vücuda getirilecek, milli asarın cem ve telfikine ve milli bedayi' ve sanayi inkişaf ve tekemmülüne çalışılacaktır.²

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en yüksek makamlarınca, üzerinde önemle durulacağı belirtilen kültür eğitiminde neler amaçlanmaktadır? Bu amaçlara ulaşmak için nasıl bir yol izlenecektir? M. Kemal Atatürk'ün önderliği ile Türk inkılaplarının millete aktarılması sürecinde, temel icra görevinin eğitim kurumlarına düştüğü görülmektedir. Bu amaçla oluşturulan eğitim kurumlarından biri de Köy Enstitüleridir. Enstitüler kuruldukları günden bu güne dek lehte ve alehte birçok söylemle anıla gelmişlerdir. Olumlu görüşler, enstitülerin Türk köylüsünün ve

---

¹Selçuk Kantarcıoğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1986, s. 96

²S. Kantarcıoğlu, **a.g.e.**, s.38-39

köyünün tarım, teknik, kültürel alanda modernleşmesi, kalkındırılmasına hizmet ettiği yönündedir. Başka bir deyişle dönemin Türkiye'sinin acı gerçeklerine ilaç olduğu noktasında ağırlık kazanmaktadır. Karşıt görüş ise enstitülerin, Türk köylüsünün sahip olduğu milli, ahlaki, kültürel, değer ve geleneklere uygun olmayan, bir eğitim yaptığı yönündedir. Hatta Türk köylüsü arasında Komünizm'i yayma faaliyetleri şeklinde ithamlarla karşı karşıya kalmaktasır.

Köy Enstitülerinin ideolojilerinin ne olduğunun ortaya çıkarılması için birçok çalışma yapılmıştır. Ancak, hiçbir çalışma tek başına bu ideolojinin ne olduğunu ortaya çıkarmaya yetmemiş görünmektedir. Bu çalışma da tek başına enstitülerin ideolojisinin ne olduğunu ortaya koymaya yetmeyecektir. Ancak bu çalışma Köy Enstitülerinin ideolojisinin belirlenmesine katkı ve dayanaklar sunacaktır. Bu araştırma aynı zamanda, dönemin Türkiye ideolojisinin ne olduğuna yönelik sonuçlar da vermesi beklenmektedir. Ayrıca Türk kültürü ve milliyetçiliğinin, Köy Enstitüleri dönemi Türkiye'sindeki durumunu, ele almış biçimini, varsa geçirdiği evrimi ortaya koymaya yardımcı olacaktır. En nihayetinde bu çalışma, Köy Enstitülerinde Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitim-öğretimine ışık tutarak; dönemin Türkiye ideolojisi ve bu ideolojinin Türk kültürü ve milliyetçiliğine tesirine ışık tutmaya yardımcı olacaktır.

Nihal YILDIZ ve Osman AKANDERE, “Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı” adlı makalede, enstitüler üzerine yapılmış çalışmaların hazırlanış ve ele alınış biçimlerinin nasıl olduğu ile ilgili şu sonuçlara varmışlardır:

Enstitüler üzerine yapılan araştırmalar ve yazılan yazılar genellikle Köy Enstitülerinin genel işleyişi, kapanma nedenleri, ülke üzerindeki etkileri, dünyadaki ve ülkemizdeki yankıları yapılan eleştirilere cevap, öncesi ve sonrası gibi noktalara odaklanarak hazırlanmıştır... Yazılan kitapların yazarlarına ideolojik açıdan bakıldığında ise genelde sol görüşe yakın kişiler olduğu ve sağ görüşlü pek az kişinin enstitülere yönelik kitap yazdığı görülmüştür... Yapılan araştırmalar ile kaleme alınan yazılarda genellikle eleştiriler ve eleştirilere yanıtlar bulunmaktadır.³

Pakize TÜRKOĞLU'nun “Tonguç ve Enstitüleri” kitabı, Köy Enstitüleri üzerine oldukça kapsamlı bir eserdir. Ancak bu eserde Köy Enstitüleri faaliyetlerini

---

³ Nihal Yıldız- Osman Akandere, **Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı**, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVII/35 (2017-Güz), s.309

sadece İ. Hakkı TONGUÇ merkezli olarak ele alınmıştır. Peki enstitü öğrencileri kültür derslerinde nasıl bir müfredat eğitimine tabi tutuldular? Ders kitabı olarak hangi kitapları kullandılar? Bu soruların cevabı, öğrencilerin aldığı kültür ve milliyetçilik eğitimini daha somut olarak ortaya koyacaktır.

Müfredat programları ve ders kitapları eğitim kurumlarına yol gösterici birer rehber olmuşlardır. Çalışmaları türlü yollarla denetlenen öğretmenler, eğitim-öğretimin başında yıllık programlarını hazırlarlar ve MEB tarafından belirlenmiş ders kitaplarını takip ederler. Dönemin Maarif Vekili H. Ali YÜCEL'in de 1940-1941 eğitim-öğretim yılı başında yayınladığı tamimde, ders kitaplarının takip olunması hususuna ciddiyetle değindiği görülmektedir. Yücel bu konuda şu ifadeleri kullanmaktadır:

*“... Dersler; behemehal kitaplardan takip olunacak, kitaptaki sualler ve meseleler harfi harfine yapılacaktır. Böyle hareket etmeyen öğretmenler, vazifelerini iyi yapmamış sayılacaktır.”*⁴

Bu çalışmada Köy Enstitüleri Öğretim Programları 1943 ve 1947 ile enstitülerin kültür derslerinde okutulan ders kitapları incelenerek; ilgili derslerde Türk kültürü ve milliyetçiliği öğelerine yer verilme durumlarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmanın kapsamını KEÖP 1943-1947 ve Köy Enstitüleri kültür derslerinde okutulan ders kitapları oluşturmaktadır. Akpınar Köy Enstitüsü arşivini bünyesinde bulunduran, Samsun/Ladik Fen Lisesindeki, Köy Enstitüleri kültür derslerine ait ders kitapları temel kaynak olarak belirlenmiştir. Ancak burada ulaşılamayan KEÖP 1943-1947 ve birçok kültür dersi kitabı Türkiye genelindeki sahaflardan temin edilmiştir. Sahaflardan ulaşılan ilgili kültür dersi kitaplarının basım yılı, yazar, yayımcı vb. bilgilerinin, Tebliğler Dergisi verileriyle örtüşüyor olması göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırma boyunca Ladik Fen Lisesi kütüphanesinde çok sayıda kaynağın tasnifsiz biçimde bulunması, veri toplamayı zorlaştırmıştır. Ayrıca kültür derslerinin işlenişine dair günlük ve yıllık planlar, toplantı tutanakları vb. arşiv kaynaklarına da ulaşılamamıştır.

⁴ Maarif Vekilliği, **Tebliğler Dergisi**, C3, S90-483, 1940

Ulaşılan bulguların bazıları yalın, bazılarına ise söylem analizi yapılarak, verilmek istenen mesajı veya amaçlanan kazanımı ortaya koyma yoluna gidilmiştir. Bulguların analizi yoluyla ulaşılan verileri, Türk kùltürüne uygun olma durumu bakımından kıyaslanması amacıyla Türk kùltürü ve milliyetçiliği başlığı altında bir bölüm oluşturulmuştur. (II. Bölüm)

Türkiye Cumhuriyet milli eğitim tarihinde böylesine mühim ve çalışılmaya muhtaç bir konunun belirlenmesinden nihayete ermesine kadarki süreçte desteklerinden dolayı; danışman Prof. Dr. Necdet EKİNCİ'ye sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca arşivini bu araştırmaya ačan Ladik Fen Lisesine, Köy Enstitüsü mezunu emekli öğretmenleri Mehmet řEN, İsmail MUTLU (Fatsa/ORDU) Beylere katkılarında ve yardımlarında ötürü çok teşekkür ederim.

ÖZET**KÖY ENSTİTÜLERİ KÜLTÜR DERSLERİNDE
TÜRK KÜLTÜRÜ VE MİLLİYETÇİLİĞİ****ÇELİK, Selami****Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı****Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Necdet EKİNCİ**

Türk milli bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşmasının ardından, Türkiye Cumhuriyeti Devleti hemen her alanda kalkınma çabalarına girişmiştir. Özellikle de çoğunluğunu köylünün oluşturduğu Anadolu halkının, maddi kalkınması, milli kimlik kazanması ve kadim Türk kültür tarihinin dünya kültürleri içindeki saygın yerine yükseltilmesi amaçlanmıştır.

Köy Enstitüleri hakkında yapılmış bilimsel çalışmaların daha çok tarım ve teknik derslerindeki amaçları, süreçleri ve sonuçları konu edinen yayınlar olduğu dikkatleri çekmektedir. Dönemin ekonomik politikalarını anlamak için tarım ve teknik dersleri çalışmalarını, sonuçlarını incelemek son derece önemlidir. Ancak Anadolu halkının kimlik, kültür ve fikir hayatına yön verecek olan Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitiminin araştırma konusu yapılması da aynı derecede önemlidir. Köy Enstitülerinde Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitime ışık tutularak, bir bakıma dönemin Türkiye'sinin ideolojisine de ışık tutulmuştur.

Müfredat Programları, eğitim-öğretim kurgulayıcıları tarafından daima belirli amaçlara hizmet edecek şekilde düzenlenmiştir. Ders kitapları ise eğitim-öğretimin temel materyali ve eğitimcilerce takip edilen birer kılavuz olmuşlardır. Bu çalışmada, KEÖP 1943-1947 ve Köy Enstitüleri kültür derslerinde kullanılmış kültür dersi kitaplarını; Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği kazanımlarına yer verme durumları ortaya koyulmuştur. Araştırmada “*Nitel Araştırma*” yöntemlerinden “*Tarihi (historical) Araştırma Yöntemi*” kullanılmıştır. Bulgular, “*Söylem Çözümlemesi Yöntemi*” ile ele alınarak varılmak istenen amaçlar ve verilmek istenen kazanımlar ortaya konulmuştur. Araştırmanın sonucunda, incelenen ders kitaplarının Türk kültürüne ait değer ve öğelere ilişkin birçok kazanıma yer verdiği görülmüştür. Ancak Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği ile ilgili olarak, konuya göre değişen aşırı veya eksik bilgi ve ifadelerin varlığı görülmüştür.

ANAHTAR SÖZLÜKLER: Köy Enstitüleri, Kültür Dersleri, Türk Kültürü, Türk Milliyetçiliği

ABSTRACT**VILLAGE INSTITUTE CULTURE COURSES
TURKISH CULTURE AND TURKISH NATIONALISM****ÇELİK, Selami****Master's thesis, Social Studies Education Programme****Thesis adviser: Prof. Dr. Necdet EKİNCİ**

After Turkish national fight for independence ended with success, the Republic of Turkey began putting effort into developments in almost all aspects. Economic development of Anatolian people, most of whom consisted of peasants, gaining national identity and promoting the immemorial Turkish history to its place among the global cultures have particularly been aimed.

It's caught attention that scientific studies on village institutes are mostly publications about targets, processes and outcomes of agricultural and technical lessons. In order to understand that time's economic policies, it's extremely important to analyse the agricultural and technical lesson studies and outcomes. However, it is also equally important that education of Turkish culture and nationalism is handled as a research object, which will direct Anatolian people's identity, culture and intellectual movement. By setting light to education of Turkish culture and nationalism in village institutes, also, in a way, the ideology of Turkey at the time has also been enlightened.

The curriculums have always been methodized to serve certain purposes by academic developers. As for course books, they have been the basic materials of education and guides followed by the educators. In this study, the inclusion of functions about Turkish culture and nationalism in course books used in cultural lessons of KEÖP 1943-1947 and village institutes have been revealed. In the study, "Historical Research Method" which is one of the "Qualitative Research" methods has been used. The findings have been approached with "Discourse Analysis Method" and the intended conclusions and functions have been submitted. It can be seen in the research results that the course books which have been examined covers many functions about values and elements of Turkish culture. Nevertheless, regarding Turkish culture and nationalism, extreme or deficient information and statements varying by subjects have been noticed.

KEY WORDS: Village Institutes, Cultural Lessons, Turkish Culture, Turkish Nationalism

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	IX
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU	3
1.1.1. Alt Problemler.....	5
1.1.2. Araştırmanın Amacı	6
1.1.3. Araştırmanın Önemi.....	6
1.1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
1.1.5. Tanımlar	7
1.2. YÖNTEM.....	9
1.2.1. Araştırmanın Modeli	10
1.2.2. Evren ve Örneklem	12
1.2.3. Veri Toplama, Doküman İncelemesi ve Verilerin Analizi.....	13
İKİNCİ BÖLÜM	15
2. KÜLTÜR VE MİLİYETÇİLİK.....	15
2.1. KÜLTÜR VE TÜRK KÜLTÜRÜ	15
2.1.1. Kültür	16
2.1.2. Türk Kültürü	18
2.1.2.1. Folklor ve Türk Folkloru	21
2.2. MİLLİYETÇİLİK VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ.....	26
2.2.1. Türk Milliyetçiliği.....	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	33
3. KÖY ENSTİTÜLERİ	33
3.1. KÖY ENSTİTÜLERİNİ GETİREN SÜREÇ	33
3.1.1. Eğitim Kurulları Deneyi.....	37
3.1.2. Köy Enstitüleri	40
3.2. KÖY ENSTİTÜLERİNDE EĞİTİM-ÖĞRETİM.....	45
3.2.1. Köy Enstitüleri Kültür Dersleri.....	51
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	59
4. BULGULAR VE YORUM	59

4.1. KÖY ENSTİTÜLERİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA TÜRK KÜLTÜRÜ VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ.....	61
4.1.1. Türkçe Dersleri	61
4.1.2. Tarih Dersleri.....	63
4.1.3. Yurttaşlık Bilgisi Dersleri.....	66
4.1.4. Coğrafya Dersleri.....	67
4.1.5. Müzik Dersleri	70
4.1.6. Beden Eğitimi, Ulusal Oyunlar ve Spor Dersleri	72
4.1.7. Resim ve Elişleri Dersleri.....	74
4.2. KÖY ENSTİTÜLERİ KÜLTÜR DERSLERİNDE TÜRK KÜLTÜRÜ	76
4.2.1. Türk Kültürünün Kadim, Öncü ve Zengin Oluşu	78
4.2.2. Türk Dili ve Edebiyatı.....	84
4.2.3. Türklerde Devlet İdaresi.....	90
4.2.4. Türklerde İnanış Ve Din.....	94
4.2.6. Türk Milletinin Çalışkanlığı	100
4.2.7. Türklerde Bilim ve Eğitime Verilen Değer	102
4.2.8. Türklerde Erdemli ve Mert Olma	108
4.2.9. Türklerde Kadına Verilen Değer	109
4.2.10. Türklerde Milli Birlik, Yardımlaşma ve Dayanışma	111
4.2.11. Türklerde Temizlik.....	113
4.2.12. Türklerde Hoşgörü ve Adalet	114
4.2.12. Türklerde Ailenin Önemi ve Aile Hayatı.....	116
4.2.14. Türk Müziği	118
4.2.15. Türk Sanatı.....	122
4.2.16. Türk Şehirciliği ve Bayındırlık	125
4.2.17. Türk Spor ve Ulusal Oyunları.....	126
4.3. KÖY ENSTİTÜLERİ DERS KİTAPLARINDA TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ	130
4.3.1. Türklerde Yurt ve Devlet Sevgisi	130
4.3.2. Türklerde Millet Sevgisi.....	132
4.3.3. Türklerde Bağımsız Yaşama Arzusu	136
4.3.4. Türklerde Şehitlik ve Şahadet.....	138
4.3.5. Türklerde Ordu ve Askerlik.....	139
SONUÇ.....	144
KAYNAKÇA.....	149

KISALTMALAR DİZİNİ

Bsk.	: Baskı
Bsm.	: Basım
C	: Cilt
Ens.	: Enstitü
Drg.	: Dergisi
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Fak.	: Fakülte
KE	: Köy Enstitüleri
KEÖP	: Köy Enstitüleri Öğretim Programı
MV	: Maarif Vekilliği
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
S	: Sayı
SB	: Sosyal Bilimler
Şb.	: Şube-Şubesi
TD	: Tebliğler Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Üni.	: Üniversite
Yay.	: Yayınevi-Yayınları
Yy	: Yüzyıl

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1.	Sedat Veyis ÖRNEK'e göre Folklorun Tasfı.....	23
Tablo 3.1.	1927-1945 Yılları Arasında Şehir, Belde/Köy Nüfusu.....	34
Tablo 3.2.	Köy Eğitmeni Yetiştirme Kurslarının Kültür Dersleri Çizelgesi ve Müfredat Programı Taslağı.....	40
Tablo 3.3.	Köy Enstitüleri (1937-47,1948).....	44
Tablo 3.4.	Ders ve Etkinliklerin Beş Yıla Dağılımı.....	51
Tablo 3.5.	Genel Kültür ve Öğretmenlik Bilgisi Dersler (1943).....	52
Tablo 3.6.	Öğretmenlik Konulu Ders Dağıtım Çizelgesi (1947).....	53
Tablo 3.7.	Öğretmenlik Konulu Ders Dağıtım Çizelgesi (1949)	54
Tablo 3.8.	Öğretmenlik Konulu Ders Dağıtım Çizelgesi (1953).....	55

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

İnsan yığınlarını uluslaştırarak milleti oluşturmak ve çağdaş fikirlere sahip, hayata hazır bireyler yetiştirmek eğitimin başlıca görevidir. Eğitim hizmeti, ülkeden ülkeye değişse de kökünü geçmişten alır, birikimlerden faydalanır. Ayrıca eğitim, yarımlar yordanarak ve yenilikçi eğilimlerle hazırlanır. Aynı zamanda eğitim, ulusal nitelikte ve tüm yurttaşlara ulaşabilecek şekilde sunulur.

Toplumların maddi ve manevi kalkınmasında eğitimin rolü yadsınamaz gerçektir. Güçlü bir devlet ve çağdaş bir toplum olma yolunda eğitim, ekonomik işlevler yanında, sosyalleştirme ve kültürlenme işlevlerini de üstlenmektedir.⁵

İnsanlık tarihi boyunca, eğitime önem veren uygarlıkların yüksek medeniyetler kurdukları ve güçlü siyasi yapılara sahip oldukları görülmektedir. Türk milleti de tarih boyunca uyguladığı başarılı eğitim faaliyetleriyle, devletlerini her alanda daha müreffeh hale getirebilmiştir. Kültürel sürekliliği ve değişimi dengeli bir biçimde devam ettirebilmişlerdir. Ne var ki Osmanlı İmparatorluğu'nda 16. ve 17. yy dan itibaren yaşanan iç ve dış gelişmelere bağlı olarak eğitim faaliyetleri bilimsel ve yenilikçi ruhunu kaybetmiştir. Çözüm arayışı olarak eğitim alanında yapılan çok sayıda ıslahat ve modernleşme çalışmaları belli alanlarda veya kişilere bağlı kalmıştır. Özellikle Tanzimat Fermanı'yla başlayan süreçte ve devamında eğitim alanında da birçok ıslahat yapılmış ancak türlü sebeplerle devletin geniş coğrafyasını kuşatamamıştır.

Osmanlı Devleti çok uluslu bir yapıya sahipti, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ise bir ulus devlettir. Ulus devlet oluştururken en az iki şey milli olmalıdır. Bunlar milli bir eğitim ve milli bir ekonomidir. Atatürk, Türk Kurtuluş Savaşı sürerken Maarif Kongresi'ni düzenlemiş, savaşın başarıya ulaşmasının ardından ise İzmir İktisat Kongresi'ni düzenlemiştir. Bu iki çalışma milli bir devlet ve bir ulus

---

⁵ Necdet Ekinci, *Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformu'ndan Köy Enstitülerine*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997, s. 2

oluşturmanın ilk adımlarıydı. Ardından her alanda olduğu gibi öncelikle eğitim ve ekonomi alanında yoğun çalışmalara girildi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Harf Devrimi, Maarif Teşkilatı Kanunu bu çalışmaların sonuçlarından bazılarıdır. Ancak eğitim alanında yapılan birçok çalışma Türk köyüne ve köylüsüne ulaştırılamamıştır.

İnsanoğlunun temel ihtiyaçlarından hareketle; Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları için Türk köyünün öncelikli ihtiyacının geçimini sağlayacak çağdaş bir üretim sistemi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, devletin içinde bulunduğu siyasi, mali, kültürel, askeri vb. alanlardaki sorunlar çözülmemiş bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti idarelerine devrolmuştur. Çözüm bekleyen bu sorunların içinde en sona bırakılan, bazen de unutulan Türk köyü ve Anadolu insanı olmuştur. Vatanının bütünlüğü ve milli bağımsızlığı için her fedakarlığı yapan Anadolu insanı, devletin yerine getirmesi gereken bir çok hizmetten mahrum durumdadır. Bu noktada Türk köylüsünün tek ihtiyacının okul ve öğretmen sorunu olmaktan öte daha geniş bir durumu ifade ettiği anlaşılmaktadır. Çözüm bekleyen birçok sorunun ivedilikle çözümü için, türlü amaçlara hizmet edecek yapılar oluşturmak gereklidir. Bu sebeple Köy Enstitüleri, Milli Eğitim Bakanlığı yanında, dönemin Tarım ve Sağlık Bakanlıklarının da dahil olduğu bir yapıda kurulmuşlardır. Enstitülerde kültür derslerinin yanı sıra ziraat, teknik ve sağlık dersleri de müfredat içine alınmıştır. Buradan mezun olan öğretmenlere, gittikleri köylerde öğretmenden öte, köylüye birçok alanda rehber olmaları görevi yüklenmiştir.

Nüfusunun % 80'nin köylerde yaşadığı bir ülkede, bu büyük kitlenin ekonomik olduğu kadar, kültürel olarak da gelişmesi gerekmektedir. Bu sayede millet sade ve niteliksiz tarım işçisi olmaktan kurtularak bilinçli bir yurttaş olacaktır. Devlet halk üzerindeki kontrolünü ve yerli sermaye birikimini sağlayıp sanayileşmeye temel oluşturabilecektir. İlk bakışta durumun ekonomik boyutunun ağır bastığı göz önüne gelse de sosyal ve kültürel boyutu da ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü girişimin öznesi olan topraksız köylünün, kendisi ve ülke menfaatleri için çalışabilecek bilgi, kabiliyet ve milli duygularlarla donanmış bir yurttaş olması gerekmektedir. Ayrıca Köy Enstitüleri ülkede şehirli ve köylü arasında

ayrım yaratacağı eleştirilerinin aksine, zaten birçok açıdan varolan köylü şehirli ayrımın ortadan kalkmasını sağlayacaktır.

Ancak Türkiye Cumhuriyeti eğitim tarihi içinde, Köy Enstitüleri kadar eleştirilere yahut övgülere konu olan bir eğitim kurumu da olmamıştır. Çünkü Köy Enstitüleri, başlangıçta yüzyıldır birikerek büyümüş ve döneminin belki de en önemli sorunu haline gelmiş olan Türk köyünün ve köylüsünün kalkındırılmasını ve modern topluma geçiş sorununun çözümü için işe koşulmuş kurumlardır. Sonuçta Anadolu köyü ve köylüsü değişecektir. Değişim süreçleri ise çoğu zaman sancılı olmuştur.

Bu amaçları gerçekleştirecek kurumlar olarak tasarlanan Köy Enstitüleri 1937 de deneme okullarının ve Eğitim Kurşları'nın açılmasından, 6234 sayılı yasa ile 1954 yılında tam olarak kapatılmasına kadar 17 yıl kadar kısa bir zaman süresince ülkemizde eğitim hizmeti vermiştir denilebilir. Ancak Türkiye'deki siyasi değişimlere bağılı olarak çeşitli yasa, yönetmelik ve program değişimleri baz alınarak, Köy Enstitüleri sürecini çeşitli dönemlere ayıranlar vardır. Enstitülerin orijinal ve özgün yapısının kuruluşları ile 1947 yılı arasında olduğı çok defa ortaya koyulmaktadır.

1.1. PROBLEM DURUMU

Kuruluşlarında, eğitim süreleri boyunca hatta bugün dahi, Köy Enstitüleri hakkında lehte veya alehte görüşler, tespitler ileri sürüldüğü daha önce belirtilmişti. Bu durum bilimsel çalışmalara ve tartışmalar konu olmuştur. Köy Enstitüleri bir yandan dönemin Türkiye'sine sağladığı tarım, teknik ve sosyo-kültürel yararlar dile getirilip savunulurken, bir yandan da Türk-İslam tarihinin kültürel ve ahlaki değerleriyle uyuşmayan eğitim-öğretim faaliyetleri yürüttüğü ithamlarıyla eleştirilmektedir.

Köy Enstitüleri kuruluş günlerinden bu güne bir yandan Türkiye'nin ilköğretim sorununun çözümü için en önemli girişim olarak nitelendirildi. Dahası bir

ekonomik kalkınma modeli olarak bile görüldü. Ama bir yandan da en ağır eleştirilere de konu olmaktan kurtulamadı.⁶

Köy Enstitüleri hakkında araştırma yapmaya başlandığı andan itibaren, tarım ve teknik derslerinde yapılan başarılı uygulamaları konu alan kaynakların fazlalığı dikkatleri çekmektedir. Dönemin ekonomik politikalarını anlamak için tarım ve teknik derslerinin ürünlerini, bu ürünleri ortaya çıkaran süreçleri incelemek gereklidir. Aynı şekilde vatandaşın milli kültür bilincinin oluşumuna ve gelişimine etki edecek kültür derslerini araştırma konusu yapmak o derece önemlidir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu M. Kemal Atatürk; her alanda muasır medeniyetler seviyesi yükselmeyi hedef gösterirken, Türk milli kültürünü de bu hedefler arasında göstermektedir. Atatürk'ün Türk kültürü ile ilgili bu direktifleri, iktidara gelen hükümetlerce dikkate alınmış ve Maarif Bakanlıkları tarafından milli eğitim sahasında uygulanmıştır. Atatürk 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'nin 3. Yasama Yılı Açılış Konuşmasında, Türk milli eğitim politikaları içinde köylününün eğitimine ilişkin nitelikleri şu şekilde ifade etmiştir:

Sosyal yapının gerçek unsuru olan köylünün eğitilmesi için genel olarak bütün köylüye okuma, yazma ve vatanını, dinini dünyasını tanıyacak kadar coğrafya, tarih, din ve ahlak ile ilgili bilgiler verme ve dört işlemi öğretmek, eğitim programının ana amaçları arasında olmalıdır. Bunların yanında çocukları sosyal hayat ve ekonomide etkili ve yararlı kılabilmek için gereken basit bilgileri uygulamalı bir biçimde vermek ulusal eğitim programımızın temelini oluşturmalıdır.⁷

Köy Enstitülerinin de Atatürk'ün gösterdiği yukarıdaki amaç ve niteliklere uygun eğitim-öğretim faaliyetleri yürütmesi beklenen bir sonuçtur. Köy Enstitüleri derslerinin yarısını kültür dersleri teşkil etmektedir. Bu tablo Köy Enstitülerinde kültür eğitimine büyük önem verildiğini gösterir niteliktedir. Bu durum, söz konusu kültür dersleri içinde, Türk kültürü öğelerine; neden, nasıl, niçin yer verilmiştir gibi soruları cevaplamaya yetmemektedir. Bu noktada güvenilir ve geçerli sonuçlara ulaşmak için, KEÖP ve ilgili kültür dersi kitaplarını incelemek gerekmektedir. Bu sayede Köy Enstitülerinde Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği kazanımlarına yer

---

⁶ Ekinci, a.g.e., s. XIII

⁷ N. Yıldız, O. Akandere, e.g.d., s.281

verilme durumları ortaya koyulabilir. Bu araştırmanın problem durumunu, Köy Enstitüleri kültür derslerinde Türk kültürü ve milliyetçiliği öğelerine yer verilme durumları oluşturmaktadır.

Türk kültürü ve milliyetçiliğine ilişkin öğelere; Köy Enstitüleri Öğretim Programlarının derslere ait amaçları içinde ve ders kitaplarında doğrudan yada dolaylı olarak yer verilmesi beklenen bir durumdur.

Çünkü kültür eğitimi, vatandaşların milli kimlik ve milli aidiyet duygusu kazanmalarına, toplumsal birlikteliğin güçlenmesine hizmet eden önemli bir konudur. Ayrıca, dışarıda II. Dünya Savaşı, içeride Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kurulmuş olması gereği, Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği eğitimine ilave bir ihtimam verilmiş olması beklenir.

1.1.1. Alt Problemler

Problem durumuna ilişkin cevapların aranması yanında, aşağıdaki alt problemlere de cevap aradık. Bu sayede hem alt problemlere cevap aranırken hem de problem durumunun sınanması yolunda kıyaslar oluşturmayı amaçladık.

- Köy Enstitüleri hangi düzeyde eğitim-öğretim hizmeti vermiş bir kurumdur.
- Köy Enstitülerinde kullanılan ders kitapları, dönemin diğer okullarında kullanılan ders kitaplarından farklı mıdır?
- KEÖP 1943 ve 1947 arasında, kültür dersleri özelinde amaç ve içerik farkları var mıdır?
- Enstitülerin kültür dersi kitapları, KEÖP 1943 ve 1947'ye uyumlu mudur?
- Köy Enstitüleri kültür derslerinde ders kitabı olarak kullanılmış kaynaklar yanında, yardımcı ders kitabı olarak kullanılmış kaynaklar var mıdır?

1.1.2. Araştırmanın Amacı

Köy Enstitülerini konu edinmiş çok sayıda araştırma, türlü yayın ve yapım vardır. Ancak bu çalışmaların çoğu tarım ve teknik dersleriyle ilgilidir. Bunun yanında Köy Enstitülerini, kurucuları olarak kabul edilmiş İ. Hakkı TONGUÇ ve Hasan Ali YÜCEL'i merkeze alarak işleyen çalışmalar da oldukça fazladır. Köy Enstitüleri hakkında yapılmış akademik çalışmaların bir kısmı ise belirlenmiş bir ders ya da disiplin özelinde eğitim-öğretim faaliyetleri konu edinilmiştir. Yani, Köy Enstitülerinde müzik, spor ve ulusal oyunlar, tarih, Türkçe, yurttaşlık vb ders veya konuları ayrı ayrı ele alan çalışmalar vardır. Ancak enstitülerde Türk kültürü eğitim-öğretimini öğretim programları ve ders kitaplarının analizine dayalı ve bütüncül olarak ortaya koyan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırmada, Köy Enstitüleri kültür derslerinden hareketle, Türk kültürü ve milliyetçiliği öğelerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.1.3. Araştırmanın Önemi

İnsanoğlunun kendi eliyle ürettiği maddi ve manevi varlıkları, değerleri ve uygulamaları gelecek nesillere aktarması, geçmiş ile gelecek arasında bir köprüdür. Tarihin her dönemindeki eğitim kurumlarında olduğu gibi günümüz eğitim-öğretim kurumlarının da hemen her kademesinde kültür ve milli kültür eğitimi çalışmalarına yer verilmektedir. Aileden okula, sosyal hayattan devlet politikalarına kadar hemen her ortamda milli kültür bilinci oluşturma ve kültürel sürekliliğin devamını sağlama çabalarına girilmektedir. Hayatın hemen her alanındaki bu kültürel faaliyetler, milli kimlik ve milli aidiyet bilincine sahip vatandaşlar yetiştirmenin ne kadar önemli olduğunun idrak edilmesini ispatlar niteliktedir. Diğer dünya milletlerinde olduğu gibi Türk milletinde de Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitim-öğretimi milli genetiğimizin anlaşılması, korunması ve geliştirilip sürdürülmesi açısından son derece önemlidir. Bu çalışma, Köy Enstitülerinde Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitim-öğretimine ışık tutarak; dönemin Türkiye ideolojisine ve bu ideolojinin Türk kültürü ve milliyetçiliğine tesirine ışık tutmaya, resmi kaynaklarla da destek olacaktır.

Köy Enstitülerinde kültür üzerine yapılmış daha önceki çalışmalarda, Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitim-öğretimi bir bütün içinde, kültür derslerinin genelini kapsayacak şekilde ve ders kitapları gibi geçerli ve güvenilir kanıtlara dayanılarak ele alınmamıştır. Köy Enstitülerinde kültür ve milliyetçilik eğitim-öğretimini ortaya koymak, kültür derslerinin genelinden ve en güvenilir kaynak olan ders kitapları üzerinden araştırma yapmayı zorunlu kılar. Böylece hedef kitleye verilmek istenen mesaj ve kazanımlar güvenilir, geçerli ve net biçimde ortaya konabilecektir. Ayrıca 1943 ve 1947 Köy Enstitüleri öğretim programları uyarınca bastırılmış ve TD tarafından kullanımına izin verilmiş ders kitapları örneklem içine alınmıştır. Bu sayede Köy Enstitülerinde Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitim-öğretiminde süreç içinde bir evrilme olup olmadığı da ortaya konulmuş olacaktır. Bu araştırmamızda elde edilen veriler ve daha önce yapılmış ilgili araştırmaların sonuçları bir bütün olarak ortaya konulmuştur.

1.1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma konusu içinde Köy Enstitülerinde verilen bütün kültür dersleri ele alınmamıştır. Çünkü Matematik, Fen Bilimleri ve Eğitim Bilimleri dersleri kültür ve milliyetçilik gibi kavramların eğitim-öğretiminde araç olarak kullanılan dersler olmamışlardır ya da nadiren kullanılmışlardır. Bu sebeple çalışma Köy Enstitüleri ders müfredatı içindeki, Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Yurt Bilgisi, Askerlik, Toplum Bilim, Ruh Bilim, Resim ve El İşi, Müzik, Beden Eğitimi-Spor ve Ulusal Oyunlar dersleri ile sınırlı tutulmuştur.

1.1.5. Tanımlar

Araştırma içerisinde birçok kavram ve terimi barındırmaktadır. Biz burada çalışmamıza ilişkin birkaç genel kavrama kısa ve öz olarak yer vermeyi uygun bulduk.

Eğitim: Belli bir bilim dalı veya sanat kolunda yetiştirme, geliştirme ve eğitime işi. Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışıyla yerlerini almaları için gerekli bilgi,

beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye.⁸

Öğretim: Belli bir amaca göre gereken bilgileri verme işi, tedris, tedrisat, talim. Öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, gereçleri sağlama ve klavuzluk yapma eylemi.⁹

Köy Enstitüleri:1940 yılında iş ilkesinin temele alınarak köye yönelik her açıdan donanımlı köy öğretmeni yetiştirmeyi amaçlayan eğitim-öğretim kurumlarıdır.¹⁰

Kültür: Tarihi, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren ölçüler bütünü, hars, ekin. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü.¹¹ Kültür kavramı denince, bize anımsattıklarından çok daha fazlası kastedilir aslında. En genel hatlarıyla kültür, yaşam şeklimizi ifade eder. Sosyal hayatımız içerisinde kuşaklar boyu aktarılan maddi ve manevi ürünlerin tümü, bir milletin kültürü kapsamına girer. Örneğin bir milletin dili, duygu ve düşüncelerini ifade etme şekilleri, gelenek, görenek, töre, örf ve adetleri, kurumları, sosyal ve siyasi yapıları, yasaları, töreleri, kutlamaları, kullandığı alet ve teknikleri, sanat eserleri, yaşamlarını sürdürme şekilleri, dinleri, inançları, müzikleri, dansları, sporları hepsi kültürel ürünlerin kapsamındadır.¹² Değişim ve süreklilik, kültürün yapısal özelliklerindedir. Değişmek her cemiyet için bir ihtiyaçtır. Sosyal yapının son derece yavaş ve sınırlı değişmesi sebebiyle statik olarak düşünülen geleneksel cemiyetlerde dahi, sürekli bir hareket ve değişim söz konusudur. Aksi halde bu günkü cemiyet biçimlerine ulaşmak mümkün olmazdı.¹³

M. Kemal Atatürk'ün Cumhuriyetimizi kurarken, temeli Türk kültürüne dayanan inkılapları gerçekleştirmesi doğrultusunda yapılan çalışmaların, Türk milli kültüründe değişim ve süreklilik gösterecek hususları ortaya çıkaracağı muhakkaktır.

⁸ TDK, **Türkçe Sözlük**, TDK Yay., C1-2, Ankara, 1998, s.677

⁹ TDK, **Türkçe Sözlük**, s.1719

¹⁰ Esra Mindivanlı Akdoğan, **Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi**, Doktora Tezi, Erzurum, 2016, s.4

¹¹ TDK, **Türkçe Sözlük**, s. 1436

¹² Önder Yazıcıoğlu, **Türklerin Kültür Tarihi**, Kalipso Yay., İstanbul, "tarihsiz", s. 11

¹³ Naci Bostancı, **Kültür ve Değişme**, Hamle Yayın ve Dağıtım, İstanbul, 1990, s. 49

Evrensel kültüre doğru giden sürecin tartışılmaz ağırlığını hali hazırda batı kültürünün oluşturduğu gerçeğidir.¹⁴

Milliyetçilik: Maddi ve manevi açılardan millet ve ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışı, ulusalcılık.¹⁵ Milletlerin oluşma ya da gelişme süreci; Bir millete ait olma duyarlılığı ya da bilinci; Bir milletin dili ve simgelerle temsili; Bir milleti temsil eden toplumsal ve siyasal hareket; Hem genel hem de özel bir millet öğretisi ve/veya ideolojisi.¹⁶ Her şeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı adlandırmamızı sağlayan bir söylem; başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı, davranış ve tutumlarımızı yönlendiren bir görme ve yorumlama, bir algılama biçimi.¹⁷

Bazı düşünürlere göre ise "milliyetçilik, kendilerini aynı milletin üyesi sayan kişilerin, bir arada ve aynı sınırlar içerisinde, bağımsız bir şekilde hayat sürmek ve üyesi oldukları toplumu yüceltmek ve yükseltmek isteğidir."¹⁸ Milliyetçilik geniş tabanlı modern topluma uydurulmuş mecazi bir akrabalık olarak tanımlanan bir ulus-devlet ideolojisidir.¹⁹

1.2. YÖNTEM

Bilgi elde etmenin birçok yolu vardır. İnsanoğlu tarihsel süreç içerisinde bilgi edinmek için gözlem, deneme yanılma, deneyim sahibi kişilere danışma, kitaplara başvurma ve hatta sezgiler dahil bir çok yola başvurmuştur. Ancak bu yollar her zaman güvenilir ve geçerli bilgiyi vermemiş, sonucunda hataları, zaman kayıplarını, başarısızlıkları vb. beraberinde getirmiştir. Zaman içinde yaşadığı deneyimler İnsanlığa doğru, güvenilir ve kesin bilgiye ulaşmak için sitemli çalışmalara başvurulması gerektiği yolunu göstermiştir. Bu sayede artan bilimsel bilgi birikimi, bilimin farklı bilimsel disiplinlere ayrılmasını doğurmuştur. Böylece farklı gerçekleri, farklı yöntemlerle arayan bilim dalları meydana gelmiştir.

¹⁴ Ö. Yazıcıoğlu, a.g.e., s.34

¹⁵ TDK, **Türkçe Sözlük**, s.1565

¹⁶ Anthony D. Smith, Çev: Ümit Hüsrev Yolsal, **Milliyetçilik**, Atıf Yay., Ankara, 2013, s.15

¹⁷ Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları**, Doğu Batı Yay., Ankara, 2015, s.14

¹⁸ Temuçin F. Ertan, **"Milliyetçilik", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2014, s.239

¹⁹ Thomas Hylland Eriksen, **Etnisite ve Milliyetçilik**, Avesta Yay., İstanbul, 2004, s.165

Cemal YILDIRIM, bilimi şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Bilim evreni tanımak, gerçeği bulmaktır. Evreni toplumu ve insanı araştırma konusu yapan gözleme deneye ve akla sistematik yollarla elde edilen bilgileri tanımlar. Kısacası bilim olgular (gerçekler) hakkında bilimsel yöntemlerle elde edilmiş bilgilerdir.”*²⁰ Buna göre bilim gerçeği aramanın bir yolu ve gerçeklerin oluşturduğu bilgi kümesi olarak tanımlanabilir.²¹

Bilim gerçekleri ortaya çıkarmak için her zaman aynı yola başvuramaz. Örneğin geçmişte olmuş veya gelecekte olacak bir olayı gözlemlenemez, artık hayatta olmayan bir uzmanın görüşlerine başvurulamaz veya gözlemi yapılan bir olayın yahut görüşülen bir uzmanın verileri sadece mantık yoluyla sınanamaz. O halde doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmak amacıyla farklı problem durumlarında kullanılmak üzere geliştirilmiş ve sistemleşmiş yöntem ve tekniklere ihtiyaç duyulacaktır. Bilimsel araştırma yöntemleri içinde en çok başvuru alanlar, nitel araştırma yöntemleri ve nicel araştırma yöntemleridir.

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin analizi hakkında bilgi verilmiştir.

1.2.1. Araştırmanın Modeli

Bilimsel çalışmalarda sıklıkla nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığını önceki bölümde belirtmiştik. Bu araştırmanın problem durumunun çözümlenmesi, bilimsel araştırma disiplinlerinden Nitel Araştırmaların çalışma alanı içine girmektedir.

Nitel araştırmalar, ilişkilerin anlamını ve türünü keşfetmek için gözlemlerin sayısal olmayan bir biçimde incelenmesi ve yorumlanmasıdır. İnsan davranışlarını veya deneyimlerini tanımlamak için sözcükleri veri olarak kullanır ve bir araştırma sorusu vardır. Nitel araştırma düzenekleri daha çok soyut kaynaklıdır. Kişinin yazdıklarını, söylediklerini veya gözlenen davranışlarını temel veri kaynağı olarak ele alır.²²

²⁰ Şener Büyüköztürk vd., **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, 18. Bsk., Pagem Akademi, Ankara, 2014, s.6

²¹ Ş. Büyüköztürk vd., **a.g.e.**, s.6

²² Gül Nur Akman, **Nitel ve Nitel Araştırma Yöntemleri**, Afyon Kocatepe Üni., Afyonkarahisar, 2014, s.9

Nitel araştırmalarda bulgulara müdahale edilmez ve niçin, nasıl, ne şekilde gibi soruların cevapları aranır. Bu araştırmada Köy Enstitüleri ğretim programlarında ve kültür dersi kitaplarında Türk Kültürü ve Türk milliyetçiliği öğelerine yer verilme durumları inceleneceğinden Nitel Araştırma türlerinden biri olan Tarihi Araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Geçmiş zaman içinde meydana gelmiş olay ve olguların araştırılmasında ya da bir problemin geçmişle olan ilişkisi yönünden incelenmesi, analizi, sentezi ve rapor edilmesi sürecidir.”²³ Tarihi araştırma dönemin dökümanları dikkatlice okunarak ya da o zamanda yaşamış kişilerle görüşmeler yapılarak odaklanılan problem durumu ile ilgili “geçmişte ne oldu?” sorusuna yanıt arar.²⁴

Araştırmanın birinci bölümde problem durumu ortaya koyuldu. Devamında bilimsel araştırma basamaklarının diğer esas ve usulleri ortaya konarak araştırmanın yöntemi ifade edildi.

İkinci bölümde, kültür ve milliyetçilik kavramlarına yer verildi. Bölümün başlangıcında kültür ve milliyetçilik kavramlarının izahının ardından, Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği ortaya konuldu. Ayrıca bu bölümde folklor başlığına da yer verildi.

nc bölümde, Osmanlı'nın son dönemleriyle Türkiye Cumhuriyet'inin ilk yıllarında köyde eğitim ve ğretmen yetiştirme faaliyetlerine yer verildi. Ardından Eğitmen Kursları'ndan başlayarak Köy Enstitülerine giden süreç izah edilmiş ve enstitülerle ilgili genel bilgilere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, kaynaklardan ulaşılan bulguları Türk kültür ve milliyetçiliği bölümleri başlıklar, altında ilgili oldukları alt kategorilerde ortaya koyuldu. Bulgulardan gerekli görülenler, “Söylem zmlemesi Yöntemi” yoluyla verilmek istenen mesajlar, amaçlar ve kazanımlar ortaya koyuldu. Problemlere ilişkin bazı cevaplara da bu bölümde cevaplar verilmiştir.

Sonuç bölümde ise dördüncü bölümde ulaşılan bulguların, Türk kültürü ve milliyetçiliği ölçütlerine uygunluğu durumu ifade edildi. Böylece Köy Enstitülerinde

²³ Saim Kaptan, **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**, Tekişik Web Ofset Tesisleri, Ankara, , 1998s.53

²⁴ ř. Büyüköztürk vd., **a.g.e.**, s.19

Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitim-öğretime yer verilme durumuna ilişkin bilgilere yer verildi.

1.2.2. Evren ve Örneklem

Ders kitapları eğitim-öğretim süreci içerisinde her zaman izlenmesi gereken bir kılavuz, eğitim-öğretimin planlanması ve icrasında birer rehber olmuşlardır. Özellikle ilk ve orta dereceli okullarda öğretmenler derslerinde bu kitapları takip eder ve izlenmesi gereken bir yönlendirici olarak kabul ederler. Bu araştırmanın evrenini Köy Enstitüleri Öğretim Programları ile enstitülerin Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Yurt Bilgisi, Askerlik, Toplum Bilim, Resim ve Eşi, Müzik, Beden Eğitimi-Spor ve Ulusal Oyunlar derslerine ait ders kitapları oluşturmaktadır.

Başlangıçta araştırmanın örneklemini olarak Samsun İli Ladik İlçesinde eğitim-öğretim faaliyeti yürütmüş olan Akpınar Köy Enstitüsü arşivi seçildi. Akpınar Köy Enstitüsünün kapatılmasının ardından, aynı yerleşke üzerinde bir çok eğitim kurumu faaliyet göstermiş olup, halen eğitim-öğretim hizmetine devam eden Ladik Fen Lisesi, Akpınar Köy Enstitüsü yerleşkesi içindeki okullardan biridir ve enstitüden kalan kitapları bünyesinde bulundurmaktadır. Örneklem olarak belirlenen Akpınar Köy Enstitüsü arşivi üzerinde envanter çalışması yapıldı ve ulaşılan materyallerin evreni temsil etme gücüne sahip olmadığına karar verildi.

Örnekleme hatasının artması, örneğin evreni temsil etme gücünün de azaldığını ve araştırmanın genellemesinin sorunlu olacağını ifade eder. Bilimin doğası gereği gerek nicel gerekse nitel araştırmalardan elde edilen sonuçların genellenebilir olması gereklidir. Bunun yanında evreni temsil yeteneği düşük örneklem üzerinde yapılan araştırmalardan sağlanan sonuçların, evrenin tamamına genellenmesi ile araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği de düşük düzeyde olacaktır.²⁵

Araştırmada örneklemin evreni temsil etmesini sağlamak için MEB'in Tebliğler Dergisinde 1940 ve 1951 yılları arasında ne tür okullarda kullanılacağı belirtilmiş ders kitapları içinden örneklem oluşturuldu. Örneklem olarak belirlenen bu kitaplar ve KEÖP Türkiye geneli sahaflarda temin edildi. Bu noktada TD'nin

²⁵ Ali Baltacı, **Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme**, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Drg. C7-S1, 2018, s.236

elektronik ortamında bazı yıllara ait sayıların yüklü olmadığı ve 1943, 1947 Köy Enstitüleri Öğretim Programları'nı teminin güçlüğü görüldü.

Örneklem olarak seçilen kaynakların orijinal oluşları, dönemin onaylı ders kitapları olmaları, basım-yayım yılları, yazar bilgileri vb. göz önüne alındığında araştırma evrenini temsil edebilirlikleri yüksektir. Kitapların birçoğunun komisyonlarca ve MEB basım-yayımlı oluşu güvenilirliklerini artırmaktadır.

Ayrıca dönemin Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik durumu, basım-yayın faaliyetleri ve II Dünya Savaşı'nın etkileri de göz önüne alındığında; araştırma evrenini oluşturan kitapların tek parti hükümetlerince kontrollü ve homojen olarak bütün enstitülere dağıldığı varsayılmıştır. Bu sebeple alınan örneklem, araştırmanın evrenini temsil gücüne sahiptir.

1.2.3. Veri Toplama, Doküman İncelemesi ve Verilerin Analizi

Genel olarak veri, “bir sonuca varabilmek için gerekli olan ilk bilgi, dayanak bilgi ya da belge ya da ipuçları” olarak tanımlanmaktadır. Araştırma sürecinde veri niteliğindeki bilgi ve özellikler ele alınıp işlenerek, üzerinde yorumlar vb. yapılarak sonuçlar çıkarılmaya çalışılır. Bu araştırmada doküman incelemesi yoluyla ulaşılan kavram, cümle, metin ve görsellere neden, niçin, nasıl vb. soruları sorarak sonuçlara varmaya çalışıldı.

Nitel çalışmalarda deneklere herhangi bir işlem ya da yönlendirme yoktur. Katılımcılar işlem görecektir ve görmeyecek şekilde gruplara ayrılmaz. Veriler çalışmanın sonunda toplanmaz. Veri toplama süreci süreklidir. Araştırmacılar olarak insanları, olayları gözlemler ve konu hakkında derinlemesine bilgi almaları gerektiğinde belli katılımcıları seçerek onlarla görüşmeler yaparlar ve ilgilendikleri konuyla ilgili farklı kaynakları ve kayıtları incelerler.²⁶

Ayrıca problem durumuna ilişkin olarak, Köy Enstitüsü mezunlarından röportaj yolu ile bilgi ve verilere ulaşılmaya çalışıldı. Ancak yapılan ilk iki görüşmede amaçlanan verilere ulaşılmadı. Bahsi geçen Köy Enstitüsü mezunlarının zamana, yaşlarına ve sağlıklarına bağlı olarak, hatırdaki kalan anılarını ve enstitülerde

---

²⁶Ş. Büyüköztürk vd., a.g.e., s.240

yapılan eğitim-öğretim faaliyetlerini genel hatlarıyla ifade ettikleri görüldü. Ancak enstitü mezunlarına yönelik geliştirilecek anketlerle, verdikleri bilgilerin de kalıcı olmasının sağlanması gerektiğini fark edildi.

Köy Enstitüleri Öğretim Programları ile kültür dersleri kitapları evreninden örneklem olarak alınan kaynaklar nitel veri analizlerine ait yöntemlerle incelendi.

Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri (pattern) ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir. Diğer bir deyişle nitel analiz yapan araştırmacı, alandan toplamış olduğu verilerden hareket ederek bu veriler içerisinde saklı duran bilgiyi keşfetmeye ve ortaya çıkartmaya çabalamaktadır. Dolayısıyla nitel veri analizinin, kuramdan türetilen denence(lerin) sınamasına dayalı nicel veri analiz yöntemlerinden farklı bir analiz yöntemine sahip olduğunu söylemek mümkündür.²⁷

Araştırma boyunca ulaşılan veriler Türk Kültürü ve Türk milliyetçiliği bölümleri altında ilgili oldukları alt başlıklar altında toplandı. Alt başlıklar içinde toplanan bu verilere dayanarak doğrudan ulaşılmak istenen amaçları ve öğretmen adaylarına verilmek istenen kazanımlar önermeler halinde ortaya koyuldu. Temel araştırma yöntemi olarak belirlenen *Tarihi Araştırma Yöntemi* ve *Doküman İncelemesi Yöntemi* yanında; bulgular bölümünde öğretmen adaylarına verilmek istenen kazanımları ve hedeflenen diğer amaçlar *Söylem Çözümlemesi* yöntemiyle ortaya konmaya çalışıldı.

Söylem Çözümlemesi, yazılı metinlerin ayrıntılı bir dil bilimsel analize tabi tutulduğu nitel bir analiz türüdür... Diğer yandan bu analiz biçimi diğer nitel analiz türlerinden yalnızca birini oluşturmakta olup çoğu durumda araştırmacılar tarafından etnografik ve benzeri diğer analiz türleri ile birlikte kullanılmaktadır.²⁸

---

²⁷ Murat Özdemir, **Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma**, Eskişehir Osmangazi Üni., Sos. Blm. Drg., 11 (1), s.328

²⁸ M. Özdemir, **a.g.e.**, s.337

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜLTÜR VE MİLLİYETÇİLİK

Bu bölümde kültür ve milliyetçilik kavramlarının anlam, içerik, üstlendikleri görev bilgilerini genel hatlarıyla ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçta, ilgili kavramların detaylı ve kuramsal bir şekilde ortaya konulması olmadığı gibi; bu kapsamdaki bir çalışma ancak farklı çalışma ve çalışmalara konu olacak geniş mahiyettedir. Başlangıçta ilgili kavramlar üzerine kapsamlı ve kuramsal bir bölüm oluşturmak amaçlanmıştır. Ancak kültür ve milliyetçilik kavramlarının kapsamı, detayları ve genişliği görüldüğünde böylesi genel bir bölüm oluşturmak yeterli görüldü.

2.1. KÜLTÜR VE TÜRK KÜLTÜRÜ

Kültür; belli bir gruba ait olan, doğuştan değil sonradan öğrenilerek nesilden nesile aktarılan, değerler ve ürünlerdir. Maddi ve manevi bu ürünler, ait oldukları topluluğun davranışlarını sürekli olarak etkiler. Bu şekilde küçük büyük her topluluk kendine has kültürel birikime sahiptir. Sahip olunan kültür, etkilediği insanları birbirine yaklaştıran, geçmişle bağ kuran, toplumsal düzenin sağlanmasına yardımcı olan ve güçlü bir toplumsal birliği ortaya çıkaran önemli bir unsurdur.

Türk milleti de varolduğu zamandan bu yana zengin kültürel ürünler ortaya koymuş; bu kültür sayesinde öz varlığını korumuş ve sağlam toplumsal yapılar kurabilmiştir. Türk tarihinin farklı zamanlarında olduğu gibi; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, Türk kültüründe siyasi, sosyal, ekonomik, dini vb. alanlarda daha yoğun değişim süreçleri yaşanmıştır. Köy Enstitülerinin de sözü edilen kültürel değişimlere etki ettiği söylemlerine sıklıkla rastlanmaktadır.

Bu bölümde, kültür kavramı ve Türk kültürünün sahip olduğu mahiyet genel olarak ortaya konulmuştur. Bu sayede bulgular bölümünde, Köy Enstitülerinin Türk kültürüne yer verme durumu ortaya konulabilecek ve yorumlanabilecektir.

2.1.1. Kültür

Kültür, bir insan topluluğunun, doğal ve toplumsal çevresiyle etkileşim süreci içinde ürettiği maddi ve manevi öğelerin toplam bileşimine denir.²⁹

Kültürün iki boyutluğundan hareketle maddi kültür: bir toplumun belli bir zaman dilimi içinde gösterdiği teknik gelişim, üretim ve uygulamalardaki bilgi birikimi, beceri ve yeteneklerini yansıtmaktadır. Maddi kültür, insanın doğaya, topluma, hatta kendi kendine egemen olma ölçüsünün göstergesidir. Manevi kültür ise: maddi kültür ile etkileşim halinde olup, toplumsal ortam içindeki türlü sosyal etkileşimleri yönlendiren düşünceler, duygular, tutum ve değer ölçüleri, davranış kuralları, gelenek-görenekler, dinsel, siyasal, felsefi inançlar ve davranışlar bütünüdür. Kültür kavramının ortaya çıkışı veya ilk kullanımlarına ilişkin yapılan araştırmalar; onun ziraat ve dini temelli uygulamalarla ilgili olduğunu söylemektedir.

İngilizce'deki ilk kullanımlarında kültür, hayvanların ve ekinlerin "yetiştirilmesi" (cultivation) ve dinsel tapınma ile ilişkili idi... On altıncı yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar terim, geniş bir şekilde öğrenmeyle, bireysel insan aklının ve kişisel görgünün geliştirilmesine uygulandı. Bu toprak ve ziraat pratiklerini geliştirme fikrinin metamorfik bir yayılımı idi. Bu nedenle hala birilerinin "kültürlü" olduğundan ya da kaba iseler "kültürsüz" olduklarından söz edebiliyoruz. Bu dönemde kültür "uygarlık" sözcüğünün değer yüklü eşanlamlısı olarak kullanılmasıyla birlikte, terim bir bütün olarak toplumun gelişmesini de anlatmaya başladı... Sanayii Devrimi'nde Romantizmin yükselişiyle kültür tek başına ruhani gelişimi adlandırmak; ve bunu maddi ve altyapısal değişimle karşılaştırmak amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Romantik milliyetçilik ile beraber kültürün boyutları olarak günlük yaşamı ve geleneği vurgulayan tonlamalar (inflections) ortaya çıkmıştır. Bunlar bu dönemde ortaya çıkan "halk kültürü" ve "ulusal kültür" fikirleri içine toplanmıştır.³⁰

İngilizce'deki "agriculture" kelimesi tarım ve ziraat anlamına gelmektedir. Kültür kavramının ilk kullanımına bakıldığında kökenin tarım ve hayvancılıkta ilgili

²⁹ Özer Özankaya, *Ulusal Toplumun Ve Ulusal Kültürün Kurucu Öğeleri*, s. 218

³⁰ Philip Smith, *Kültürel Kuram*, Babil Yay., İstanbul, 2007, s.13-14

olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bir hususu dikkatlerden kaçırmamak gerekir ki bu da tarımsal üretimde ileri olmak hususudur. Çünkü o dönemlerde ekonominin ve üretimin temelleri ziraat üzerine kuruludur. Yani kültür kavramı, tarımda “ileri olmak”, “modern olmak” anlamlarını da barındırmaktadır.

İngiliz antropolog Edward Burnett Tylor’a göre Kültür: “*Bir toplum içinde doğan ve nesilden nesile aktarılan bir gelenekler bütünüdür. Bu nedenle insanların benimsediği normları, değerleri ve standartları ifade ederken, aynı zamanda her toplumda dünya işlerinin düzenlenmesi ve bunun açılı bir biçimde yapılması için ayrı yöntemler gösterir. Kültür, yaşamın devamı için bir dizi mekanizmadır... Bizlerin doğumla dahil olduğumuz bir kalıp, kişiliklerimizin ve kaderimizin demir gibi üzerinde dövüldüğü örs gibidir.*”³¹ Yine Tylor kültür ve uygarlığı bir tutarak: “*...Bir toplumun üyesi olarak insanın edindiği bilgi, inanç, sanat, yasalar, ahlak, gelenekler; ve diğer yetenekleri ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür.*”³² der.

Bu tanımlamadan hareketle kültürün bir tarihi geçmişi olduğu ve bir birikimi ifade ettiğini de görülmektedir. Bu birikim, insanın ve üyesi olduğu topluluğun türlü açılardan daha mutlu yaşam sürmesi için kendi ürettiklerinin üzerine yenilerini koyması biçiminde devam eder. Ancak devam eden bu kültürel değişim ve gelişim kültürel hafızanın devamlılığı için köklerinden kopmamalıdır.

Kültür kavramının XVI ile XIX. asırlar arasında öğrenmeye, bireysel insan aklının ve kişisel görgünün geliştirilmesine uygulanması; Avrupa’da Rönesans, Reform ve Aydınlanma Dönemlerinin etkisinden olsa gerektir. Bu dönemde kültür kavramının bilimde, eğitimde, sanatta uygar insanları veya toplumları ifade etmekte kullanılmıştır.

Zaman içinde ekonomide ticaret ve sanayinin, tarımsal üretimden daha önemli hale gelmesi, kültür kavramının kullanım alanının değişmesine de yol açmış görünmektedir. Bu anlamsal evrimde, Avrupa merkezli teknik, ticari ve siyasi alanlardaki değişimlerin de etkileri olduğu açıktır.

Önder YAZICIĞLU, kültür kavramını şöyle açıklar:

“Kültür kavramı denince, bize anımsattıklarından çok daha fazlası kastedilir altında. En genel hatlarıyla kültür, yaşam şeklimizi ifade eder. Sosyal hayatımız

³¹Ö. Yazıcıoğlu, a.g.e., s.13

³²P. Smith, a.g.e., s.15

boyunca kuşaklar boyu aktarılan maddi ve manevi ürünlerin tümü, bir milletin kültürü kapsamına girer. Örneğin bir milletin dili, duygu ve düşüncelerini ifade etme şekilleri, gelenek, görenek, töre, örf ve adetleri, kurumları, sosyal ve siyasal yapıları, yasaları törenleri, kutlamaları, kullandığı teknik ve aletleri, sanat eserleri, yaşam sürdürme şekilleri, dinleri, inançları, müzikleri, dansları, sporları hepsi kültürel ürünlerin kapsamındadır.”³³

Sadık TURAL ise kültür kavramını kısaca şöyle izah etmektedir:

Kültür, tarihi bakımından varlık sahibi bir insan topluluğunun daha hoş, daha güzel, daha ulvi, daha akli, daha ekonomik, daha ahlaki saydığı değer ve davranışlardan oluşan bir hayat tarzıdır.³⁴

Sonuç olarak kültür kavramının bugün de anlamsal karşılığı, içeriği ve çeşitli özellikleri vardır. Kültür, insan topluluklarının tarihsel süreç içinde oluşturduğu ve üyelerinin davranışları üzerinde yaptırım gücüne sahip bir unsurdur. Kültür, nesilden nesile aktararak zamanı aşan tecrübe deryasıdır. Değişmez değildir ama zorlamalara ve zamana karşı oldukça dayanıklıdır. Üretildiği toplum tarafından kullanıldığında, o toplumu bütün ve güçlü kılar. Unutulup bırakıldığı toplumlarda, insanlar sanki kör oluverir dünü, bugünü, yarını göremez. Kültür doğruyu söyler, hangi bilim onun kadar doğru sözlüdür? Kültürünü bilen kişi medeni kişidir, o hiçbir zaman sonradan görmez.

2.1.2. Türk Kültürü

Türk Dil Kurumu “kültür” kavramını, “*Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin*” olarak tanımlamaktadır.

Türk milleti köklü bir geçmişe sahiptir ve bu süreçte ortaya koyduğu kültürü türlü yollarla geniş coğrafyalara yaymıştır. Türk kültürünün bu şekilde geniş coğrafyalara yayılması, bu coğrafyalarda var olan kültürlerle etkileşim sürecinin yaşandığını da göstermektedir. Bu sebeple Türk kültürünün daha da zenginleştiğini

³³ Ö. Yazıcıoğlu, a.g.e., s.12

³⁴ Sadık Tural, *Tarihten Destana Akan Duyarlılık*, Yüce Erek Yay., 5. Bsk., Ankara, 2006, s.559

söylemek mümkündür. Sonuç olarak, Türk kültürünün birçok maddi ve manevi kültür ögesini barındırdığını söylenebilir.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı resmi genel ağ sayfasında, Türk kültürü ile ilgili bilgileri vermeye Türk adının anlamıyla başlamıştır. Devamında İslamiyet Öncesi Türk Devletleri, İslami Dönem İlk Türk Devletleri, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti bölümleri ile Türklere ait maddi ve manevi kültür öğelerine şu başlıklar altında yer vermiştir:

- Devlet yönetimi
- Din ve inanış
- Bilim adamları
- Yazı dil ve edebiyat
- Sanat ve mimari
- Takvimler
- Ekonomi³⁵

TC Kültür ve Turizm Bakanlığının resmi sayfasında, Türk kültürüne ilişkin verdiği bu bilgilerin yetersiz oluşu dikkatleri çekmiştir. Türk sporu, Türk müziği, Türk halk oyunları, Türk hukuku, Türk mutfacı; Türk örf-adetleri ve gelenek- görenekleri vb. gibi daha birçok Türk kültür ögesine yer verilmemiştir. Bu noktada ilgili bakanlığın Türk kültürüne layık olduğu derecede ve kapsamlı bir biçimde yer vermesi beklenmektedir.

Burada ilgili Türk kültür öğelerini tek tek belirtme ve açıklama yoluna gidilmeyecektir. Ancak Türk kültürünün ve özelliklerinin neler olduğuna daha kapsamlı değinmek araştırma bulgularının yorumlanmasında işe yarayacaktır. Ayrıca böylesi bir yol Türk kültürünün hudutlarının ve zenginliğinin idrak edilmesini sağlayacaktır. Bu noktada Türk kültürü öğelerini şu başlıklar halinde ortaya koymak daha doğru olacaktır.

Türk kültür öğeleri:

- Devlet teşkilatlanması ve Askerlik kültürü öğeleri
- Dil ve edebiyat kültürü öğeleri

³⁵ <https://www.ktb.gov.tr/TR-96255/turk-kulturu.html>, 21.08.2019

- Tarım, hayvancılık ve ekonomi kültürü öğeleri
- Müzik, spor, kutlama ve eğlenme kültürü öğeleri
- Bireysel erdemlilik, aile ve toplumsal yaşam kültürü öğeleri
- Hukuk ve adalet kültürü öğeleri
- Mutfak, sofrası ve yemek kültürü öğeleri
- Sanat ve zanaat kültürü öğeleri
- Ahlak, inanış ve din kültürü öğeleri
- Örf adet ve gelenek görenekler

Yukarıda ortaya koyulmaya çalışılan Türk kültürü öğelerinin sahip olduğu özelliklerden bazılarını da şöylece yer vermek gerekmektedir:

- Türk kültürünün kaynağı, ilk olarak ortaya çıktığı yer Orta Asya'dır.
- Türkler Orta Asya'dan farklı kültürlerinin yaşandığı yerlere göç etmişler, geçtikleri ve yerleştikleri kültürlerden etkilenmiş ve bu kültürleri etkilemişlerdir.
- Türkler tarihleri boyunca esaret altında yaşamamış ve güçlü devletler kurmuşlardır. Bu bakımdan devlet geleneği ve idari yönetim kültürü köklüdür.
- Türklerin İslamiyet'i kabulüyle, İslam'a ait birçok öğe ve değer Türk kültürü içine girmiştir.
- Türk devletlerinde ve topluluklarında merhamet ve adalet; birlik beraberlik, yardımlaşma ve dayanışma ile hoşgörü uygulamaları temel kültürel özellik olmuştur.
- İslamiyet öncesi ve sonrası kültür öğelerini ve hem göçebe hem de yerleşik yaşam kültürü öğelerini içinde barındırır.
- Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabalarının başlamasıyla birlikte, Batı/Avrupa kültürü etkisinin arttığı görülmektedir.

Köy enstitülerinde kültür eğitim-öğretimi üzerine araştırmalarda enstitülerde Türk folkloru sahasında birçok faaliyete yer verildiği yönünde ifadelere rastlanmıştır. Bu noktada, folklor ve Türk folkloruna bir başlık altında yer vermek uygun görüldü.

2.1.2.1. Folklor ve Türk Folkloru

Folklor İngilizce kökenli yabancı bir kelimedir. Bilimsel kullanıma ilk defa 1846 yılında W. J. Thoms tarafından sunulmuştur. Sözcük anlamı olarak folk-lore halk bilgisi anlamına gelir. Bu terim oldukça hızlı bir şekilde diğer ülkelerin bilim insanları tarafından da kabul gördü ve sonra uluslararası bir terim haline geldi.³⁶ Bu adla toplumu belli yönlerden incelemeyi kendine amaç edinen, böylece sosyolojinin yardımcıları olarak bir disiplin kurulmuş oluyor.³⁷

İlk bakışta Folklor, kültür kavramına çok yakın anlam ifade etse de bir bilim dalı olarak kültürden ayrılır ve bir bölgenin, yerelin halk ürünlerinin ortaya çıkarılmasını ve incelenmesini ifade eder.

Sedat Veyis ÖRNEK'e göre folklor, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alanlardaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemlerle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada bir bireşime vardırmayı amaçlayan bir bilim dalıdır.³⁸

M. Şakir ÜLKÜTAŞIR'a göre folklor, en derli toplu anlamıyla genel olarak sözlü halk edebiyatı, halk musikisi, halk temaşası, halk gelenek ve inançları gibi tamamen fikri ve manevi tezahürleri, kısaca halkın manevi kültürünü araştıran bir bilimdir. Düğün, bayram, cenaze, kandil, çocuk vs.'ye ait halk gelenekleri; cin, peri, büyü, efsun, muska gibi şeylere inanma şeklinde tezahür eden bütün halk inançları ile türküler, manileri, bilmeceleri, oyunlar, masallar, menkıbeler, deyimler ve atasözleri folklorun konusu içindedir.³⁹

Dünyada XVIII. asrın ortalarında başlayan folklor alanındaki çalışmalar, Türkiye tarihinde batı ülkelerine nazaran geç başlamıştır. Folklor bilimi çalışmalarının Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde nasıl başlayıp geliştiğini ve kurumsal yapı kazandığını ortaya koymak faydalı olacaktır.

“Folklor,” bağımsız bir araştırma sahası olarak Osmanlı aydınlarının gündemine “dil,” “millet,” “vatan” ve “medeniyet” kavramlarıyla eşzamanlı olarak girdi. Namık Kemal'den Şinasi'ye, Ziya Gökalp'den Selim Sırrı'ya kadar uzanan son dönem Osmanlı aydınları, folklorun konusuna ve türlerine dair saptamalar yaptılar

³⁶ Yuri M. Sokolov (Çev. Yerke Özer), **Folklor: Tarih ve Kuram**, Geleneksel Yay. Ankara, 2009, s.11

³⁷ Kerim Yund, **Folklor ve Sosyoloji Yardımları**, On yedinci Konferans, s.73

³⁸ Bircan Kalaycı, **Halk Bilimi ve Folklor**, Çukurova Üni. Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, s.1

³⁹ B. Kalaycı, **a.g.e.**, s.2

ve daha sonra kurumsallaşan Cumhuriyet dönemi folklor araştırmaları için de bir bakıma “anahtar” görevi gördüler.⁴⁰

Türk tarihinde Foklor biliminin ortaya çıkışı ile Türkçülük ve Türk milli tarih yazımlarının arasında çok temel bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu nedenle Türk folklorunun kurumsal nitelik kazanmasının, Türk milliyetçiliği hareketinden bağımsız olduğu düşünülemez. Osmanlı Devleti’nde XIX. yy’da başlayan Balkan uluslarının milliyetçilik temelli ayrılıkçı isyanları; zamanla ve Avrupalı güçlü devletlerin de destekleriyle başarıya ulaşmıştır. Bu dönemde Osmanlı aydınlarınca ortaya atılan Osmanlılık fikri, Osmanlı toplumunu bir arada tutmayı başaramamıştır. Benzer bir durum, özellikle I. Dünya Savaşı esnasında; Arapların Ümmetçilik fikri ile Osmanlı sınırları içinde tutulamayacağına görülmesidir. Bu durum Türkçülük akımına ve gelişimi ondan bağımsız düşünülmemeyen Türk folkloru faaliyetlerine hız kazandırmıştır görünmektedir.

Türk folklor bilimine hizmetleri olmuş önemli şahsiyetlere ve onların Türk folkloruna yaptıkları hizmetleri ortaya koymak yerinde olacaktır.

Başlangıçta daha çok folklorun ne olduğu üzerine açıklamalar içeren yazılar yazılmıştır. Gökalp, Halka Doğru adlı dergide “Halk Medeniyeti-I” başlıklı yazısında folklor terimine karşılık “Halkiyat” terimini (1913) kullanmıştır. Resmi medeniyet ve Halk medeniyeti olmak üzere bir kavmin iki medeniyetten oluştuğunu belirtmiş; kaideleri yazılı olmayan, ağızdan ağza geçerek bir soyda uzayıp giden ananevi medeniyeti konu edinen ilmi de “Halkiyat” olarak tanımlamıştır.⁴¹

Mehmet Fuat Köprülü İkdâm Gazetesinde “Yeni Bir İlim: Halkiyat-Folklor” konulu yazısında (1914), folklorun Avrupadaki gelişiminden ve ülke için öneminden bahsetmiştir. Folklor terimi açık olarak ilk defa bu yazıda geçmiştir.⁴²

Selim Sırrı Tarcan Türkiye Edebiyat Mecmuasında “Halk İlmi (Halkiyat)” dergisinde (1924) Folkloru tanımlayarak, folklorun birleştirici ve eğitsel bir bilim dalı oluşunun üzerinde durmuştur.⁴³

Rauf Yekta Bey “Darülelhan külliyyatı” defterlerinin Anadolu Halk Şarkıları adını taşıyan I. sayısında yazdığı önsözünde, folklorcuların derleyip topladıkları ezgi

⁴⁰ Arzu Öztürkmen, **Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik**, İletişim Yay. İstanbul, 2006, s.19

⁴¹ B. Kalaycı, **a.g.e.**, s.6

⁴² B. Kalaycı, **a.g.e.**, s.6

⁴³ B. Kalaycı, **a.g.e.**, s.6

ve sözlerin ulusun geçmişini aydınlatmadaki önemine değinmiş, halk türküleri derlemenin önemini belirtmiştir.⁴⁴

1927 yılında Ankara’da “Anadolu Halk Bilgisi Derneği” daha sonra da “Türk Halk Bilgisi” adını alan dernek Türk Halk Bilimine dönük çalışmaları başlatan örgüttür... 1955 yılında Türk Halk Sanatlarını ve Ananelerini Tetkik Cemiyeti kurulmuştur... 1932 yılında kurulan Halkevleri kültürün araştırılması, incelenmesi ve yaygınlaştırılmasında ve halka kaynaştırılmasında önemli rol oynamıştır... Türk Dil Kurumu’ da Halk Ağzından Derleme Dergileri, Derleme Tarama sözcükleriyle dil konusunda Halk Bilimine katkıda bulunan kurumlar arasındadır.⁴⁵

Ankara Üniversitesi DTCF Etnoloji Kürsüsü’nün Sosyal Antropoloji Kürsüsü ve Halk Bilimi Kürsüsü olarak ikiye ayrılmasına öncülük eden Sedat Veyis ÖRNEK, folklorun tasnifini şu şekilde yapmıştır:

Tablo: 2.1.

Sedat Veyis Örnek’e göre Foklorun Tasnifi

Sıra	Ana Folklor ögesi	Alt dallar
1	Köy, kasaba ve Kent yaşamı	
2	Yerleşim-Yerleşim Türleri	a) Sürekli Yerleşim(köy, kasaba, kent) b)Geçici Yerleşim (yaylak, kışlak)
3	Barnak- Konut (Halk Mimarisi)	a)Tipler b)Yapım teknikleri ve kullanılan araç-gereçler c)Ev eşyası(türleri, yapımı, kullanımı)
4	Aydınlatma, Isınma	a)Işık elde etme; ışık araç-gereçleri b) Isı elde etme; Isı araç-gereçleri
5	Taşıtlar, Taşıma Teknikleri	a) Kara taşımacılığı b) Hava taşımacılığı
6	Ekonomi Türleri	a) Hayvancılık ı-Bakımı, beslenmesi, korunması ıı-Çobanlık ııı-Hayvansal ürünlerin elde edilmesi iv-Hayvancılıkla ilgili araçları b- Bakım ve reңçberlik ı-Ekme, biçme, ürün alma- Tarım araç-gereçleri c-Avcılık ı- Av türleri (kara, deniz avları) ıı- Araçları ve teknikleri
7	Halk Ekonomisi	a) Üretim b) Tüketim c) Pazarlama
8	Beslenme ve Kiler	a) Besin Türleri ı-Hayvansal besinler ıı-Bitkisel besinler b)Besin elde etme, hazırlama, koruma c) Mutfak düzeni, araçları d) Kiler, depo, mahzen e) Yemek çeşitleri f) Sofra Düzeni
9	Ölçme, Tartma, Hesaplama Birimleri (Zaman ve Mesafe Kavramları)	
10	Halk Sanatları ve Zanaatları	a) İşletme, Örne, Dokuma, Basma İşlemleri b) Ağaç,Taş, Maden, Toprak, Cam, Deri İşleri
11	Giyim-Kuşam-Süs	a) Giyim-Kuşam ı-Erkek giyimi ıı- Kadın giyimi ııı-Çocuk Giyimi iv- Günlük giyim v- Törensel giyim vı- Meslekleri ve yaş gruplarını belirleyen giyimler b) Süslenme
12	Halk Bilgisi	a) Halk Hekimliği- Halk Baytarlığı b)Halk Botaniği- Halk Zoolojisi c) Halk meteorolojisi- Halk Takvimi d) Halk Hukuku

⁴⁴ B. Kalaycı, a.g.e., s.6

⁴⁵ B. Kalaycı, a.g.e., s.6

13	Halk İnançları; Törelere, Adetler, Gelenekler, Görenekler	-----
14	Geçiş Dönemleri	a) Doğum b) Evlenme c) Ölüm
15	Bayramlar, Karşılımlar, Uğurlamalar	a) Dinsel Nitelikli Bayramlar b) Yerel Nitelikli Bayramlar c) Karşılaşma ve Uğurlamalar
16	Kalıp Hareketler (Tavırlar, Jestler, Mimikler)- Kalıp Sözler ve Sesler	a) Günlük Yaşamla İlgili Olanlar b) Törenselle Yaşamla İlgili Olanlar c) Isık Çalma, Çağırma, Ses Çıkarma
17	Dernekler, Kuruluşlar; Dayanışma ve Yardımlaşma	a) Esnaf Dernekleri b) Dinsel Kuruluşlar c) Cins ve Yaşa Dayalı Örgütler d) Komşuluk
18	Dinsel-Büyüsel İçerikli İnançlar, İşlemler	a) Ziyaretler, Yatırlar, Türbeler, Mezarlar b) Fal, Rüya Yorumu, Gelecekte Haber Verme c) Büyücülük; Türleri ve Teknikleri
19	Halk Edebiyatı	a) Destanlar b) Efsaneler c) Masallar d) Halk Şiiri e) Halk Türküleri f) Fıkralar g) Atasözleri-Deyimler i) Tekerlemeler j) Bilmece k) Alkışlar-Karşılaşmalar l) Ağutlar m) İlahiler n) Maniler
20	Halk Tiyatrosu (Geleneksel Tiyatro)	a) Orta Oyunu b) Karagöz c) Meddah d) Kukla e) Seyirlik Köylü Oyunları
21	Halk Oyunları (Danslar)	-----
22	Halk Müziği ve Müzik Araçları	-----
23	Çocuk Oyunları Ve Oyuncaklar	a) Temsili Nitelikteki Oyunlar b) Oyuncak Türleri ve Nitelikleri
24	Halk Eğlenceleri; Sporlar	-----
25	Adlar	a) İnsan Adları 1- Asıl adlar 11- Soyadalar 111- Lakaplar-takma adlar b) Yer, Su, Dağ, Köy, Meydan, Cadde, Sokak, Ev Adları

B. Kalaycı, **a.g.e.**, s.2-5

Akpınar Köy Enstitüsü arşivinden kalan Folklor adında bir kitaba ulaşıldı. Bu kitap folkloru şöyle izah etmektedir:

“...milli olduğu kadar beynelminel karaktere sahip bir bilgi şubesi ve tetkik disiplini... Türk folklorunun tarihçesine girmeden evvel, bizden bu sahayı işlemiş olan memleketlerde bu ilmin tarihçesini gözden geçirmek zarureti vardır.”⁴⁶

Bu ifadelerle folklorun yeni bir ilim olduğunu ve tarihçesini gözden geçirmenin zarureti belirtilmektedir. Kitap, Türk folklor tarihçesine girmeden evvel Fransa, İngiltere, Hollanda, Almanya, İspanya, İsviçre, Rusya, Danimarka, İsveç, Norveç, Estonya, Yunanistan ve İtalya memleketlerine ait folklor bilimi geçmişine kısa kısa yer vermiştir.

Aynı kitabın devamında “Türk Folklorunun Tarihçesine” başlığı altında folklor çalışmalarına katkıları olmuş şahsiyetleri zaman sıralamasına göre ve yaptıkları çalışmalarla anlatılıyor. Kitap, Türk folkloruna ait bilgilerin Evliya Çelebi’nin

⁴⁶ Komisyon, **Folklor**, Türk Dili ve Edebiyatı Neşriyatı, (Yayımlanma yeri yok), (tarihsiz), s.3

Seyahatname'sinde, Çin, İran ve Arap muelliflerinin tarih, coğrafya ve seyahatnamelerinden ayrıca Arapların şarktaki seyahatlerine dair kitaplardan öğrenebildiğimizi ifade etmektedir. Ayrıca Şinasi, Vefik Paşa, Hamid, Ziya Paşa, Namık Kemal, Faik Efendi, Recai zade Ekrem'in halk kültür ve edebiyatına, folklor ve darbı mesellere dar bir sahada baktıklarını ifade eder. Bu kitap, Ahmet Mithat Efendi'nin masallar ve darbı mesellere sempati gösterdiğini ve Mehmet Tevfik'in Nasrettin Hoca hikâyelerini "Bu Adam" adlı külliyatta toplamış olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Mehmet Tevfik'in "İstanbul'da Bir Sene" adı altında neşrettiği bir seri kitapta, adetleri, ananeleri, eğlenceleri tespit etmek suretiyle, gayrı ilmi ve eksik de olsa ilk folklor tetkiklerini verdiği ifade edilmiştir.⁴⁷ Eserde, Ebuzziya Tevfik'in Orta oyunu, Karagöz ve Meddahlarımız hakkındaki çalışmalar anılmaya değer bulunmuştur. Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi'yi İstanbul folklorunun tarihi tetkiki için ihmal edilmeyecek birer kaynak olarak göstermiştir. Ziya Gökalp'in milliyetçilik ve Türkçülük ideolojisi, folklor, hem de adını zikrederek mühim bir yer verdiği ifade edilmiştir. (Ziya Gökalp bu kelimeyi halkıyat olarak zikreder) Ziya Gökalp'in "Türkçülüğün Esaları" adlı eserinde, folklor milli edebiyatın ve sosyolojinin kaynakları olarak ehemmiyet verdiği ifade edilmiştir. Ayrıca eserde, genç münevverleri masal toplamaya teşvik eden, bu işin yollarını ve usullerini gösteren yapısı ile ilim şubesine yaptığı fiili yardımları kıymete değer bulunmaktadır. Türk folklorunun tarihçesi bakımından en çok dikkate değer yazının, Rıza Tevfik'in 1913 yılı şubatında, Peyam Gazetesi'nde Folklor adlı uzun makalesi olduğu ifade edilmiştir. Makalesinde bir milleti anlatabilmek için folklor ve tarihi mukayese edip folklor lehine hüküm verdiği belirtilmiştir. Neden bu hükümde bulunduğunu ispatlamak için ise Gökalp' in sözünü verir:

Folklor tarih gibi ekseriye meddah, bazen gazezkar, çok defa gafil ve yalancı, nadiren pervasız, hakgu ve mert bir şahid-i nakil değildir.⁴⁸

Görüldüğü gibi folklor kültürden ayrı bir bilim haline gelmiştir. Folklorun sınırları kültüre göre oranla daha küçük; yani yörenin, yerelin halk ürünlerini çalışma alanı yaptığı anlaşılmaktadır. Anadolu coğrafyası, bütün bir Türk kültürünün yanında yöresel çeşitlilik de arzeden bir özelliğe sahiptir. Anadolu'da, mimariden giyim

⁴⁷ Komisyon, **Folklor**, s.14

⁴⁸ Komisyon, **Folklor**, s.15

kuşama, müzikten halk oyunlarına, düğün şenlik ve bayramlardan cenaze törenlerine ve daha birçok kültür ögesinde farklılıklar görülmektedir.

Bu sebeble nasıl ki Türk kültürü Türk milletini bir ve bütün halinde tutmaya hizmet ediyorsa; yöresel folklorik öğeler de o yörenin insanlarını bir ve bütün halde tutmaya ve daha fazlasına hizmet etmektedir. Güçlü bir toplumsal yapının çekirdeğinin aile olduğu bilindik bir gerçektir. Ancak aileden millete geçinceye kadar olan bölümde mahalle, köy, kasaba, bucak, ilçe, il, yöre, bölge toplumlarının da bir ve güçlü yapılar olması gerekmekte değil midir? Bu açıdan Türk kültürün nasıl milli hizmetleri varsa; folklorun da güçlü millet olma sürecinde daha alt gereksinimleri karşılayan hizmetleri vardır.

2.2. MİLLİYETÇİLİK VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Milliyetçiliği tanımlamak çok kolay değildir, çünkü bu kavram tek başına işlev görmez. O sadece en önemli değil, aynı zamanda en zayıf halkası olduğu bir zincirin içinde bulunur. Bu kavram: "yurttaşlık, yurtseverlik, popülizm, etnizm, etnosantrizm, yabancı düşmanlığı, şovenizm, emperyalizm..." gibi terimlerle zenginleşmekle kalmamış; millet, milliyet, etnisite, kültür, ırk, ırkçılık, halk, yurtseverlik vb. gibi diğer terimlerle de iç içe geçmiş ve bir müphemliğe bürünmüştür.⁴⁹

Görüldüğü gibi, milliyetçilik teriminin sınırlarının çizilmesi, içeriğinin belirlenmesi ve kesin bir tanımının yapılması kesinlik kazanmış durumda değildir. Milliyetçilik üzerine yapılmış kuramsal çalışmalarda sosyolojik mi yoksa ideolojik mi olduğu, toplumların ortaya çıkışına dayanan köklü bir mazisinin mi olduğu yoksa Fransız İhtilali sonrası ulus devletlerin ortaya çıkışıyla mı doğduğu konusunda bir söylem birliği yoktur. Ancak bu durum milliyetçiliğin tanımının yapılamadığı anlamına gelmez. Mevcut durumdan hareketle milliyetçiliğe ait tanımlamalar şöyledir.

Milliyetçilik kavramının yakın zamanlarda edindiği veya onunla birleştirdiğimiz anlam çeşitliliğini, aslında son yüzyıllık zaman diliminde kazandığı iddia edilmektedir. Kavramın bu gün var olan tanımlarının en bilinenlerinin şunlar olduğu düşünülmektedir: 1. Milletlerin oluşma ya da gelişme süreci; 2. Bir millete ait olma duyarlılığı ya da bilinci; 3. Bir milletin dili ve simgelerle temsili; 4. Bir

⁴⁹ Temuçin F. Ertan, Orhan Örs, **Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir?**, Ankara Üni., Türk İnkılâp Tarihi Ens., Atatürk Yolu Dergisi, S: 62, Ankara, 2018, s. 41

milleti temsil eden toplumsal ve siyasal hareket; 5. Hem genel hem de özel bir millet öğretisi ve/veya ideolojisi.⁵⁰

Milliyetçilik kavramının daha iyi anlaşılması için, onun tarihsel süreç içindeki oluşum ve gelişimine yönelik çalışmalara değinmek faydalı olacaktır.

Milliyetçilik olgusunun ortaya çıkışına ilişkin de farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Eskilci (*Perennial*) yaklaşıma göre uluslar uzun zamandan beri var olan çok eski ve daimi bir olgudur. Bu görüşe göre milliyetçiliğin olmadığı bir çağ yoktur ve milliyetçiliğin ilk örnekleri Eski Mısır ve Sümerlere kadar geri götürülebilir. Bu görüşe göre, etnik topluluklar modernleşme ile siyasal nitelik kazanıp millet şeklini almışlardır; milliyetçilik de söz konusu millet anlayışının ideolojisidir.⁵¹

Bu sözcüğün kökü, “doğan bir şey” anlamındaki Latince “*natio*”ya dayanır. Başlangıçta kavram aşağılayıcıdır; Roma’da *natio* adı, statüleri –yabancı oldukları için- Roma yurttaşlarının altında olan, aynı coğrafi bölgeden gelen yabancı gruplar için kullanılıyordu. Kavram bu bakımdan anlam olarak Yunanca “*ta ethne*” kavramına benzer ve aynı zamanda yabancıları özellikle de dışarıklıkları/barbarları tasvir etmek için kullanılıyordu; yine bu kavram seçilmiş tek tanrılı halka ait olmayanları anlatmak için kullanılan İbranice “amamim” kavramına benzer.⁵²

On üçüncü yüzyıl sonlarından beri, 1274 tarihli Lyon Konseyinden başlayarak, yeni kavram –bir fikir topluluğu olarak “millet”- “ruhban cumhuriyeti”nin tarafları için kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu tarafları oluşturan bireyler, dinsel konulardaki çeşitli yaklaşımların sözcüleri aynı zamanda seküler ve dini otoritelerin de temsilcileriydi. Demek oluyor ki, “millet” sözcüğü yeni bir anlam, politik ve kültürel otorite temsilcileri ya da bir politik, kültürel ve dolayısıyla sosyal elit tabaka anlamı kazanmış oluyordu.⁵³

... on altıncı yüzyılın başlarının İngiltere’sinde, konsey haliyle “bir elit” anlamında “millet” sözcüğü ülke insanı için kullanılır oldu ve halk sözcüğüyle eşanlı hale geldi. Bu semantik başkalaşım dünyada, sözcüğün bugün anlaşılan anlamıyla, ilk milletin doğuşuna işaret ediyordu ve milliyetçilik çağını başlatıyordu.⁵⁴

Ulusların olduğu her dönemde milliyetçiliğin de varolacağı yaklaşımı, milliyetçiliğin ilk toplumlarla birlikte ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Yani bir milleti oluşturan bireylerin, birlikte olma fikir ve duygusuna sahip olmalarıdır. Roma

⁵⁰ Anthony Simth, **a.g.e.**, s. 15

⁵¹ Erol Turan, **Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği**, Selçuk Üni. Kadıhanı Faik İçil MYO., Teknik ve Sosyal Araştırmalar Der., Sayı.1, Konya, 2011, s.138

⁵² Liaah Greenfeld, **Milliyetçilik-Moderniteye Giden 5 Yol**, Alfa Araştırma, İstanbul, 2017, s.20

⁵³ L. Greenfeld, **a.g.e.**, s.21-22

⁵⁴ L. Greenfeld, **a.g.e.**, s.23

İmparatorluğu döneminde “natio” kavramı aynı coğrafi bölgeden gelen yabancı grupları ifade etmek için kullanılmış. Bu durum, aynı bölgeden olan insanların o dönemlerde dahi bir birliktelik durumu ortaya koyduklarını gösterir. Yine 1274 sonrası Fransa’da belli tarafları yani, duygu ve düşünce birliğine sahip topluluğu ifade etmekte kullanılmış olduğu görülmektedir. Nihayetinde tüm halkını millet olarak görme durumunun İngiltere’de ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu durumda milliyetçiliğin de modern anlamda İngiltere’de ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Yani milliyetçilik, 1500’lü yıllarda İngiltere’de oluşmaya başlamış ve Fransız İhtilali ile dünyaya yayılmaya başlamıştır.

Milliyetçilik, “*bireysel kimliğin kaynağını*” hakimiyetin taşıyıcısı, sadakatin merkezi öznesi ve kolektif dayanışmanın temeli olarak görülen bir “*halk*” topluluğuna yerleştirir. Halk sınırları ve doğası çeşitli biçimlerde tanımlanan bir insan kütesidir, ancak bu “halk” genel olarak herhangi bir somut cemaatten daha büyük ve her zaman köklü bir biçimde homojen ve statü, sınıf, coğrafi bölge, hatta bazı durumlarda etnik köken çizgileri boyunca, ancak yapay olarak bölünebilen bir şey olarak algılanır... En genel haliyle milliyetçiliğin tek dayanağı, tek koşulu, yani onsuz milliyetçiliğin mümkün olamadığı şey bir fikirdir; milliyetçilik tikel bir bakış açısı ya da bir düşünce tarzıdır. Milliyetçiliğin özünde yatan fikir “millet” fikridir.⁵⁵

Yukarıdaki alıntıda, yazarın halk kavramı için kullandığı “hakimiyetin taşıyıcısı, sadakatin merkezi öznesi, kollektif dayanışma” ibareleri daha ilk başta milliyetçilik ile demokrasi arasında kökten ve sıkı bir anlam ilişkisinin olduğunu gözler önüne getirmektedir. Demokrasi kavramı ve demokratik uygulamalar insan hak ve özgürlükleriyle iç içe olduğundan; milliyetçiliğin insan hak ve özgürlükleriyle, özellikle de sivil toplum örgütlenmesiyle ilgili boyutunun olduğu ortaya çıkmış olmaktadır. Bu noktada toplumların sevk ve idaresi uğruna bireysel farklılıkların hiçe sayıldığı bir düzenin oluşması da sağlanmış olmaktadır. Bu noktada bireysel kimliğin kaynağının halk topluluğuna yerleştirilmesi durumu önemli husustur. Ülkeleri yönetenler sınırları içindeki insanları tek hamlede formatlamış ve kontrol edilebilirliklerini artırmış olmaktadır. Yani, bireye sen bu milletin bir üyesisin; diğerleri gibi düşünmeli ve hareket etmelisin denilmektedir.

Verilenlerden hareketle millet kavramının halk kavramından farklı olarak “fikir topluluğu, taraftar, bir amaç etrafında toplananlar” anlamından geldiği anlaşılmaktadır.

⁵⁵ L. Greenfeld, *a.g.e.*, s.19

Yani halk belli bir alanda ya da çeşitli siyasi yapılarda yaşayan gayri kollektif insan kütlesi iken, millet kollektif yapıda ve kuvvetli fikri birlikteliğe sahip insan topluluğudur.

2.2.1. Türk Milliyetçiliği

Türkler, tarihlerinin ilk dönemlerinden itibaren güçlü aile yapıları ortaya koymuşlar, akrabalık bağlarına önem vermişlerdir. Yine bu ilk zamanlarda, konar-göçer yaşam kültürünün, zorlu coğrafi koşulların ve düşman tehdidinin varlığı toplumsal birlikteliği gerekli kılmıştır. Nihayetinde millet ve milliyetçi olmayı daha en başta başarmış olmaları gerekmektedir ve öyle de olmuştur.

Ulus bilincinin Türk toplumunda tarihin en eski çağlarından beri mevcut olduğu yargısı rahatlıkla ileri sürülebilir. Çünkü gerek Orhun Abidelerinde, gerekse Asya Hun imparatorlarının halklarına verdikleri söylevlerde bu bilincin belirtileri açıkça görülür. Türklerde ulus bilinci İslamiyet kabul edildikten sonra da uzun süre güçlü bir şekilde yaşanmıştır. Örneğin, Kaşgarlı Mahmud'un Divan'ı Lugatın da ulus bilincinin izleri açıkça görülmektedir.⁵⁶

Türk ulus bilincine ait önemli işaretler Osmanlı döneminde, özellikle II. Mahmut zamanında da görülmüştür. Bu dönemde Reşid-el Din Tarihi'nin Türk boylarının ilk tarihini ele alan kitabı Farsçadan Türkçeye çevrilmiş, bunun dışında Türklerin İslam öncesi dönemleri hakkında başka eserlerde yayımlanmıştır. Böylece Orta Asya Türk destan ve gelenekleriyle bağlantı kurularak Osmanlı hanedanının soyu Oğuz Han'a dayandırılmıştır. Bu nedenle kimi bilim adamlarına göre Türk milletinin Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında büyük devletler kurmaları ve anayurtlarından getirdikleri kültürlerini uzak bölgelerde de yaşatmalarının sırrını güçlü bir ulus bilincine sahip olmalarında aramak gerekir.⁵⁷

Türklerin İslamiyeti kabulünden önce zaten var olan milli kimlik ve milliyetçilik olgusu, İslamiyet'in kabulü ile özellikle Osmanlı Devleti döneminde yerini Osmanlılık fikrine kaptırmıştır. Türkçülük, Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nin etkileriyle ayaklanan/ayaklandırılan Balkan uluslarının ayrılıkçı faaliyetleri ve bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle sonuçlanan gelişmeler karşısında,

⁵⁶ E. Turan, a.g.e., s.140

⁵⁷ E. Turan, a.g.e., s.140

birçok aydın ve devlet adamı tarafından savunulan fikir olmuştur. Nihayetinde gelinen nokta bellidir. Türkler, Türkçe konuşur, türkü söyler ve Türkiye’de yaşarlar.

Bilindiği üzere, Türk toplumu İslamiyetle bütünleştikten sonra karakterine baskın olarak dinsel bağlarının egemen olduğu ümmet haline gelmişti. Bu sebeple Türkiye’de milliyetçiliğin gelişmesi, İslam ümmetçiliğinden çok milletli Osmanlıcılığa, oradan İslamcılığa ve nihayet Osmanlı düşüncesinden ve İslam ümmetinden ayrı - içinde olmakla beraber - bir Türk milleti olarak tek millet milliyetçiliği ve vatanperverliği şeklinde bir gelişme göstermiştir. Türk Milliyetçiliği de Osmanlı imparatorluğunun yıkılmak üzere olduğunun, Türk aydınlarınca hissedilmeye başlandığı bir dönemde imparatorluğun çeşitli din ve milletlerinden meydana gelen kozmopolit yapısı içinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak doğmuş ve daha ziyade “*Türkçülük*” olarak adlandırılmıştır.⁵⁸

XIX. yy. Osmanlı aydınları ve devlet adamları arasında milliyetçilik fikrinin ortaya çıkmasında ülkenin içinde ve dünyanın içinde bulunduğu politik, ekonomik koşullar yanında Batıda Türk ve Doğu kültürü üzerine yapılan çalışma ve uygulamaların da etkisi de vardır. Örneğin Türk kültürüne ait öğelerin Avrupa’ da değer görmesi yoluyla başlayan bir Türk kültürü hayranlığı vardır.

Batılı Türkologların çalışmaları sonucu Türklerin milli bir topluluk olduğu, dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış buldukları, tarih, dil ve kültürlerinin zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Doğal olarak, Türklerin tarihini Osmanlı tarihinden ibaret görmeyip İslam öncesi devirlere kadar götüren Türkçü anlayışın oluşumunda Batıdaki Türkoloji çalışmalarının etkisi büyüktür. Bu çalışmalardan etkilenen Osmanlı aydınları, dillerini, tarihlerini, imparatorluk dışında yaşayan diğer soydaşlarını tanımaya yönelmişlerdir. Sonuçta bu Türkologların eserlerindeki bilgiler ideolojik arayış içinde bulunan ve yıkılışa karşı çare arayan Türk aydınları arasında Türklük bilincinin ya da Türk Milliyetçiliğinin uyanmasında önemli bir etkidir.⁵⁹

Lamartine, Pierre Loti, Claude, Farrere’in Türk ahlakı ve kültürü hakkındaki övücü yazıları, Türk aydınının ve devlet adamlarının dikkatini sahip oldukları kültürel öge ve değerlere yöneltmiştir. Diğer bir ifade ile Batı’daki Türkoloji ve Oryantalist çalışmalar, bir savunma mekanizması şeklinde dahi olsa Doğu’nun kendi kıymetlerinin farkına varmasını sağlamıştır, denilebilir. Bu sayede Türk tarihi ve kültürü üzerine yapılan çalışmalar artmasına paralel olarak, Türk kültür zenginliğinin ispatı niteliğinde bulgular da artmıştır.

⁵⁸ E. Turan, a.g.e., s.141

⁵⁹ E. Turan, a.g.e., s.141-142

Osmanlıların Kırım Savaşı'ndan sonra Orta Asya Türkleri ile olan siyasal ilişkileri de Türklerde milliyetçiliğin canlanmasında önemli rol oynamıştır. Rus yayılcılığından etkilenen Orta Asya Türklerinin Osmanlı Devleti'nden İslam birliği adına yardım talepleri ile başlayan bu ilişkiler, Osmanlılar da; Osmanlı olmayan Türkler konusunda bir bilinçlenmeye yol açmıştır. Ancak bundan çok daha önemli ve etkili olan gelişme Rusya da Çarlık yönetiminin baskılarından kaçarak Osmanlı devletine sığınan Türk aydınlarının, Türkiye de önce kültürel sonra siyasal Türkçülüğün gelişmesine olan önemli katkılarıdır.⁶⁰

I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Ordusunun Kafkas Cephesi'nde savaşarak varmak istediği amaçlardan biri de Orta Asya Türk topluluklarıyla birleşebilmektir. Bu amaç gerçekte daha güçlü bir Türk milleti yaratmak içindir. Güçlü bir devlet olmanın yolunun da aynı milli hislere sahip insanları bir araya toplamaktan geçtiğinin anlaşılması, Osmanlı devlet adamlarını, askerlerini, aydınlarını bu yola itmiştir.

Türkiye'de de milliyetçilik, modernleşme sürecinde etkin bir ideoloji konumunda olmuştur. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete giden süreçte milliyetçiliğin, modernleşme hareketinin meşruiyet zeminini oluşturduğu söylenebilir. Batılı bir toplumsal yapının yerleştirilmesi ve ulus-devlet kurulması aşamasında, Türk milliyetçiliği temel ideoloji niteliği taşımaktadır. Cumhuriyet sonrası siyasal yaşam içerisinde de milliyetçilik, farklı biçimleriyle de olsa, her zaman tartışılan, ağırlığı olan ve siyasal kurumları etkileyen bir ideoloji olmuştur.⁶¹

Türk Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından, milli temeller üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde, milliyetçilik fikri etkin bir unsur olmuştur. Bu dönemde ülke içinde ve dışında yaşanan siyasi, ekonomik, kültürel vb. birçok gelişme, milliyetçilik fikrine daha kuvvetli bağlanılmasına sebep olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti, özellikle mübadele sonrasında, tarihinde ilk defa neredeyse bütünüyle Müslümanlardan oluşan bir ülke üzerinde, ulus sisteminin üzerine oturduğu "millet-i hâkime" anlayışının seküler versiyonuna dayalı, siyasal meşruiyeti seküler temeller üzerine kurulmuş, "muasır medeniyet seviyesine ulaşmak ve hatta aşmak" olarak tanımlanmış bir ulusal devlet oluşturma amacına göre yapılandırılmıştır. Bu kurulma ve yeniden yapılanma süreci içinde "vatan" kavramı da semantik bir dönüşüm yaşamış, seküler kutsallığın düşünüşü olarak Türk vatani, vatan sözcüğünün yerel (kişinin doğduğu ve büyüdüğü yer) ve dinsel (İslam Şeriatının hüküm sürdüğü yer) anlamlarından arındırılıp, milliyetçi sadakate ikame edilerek, daha sonra geliştirilecek tarih tezi aracılığıyla yeniden anlamlandırılmış ve teritoryal milliyetçiliğin önkoşulu olarak kutsallaştırılmıştır. "Kemalist Milliyetçilik"

⁶⁰ E. Turan, a.g.e., s.142

⁶¹ E. Turan, a.g.e., s.136

olarak adlandırılan bu dönem, seküler bir kolektif tasavvur oluşturabilmek için teritoryal milliyetçiliğin yanı sıra, hatta daha da fazla, etnik temalara başvurmuştur.⁶²

Milliyetçilik fikri çeşitli amaçlara ulaşmak için işe koşulan bir fikir, bir sistem olmakla birlikte, tarihin farklı dönemlerinde ve farklı uygulayıcılarca değişimlere uğramıştır. Bunun örneklerini Türk tarihinde de görebiliriz. Örneğin I. Dünya Savaşı öncesi Türk milliyetçiliği anlayışı ile Türk Kurtuluş Savaşı dönemindeki milliyetçilik anlayışı arasında farklar vardır. Yine Türk Kurtuluş mücadelesi dönemindeki milliyetçilik anlayışı ile Atatürk milliyetçiliği ve tek parti dönemi milliyetçiliği arasında olduğu gibi günümüz Türk milliyetçiliği anlayışı arasında da farklar vardır.

Milliyetçilik her toplumun kendi özgün yapısı içinde farklı ekonomik ve toplumsal süreçler sonucu ortaya çıkan, her topluma uygulanabilecek özgün bir oluşum sürecini –ortak reçeteyi- içinde barındırmayan, bazısında ulus-devletin yarattığı ve yaşattığı, bazısında ise ulus-devletten sonra ortaya çıkan ve onu ayakta tutan bir ideolojidir. Bu yönüyle milliyetçilik tarih sahnesinde var olmaya başladığı andan itibaren günümüze kadar geçen süreçte, modern devletin temel söylemi ve toplumsal sınıfları birleştiren ve onların siyasal süreçlere katılımlarını sağlayan önemli düşünce sistemlerinden biri olmuştur.⁶³

---

⁶² E. Turan, **a.g.e.**, s.142

⁶³ E. Turan, **a.g.e.**, s.145

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÖY ENSTİTÜLERİ

Türk eğitim tarihi süreci boyunca türlü sebeplerle etkileşimler, değişimler ve gelişimler yaşanmıştır. Osmanlı Devleti döneminde de bu durum devam etmiştir. Özellikle, devletin duraklama, gerileme ve çöküş dönemlerinde batılı tarzda birçok ıslahat yapılmıştır. Eğitim-öğretim de ıslahat yapılan alanlar içinde olmuştur. Başlarda askeri okullarla sınırlı olan, batılı tarzı eğitim kurumların açılması durumu; özellikle XIX. yy'dan itibaren diğer okul türlerinde de görülür olmuştur. Tanzimat Fermanı sonrasında, eğitim öğretimi ülke geneline yayma ve öğretmen yetiştirme amacına yönelik faaliyetlere girişilmiştir. Bu girişimler XIX. yy'ın sonları ve XX. yy'ın başlarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu başta siyasi ve ekonomik güçlükler sebebiyle kesintilere uğramış ve beklenen sonucu vermemiştir. Nihayetinde Türk milli mücadelesinin başarıyla sonuçlanması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, hemen her alanda olduğu gibi eğitim alanında da çalışmalara hız verilmiştir. Türk kurtuluş mücadelesinin lideri M. Kemal ATATÜRK'ün söylem ve faaliyetlerinden yola çıkarak, söz konusu eğitim faaliyetlerinin amaç, araç, yöntem vb. bakımdan değişimlere uğrayacağı bir gerçektir. Bu bölümünde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından Köy Enstitülerini getiren/ Köy Enstitülerine giden süreç konu edinilmiştir.

3.1. KÖY ENSTİTÜLERİNİ GETİREN SÜREÇ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu sıralarda, ülke harabe bir tarım ülkesidir. Uzun savaş yıllarının ardından her alanda üretim düşmüş, üretici nüfusun büyük bir kısmı savaşlarda kaybedilmiş, üretimde kullanılan hayvanlar başta olmak üzere tarım araçları da bu dönemde ya zarar görmüş ya da yitirilmiştir. Nüfusun en

çok tahribat gören kısmı ekonomik kalkınma için ihtiyaç duyulan faal yetişkinlerdir.⁶⁴

Bununla birlikte ülke nüfusunun çok büyük bir kısmını köy nüfusu oluşturmaktadır.(Tablo 5.1) Ülke ekonomisi tarıma dayalı olduğundan, gıda maddelerinin hemen hemen bütünü ile sanayi hayatının gerektirdiği hammaddelerin çoğunluğu köyden elde edilmektedir. Bu yüzden ülkenin kalkınması ve problemlerin çözümü için ilk adımın köyden atılması yerinde bir hareket olmuştur.⁶⁵

Tablo 3.1.

1927-1945 Yılları Arasında Şehir, Belde/Köy Nüfusu⁶⁶

Yıllar	Şehir	Belde/Köy	Toplam	Köy Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı(Ortalama)(%)
1927	3.305.879	10.342.391	13.648.270	76
1935	3.802.642	12.355.376	16.158.018	76
1940	4.346.249	13.474.701	17.820.950	76
1945	4.346.249	14.103.072	18.449.321	76

Kodamanoğlu, 1964, s. 2; TÜİK, 2010, s. 10

Görülüyor ki 1935 Türkiye'sinde nüfusun %76'sı belde ve köylerde yaşamaktadır. Bu köy ve beldelerin büyük bir kısmına okul, modern tarımsal üretim yöntemleri ve vatandaşlık temeli üzerine kurulu millet olma fikri ulaştırılmamış olması sebebiyle, Türk köyü birçok alanda yatırıma muhtaç haldedir. Çünkü bir ülke nüfusunun sadece dörte birlik kısmının eğitilmiş ve nitelikli bireylerden oluşmasını sağlayarak muasır medeniyetler seviyesine ulaşamaz. Ulu önder Atatürk'ün gösterdiği yolda yürümek ve amaçlarına varmak için, Türkiye nüfusunun büyük bir kısmının okuma yazma bilen ve modern üretim yöntemlerini kullanan, vatandaşlık bilincine ermiş bireylerden oluşması gerekmektedir. Bu noktada ülke köyü ve köylüsü için ekonomik, kültürel, teknik, siyasi, hukuki alanlarda yapılması gereken girişimler vardır.

Genel olarak eğitim yenileştirilmesinin ilk ve en önemli adımı olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile... tüm eğitim öğretim kurumlarının devlet elinde toplanmasıyla "laik bir kuşağın" ilk temelleri atılmış, eğitim kurumları... ahlaklı,

⁶⁴ Carter V.Findley, **Modern Türkiye Tarihi**, Timaş Yay., 2011, İstanbul, s.277

⁶⁵ E. Mindivanlı Akdoğan, **a.g.e.**, s.6

⁶⁶ M. Nuri Kodamanoğlu, **Türkiye'de Eğitim (1923-1960)**, Milli Eğitim Basımevi, 1964, Ankara, s.2

karakterli, cumhuriyetçi, inkılapçı, müspet, atılgan, başladığı işleri bitirebilecek kabiliyette, dürüst muhakemeli, iradeli, hayatta tesadüf edeceği engelleri yenmeye kudretli...⁶⁷...Bireyleri çağdaş bir ulusun üyeleri haline getirmek için kollar sıvanmıştır.⁶⁸

Necdet EKİNCİ “Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformu’ndan Köy Enstitülerine” adlı kitabında, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından, ülkede eğitim alanında yapılan çalışmalarla ilgili şu bilgilere yer vermektedir:

Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun ardından Köy Enstitüleri örgütü açısından olduğu kadar, günümüze dek oluşan eğitim sistemimizin de temelini oluşturan 1926 tarihli “Maarif Teşkilatı Kanunu” genel olarak radikal bir eğitim devrimi olmuştur. Bu yasa kapsamında, ilköğretim zorunlu ve parasız kılınmış, öğretim kurumlarında öğretmen sayısının artırımına gidilmiş; her şeyden önemlisi üretime dönük teknik ve uzmanlık okulları açılmaya başlanmış, yoğun bir okuma yazma seferberliği ile birlikte “Harf Devriminin” gerekliliğine karar verilmiştir. Bu devrimle “ümme” toplumundan “millet” toplumuna geçiş sürecinde dev bir adım daha atılmıştır. Ama asıl sorun bu atılımın köylere nasıl ulaşabileceği sorunudur...⁶⁹

İzmir İktisat Kongresi’nde çiftçi eğitimi ile ilgili kararların alınmasının hemen ardından, 1924 yılında Cumhuriyet Hükümeti’nin davetlisi olarak Türkiye’ye gelen ünlü Amerikan eğitimcisi John Dewey’i, 1925 yılında Alman Sanayi ve Ticaret Bakanlığının eğitim danışmanı Prof. Köhne’nin izlemesi ve konu ile ilgili incelemelere dayanan raporlar vermeleri Türk köy eğitiminin dönüm noktası olmuştur.⁷⁰

Bu raporların ardından Milli Eğitim Bakanı Necati Bey, 20 Mart 1926 tarihli TBMM konuşmasında uygulamaya konulması gereken çalışmaları şöyle tarif etmiştir:

“Köy çocuklarını şehirde okutmayacağız. O köyünde ne görüyorsa onu yaşayacaktır. Yani mektebi içinde büyük bir arsa olacak, orada çalışacaklar, hayvan bakmasını öğrenecek bu suretle köylerinden ayrılmayacaklardır.”⁷¹

Köye ve köy sorunlarına ilişkin Cumhuriyet dönemindeki ilk çalışma, “öğretmen “ yetiştirmek amacıyla 1926 yılında Kayseri ve Denizli’de kurulmuş olan “Köy Muallim Mektepleri”nin açılmasıdır. Yaklaşık altı yıl eğitim-öğretim

⁶⁷ U. Kocatürk, **a.g.e.**, s.107

⁶⁸ N. Ekinci, **a.g.e.**, s.91

⁶⁹ N. Ekinci, **a.g.e.**, s.91

⁷⁰ N. Ekinci, **a.g.e.**, s.92

⁷¹ İsmail Hakkı Tonguç, **Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy**, İstanbul, 1937, s.338

veren bu okullar Türkiye’de çocuk eğitiminin başlamasına öncülük etmişlerdir. ...bu okullarda “eğitim ve üretimin iç içe olduğu” olgusu geçerliydi.⁷²

Görülüyor ki Köy Enstitülerinden daha 10-15 yıl önce benzer çözüm önerileri sunulmuş ancak bu işi icraata dökcek kadrolara ve hukuki alt yapıya sahip olunmadığından gerekli çalışma faaliyetine geçememiştir.

Nusret Kemal KÖYMEN, Halkçılık ve Köycülük adlı kitabında, 1930’lu yıllarda Türkiye’de köyde eğitim ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

1933 yılına gelindiğinde ise, konu oldukça biçimlenmiş ve amaca yakın bir aşamaya ulaşmış bulunuyordu. Nusret Kemal Köymen’in aynı yıl yayınlanmış “Bir Köycülük Projesi” başlığını taşıyan önerisinde, bir “Köy Rehberleri Mektebi” kurulmasını ve bu okulda köylü için gerekli kuramsal bilgiler yanında, pratik bilgiler olarak, duvarcılık, marangozluk, demircilik, makine onarımı ve tezgah yapımı gibi becerilerin öğretilmesini önermiş bulunuyordu.⁷³

F. KIRBY tarafından yazılan ve Niyazi BERKES’in çevirisini yaptığı “Türkiye’de Köy Enstitüleri” adlı eserde, Halkevleri’nin Maarif Bakanlığı siyaseti üzerinde etkin olduğu dönemlere ilişkin olarak şu ifadeler yer verilmiştir:

Halkevlerinin kuruluşunda etkili Dr. Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığına gelmesi ile devletçilik ilkesinin Bakanlık politikaları üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Kemalizme dayanan eğitim deneyciliği dönemi Reşit Galip’le başlamıştır. “Köy eğitimi sorunları” başlığında gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde gündüzlü ve yatılı “Bölge Okulları”(Consolidated Schools) projesi gündeme getirilmişse de bu projenin başarılı olması için gereken koşulların sağlanmasının güçlüğü bu sistemin de kalıcı ve etkili olmasını engellemiştir.⁷⁴

Necdet EKİNCİ aynı eserinde, Türkiye Cumhuriyeti’nde köy okulları ve köy kalkınmasına dönük çabaları ve ilgili şahsiyetleri şöyle ifade etmektedir:

Darülfünun’u çağdaş üniversite düzeyine çıkarma girişimi ile tanınan Dr. Reşit Galip’in çabası yanında “Köy okulları ve Köy kalkınması” girişimi daha öncelere dayanır. Bakan olunca köyler için seri kitaplar yazılması ve Köy Enstitüleri’ne doğru açılan hareketin bir tür başlangıcı olan “Pansiyonlu Köy Bölge Okulları’nın gelişmesine destek vermesi yanında, 1930 yıllardan bu yana Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan’ın “Köy İlköğretmen Seferberliği” yolunda atmış olduğu kararlı adımlar konuyu 1935 kongresinde CHP gündemine getirmekte

⁷² Mustafa Şanal, Savaş Karagöz, **Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektebi ve Faaliyetleri**, Milli Eğitim Drg. S.172, Ankara, 2006, ss. 183-202

⁷³ Nusret Kemal Köymen, **Halkçılık ve Köycülük**, Ankara, 1934, s. 57-69

⁷⁴ F. Kirby, N. Berkes, **Türkiye’de Köy Enstitüleri**, Tarihçi Kitabevi Yay. İstanbul, 2015, s. 106

oldukça etkili olmuştur.⁷⁵ Bu kongrede ilke olarak “ köy çocuklarına pratik hayat için gerekli bilgiyi verecek üç yada dört sömestrli... ilkokullardan ayrı bir tip olarak... köy okullarının açılması” kabul edilmiştir.⁷⁶

Bu ilkenin uygulamaya geçirilmesi için 11.4.1935 tarihinde Saffet Arıkan Kültür Bakanlığı'na getirilirken, İsmail Hakkı Tonguç da İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne atanmıştır.⁷⁷

Bu atamaların hemen ardından “Köy Öğretmenleri” yetiştirme denemelerine girişilmiştir. Tasarlanan “öğretmen tipi” alışılmışın çok dışındadır.⁷⁸ Orduya iyi hizmet görerek onbaşı ve çavuş olmuş, becerikli ve bu işe istekli, okur-yazar köylü delikanlılar kurslara alınarak, köylerinde öğretmenlik yapacak duruma getirileceklerdi.⁷⁹ Denemeler başarılı sonuçlar vermiş, 1937 yılında 3738 sayılı ve 1939 yılında ise 3664 sayılı yasalar çıkarılarak okullar yaygınlaştırılmıştır.⁸⁰

Eğitmen Kursları, Türkiye köyünün ve köylüsünün içinde bulunduğu sorunları, pratik ve etkili biçimde çözmek amacıyla uygulamaya konacak ve Köy Enstitülerinin temellerini oluşturacaktır.

3.1.1. Eğitmen Kursları Deneyi

Cumhuriyet döneminde, köye öğretmen yetiştirmeye yönelik birçok girişim başarısızlığa uğramış ancak aynı amaca hizmet edecek farklı girişimlerin de ardı bırakılmamıştır. Bu süreçte yeni bir uygulama olarak Köy Enstitülerinin öncüsü, Köy Eğitmenleri Projesi geliştirilmiştir.

İsmail Hakkı TONGUÇ'un, İlköğretim Genel Müdürlüğü' ne atanmasıyla İlköğretimde köklü değişiklikler için yapılması gereken ilk iş Milli Eğitim Bakanı Saffet ARIKAN'ın istediği raporun oluşturulmasıydı.

Bu rapor ötekiler gibi rafa kaldırılmayacak, ya da “işe yaramaz” olmayacak, köyde eğitim ve ilköğretim atılımının yolunu açacaktı.⁸¹

⁷⁵ Hıfzırrahman Raşit Öymen, **Köy Enstitülerinin Kuruluşunun Tarihi ve problemleri**, Atatürk Konferansları, TTK, Ankara, 1980, s. 36-37

⁷⁶ N. Ekinci, **a.g.e.**, s. 109

⁷⁷ H.R. Öymen, **a.g.e.**, s. 493

⁷⁸ N. Ekinci, **a.g.e.**, s. 109

⁷⁹ H. R. Öymen, **a.g.e.**, s. 493

⁸⁰ N. Ekinci, **a.g.e.**, s. 109

⁸¹ P. Türkoğlu, **a.g.e.**, s.118

Tonguç, ilköğretimle ilgili olan gerekli incelemelerini yapıp raporunu kısa sürede hazırladı ve ARIKAN'a sundu. Bakan ARIKAN da bu raporu 1935 yılında Başbakan İsmet İNÖNÜ'ye sundu.

Bu raporda Türkiye Cumhuriyeti' nin mevcut demografik yapısı, öğretmen ve okul ihtiyaçları; bu ihtiyacı karşılamak için gerek zaman ve paranın miktarı rakamlarla ortaya konmuştur. Örneğin 1935 bütçesinden eğitime ayrılan payın 394.223 lira olduğu, bu para ile yalnızca gerekli okulların yapılması için dahi 70 yıl gerektiği ifade edilmiştir. Eğitim-öğretim nitelik olarak öğrenciyi çağdaş gereksinimlere göre yetiştirmediği, bilginin bir araç olarak kullanılması gereği de ortaya konmuştur. Bu raporda, o zamana kadar hazırlanan raporlarda olmayan bir nokta da şuydu:

“Türkiye’de demokratlaşmanın, politik, toplumsal ekonomik ve kültürel örgütlenmenin dayanağı olacağı söylenen, ülkenin efendileri, sadece “Türk köylüsü” denilip geçilecek kadar kolay bir olgu değildi...⁸² Yoksullara, köylülere sonra sıra gelir anlayışının üstüne giderek, eğitimde fırsat ve olanak eşitliği yaratıcı, farklılığı azaltıcı yeni bir düzenleme yapılacaktı.”⁸³

Bu raporda da ayrıca, “Okul yalnız toplumsal, siyasal, ekonomik ya da dinsel bir kurum değildir... Eğitim, aynı zamanda öğrencinin bilim, sanat, kültür ve teknik gibi değerleri kurumlarına sokmayı da kendi için görev sayan, bu kültür alanlarına giren her çocuğu etkileyen bir kurumdur.”⁸⁴ denilmektedir. Böylece konunun çok boyutluluğunun da farkında olduğu görülmektedir. Bu ifadelerden yola çıkarak Eğitim Kurslarında bilim, teknik alanların yanı sıra kültür ve sanat dallarında da eğitim yapılması beklenen bir durumdur.

İnönü, eğitim seferberliği bildirisi sayılacak bu muhtıranın (raporun) getirdiği görüşlerin hükümetten ve partiden hemen olur almasını sağladı... Muhtıra onay aldıktan sonra Tonguç’u da yanına alarak bir basın toplantısı yapan Arıkan, “Anadolu’ya yeni bir çıkarma yapıyoruz” diye anlattı onlara konuyu”⁸⁵

⁸²F. Kirby, N. Berkes, **a.g.e.**, s. 110

⁸³P. Türkoğlu, **Tonguç ve Enstitüleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2017, s.119

⁸⁴P. Türkoğlu, **a.g.e.**, s.123

⁸⁵P. Türkoğlu, **a.g.e.**, s.125

İnönü, Arıkan'ı yanına alıp köşke çıkıyor. Başkaları da vardır. Konuyu Atatürk'ün huzurunda geç vakte kadar konuşup tartışıyorlar. Atatürk rapordaki sayılar karşısında öfkelenip, bu acı gerçeğin değiştirilmesi için ne gerekiyorsa yapılmasını istemiştir. Eski bir asker olan bakana, “Ordudan yararlanılmaz mı Saffet? Bizim ordumuzda ne çavuşlar vardı, biliyorsun; onlardan öğretmen yetiştirilemez mi?” demişti... Akerliğini onbaşı ya da çavuş olarak yapanlardan eğitmen yetiştirme projesi böylece ortaya çıkmıştı.⁸⁶

Açılacak eğitmen kurslarının yerlerinin seçimi, nasıl çalışacağı, parasal giderlerinin nasıl karşılanacağı görüşüldü. Seçilen eğitmen adaylarının kendi kurslarını kendilerinin kurması, eğitim çalışmalarının iş içinde yapılması kararı alındı...⁸⁷ İlk eğitmen kursu 1936 yılı yaz aylarında deneme niteliğindeki, Eskişehir'in Çifteler Bucağı'nın Mahmudiye Köyündeki ilkokulda açıldı. Orada açılmasının nedeni, “Çifteler Harası” araçları ve tarım elemanlarından eğitmen adaylarının yetiştirilmesinde yararlanmak içindi. Sekiz aylık bu kursu bitirenlere, öğretmen yerine “eğitmen” denecekti.⁸⁸

Bu denemeler başarılı sonuçlar vermiş 1937 yılında 3238 sayılı, 1939 yılında ise 3664 sayılı yasalar çıkartılarak okullar yaygınlaştırılmıştır. İrili ufaklı tüm köylerin hiç olmazsa bir öğretmene kavuşturma. Kısacası Türk toplumunun sosyo-ekonomik yapısına uygun olarak köye göre okul, köye göre öğretmen... İşte yapılmak istenen budur.⁸⁹

24.5.1937 tarihli ve 3228 sayılı Köy Eğitmenleri Yasası'nın birinci ve ikinci maddesi şöyledir:

- Nüfusları öğretmen gönderilmesine uygun olmayan köylerin, öğretim ve eğitim işlerini görmek, ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik üzere köy eğitmenleri istihdam edilir.
- Köy öğretmenleri Maarif ve Ziraat Vekillikleri tarafından, ziraat işleri yaptırılmaya elverişli okul veya çiftliklerde açılan kurslarda yetiştirilir.⁹⁰

⁸⁶ P. Türkoğlu, a.g.e., s.125

⁸⁷ P. Türkoğlu, a.g.e., s.127

⁸⁸ İsmail Hakkı Tonguç, **İlköğretim Kavramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1946, s.298

⁸⁹ N. Ekinci, a.g.e., s.110

⁹⁰ N. Ekinci, a.g.e., s.111

Tablo: 3.2.

**KÖY EĞİTMENİ YETİŞTİRME KURSLARININ KÜLTÜR DERSLERİ
ÇİZELGESİ VE MÜFREDAT PROGRAMI TASLAĞI**

DERSLER	YEDİ AYLIK ZAMANDA HER DERSE DÜŞEN SAAT SAYISI
Türkçe(Okuma, Yazma, İmla, Tahrir)	210-285
Aritmetik ve Geometri	175-240
Yurt ve Yaşama Bilgisi	210-285
Atölye Dersleri	50-60
Eğitim Bilgisi (Köy eğitimi, çocuk bilgisi, öğretim metodu, ders tatbikatı ve münakaşası	85-90
YEKÜN	730-960

Altunya, **a.g.e.**, s.27

Eğitmen Kursları ve Köy Öğretmen Okulu girişimiyle asıl amaç az nüfuslu, işlek yollardan ve pazarlardan uzak köyler için; öncelikli amaç üretimi artırmak, daha yüksek yaşam düzeyi yaratmaktır. Tarım ve teknik eğitimin yanında okuma-yazma, matematik, yurt ve yaşama bilgileri derslerinin de bu amaca ulaşmak için bir araç olarak görüldüğü ortadadır. İlk bakışta kültürel gelişimin sağlanması ana amaç olarak görünmese de bu eğitmen adaylar köyün içindendi ve Türk kültürünü, Anadolu folklorunu yaşamış, benimsemişti. Nihayetinde, adayların tarım, teknik ve kültürel eğitimi-öğretimiyle, taşıdıkları ve çevrelerine serpiştirdikleri Türk kültürü ürünleri öğrenilecek, gelişecek, çeşitlenecektir.

3.1.2. Köy Enstitüleri

3808 sayı ve 17 Nisan 1940 tarihli Köy Enstitüleri Kanunu'nun 1. maddesi "*Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazi bulunan yerlerde Maarif Vekilliği'nce Köy Enstitüleri açılır*" demektedir.

Necdet EKİNCİ, Köy Enstitülerinin kuruluşunun temelini “*Türk köylüsünün üretime dönük eğitim yoluyla canlandırılması hedefi*”⁹¹ şeklinde ifade etmektedir.

Niyazi ALTUNYA ise Köy Enstitülerini, “*Köy Enstitüleri Sistemi, bu topraklarda yetişmiş yurtsever eğitimcilerin; Türk devrimlerinin gerekleri ülke gerçekleri ile çağdaş eğitim bilimlerinin sentezinden yarattıkları özgün, ulusal bir modeldir.*”⁹² diye izah etmektedir.

Osmanlı Devleti’nin son dönemleri ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında ülkenin içinde bulunduğu durum bölümün başında gözler önüne getirilmişti. Nihayetinde Türkiye köyünün ve köylüsünün içinde bulunduğu durumdan kurtarılması uzun yıllar çözüm bekleyen bir sorun olarak beklemiştir. Türkiye Cumhuriyeti köylüsünün ekonomik, kültürel, siyasi ve teknik bakımdan kalkınması için yapılan araştırmalar, hazırlanan planlar, girişilen faaliyetler tam manasıyla Köy Enstitüleriyle başlamamıştır. Ancak denilebilir ki ilgili araştırmalar, planlamalar, girişimler Köy Enstitüleriyle gerekli kadrolarını bulmuş, işlerlik kazanmış ve meyvelerini vermeye başlamıştır.

Osmanlı mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, büyük bölümü kırsal alanda yaşayan bir nüfus devralmıştır. Ülke nüfusunun yaklaşık % 75’ini oluşturan köylü nüfus, diğer bütün alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da ciddi sıkıntılar yaşamakta, kendisine uzanacak devlet elini beklemektedir.⁹³ Örneğin, 1935 Türkiye’inde yaklaşık 40 bin köy bulunmaktadır. Bu köylerin 32 bininin (% 80) nüfusu 400’den, bunların da 16 bininin (% 50) nüfusu 150’den azdır. Sadece 5400 köyde okul vardır; köylere gerekli olan en az 40 bin ilköğretmenin dörtte biri bile sağlanamamıştır. Mevcut okul binalarının büyük çoğunluğu harap, okul denecek durumda değildir.⁹⁴

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet ARIKAN, eğitim alanında yetkinliğini bildiği ve Kemalist görüşü ile takdir ettiği İsmail Hakkı TONGUÇ’u İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne atamış ve hasta eğitim sistemine deva olması, Kemalist ideolojiye dayanan yeni bir eğitim planlamasını reçetelemek üzere kendisine görev vermiştir. TONGUÇ’un bu hususta yaptığı ilk çalışma “Türkiye’de İlköğretimin Durumu Nedir?” dir. Çalışması neticesinde İsmail Hakkı TONGUÇ, önce

⁹¹ N. Ekinci, **a.g.e.**, s.XIII

⁹² N. Altunya, **a.g.e.**, s.5

⁹³ E. Mindivanlı Akdoğan,**a.g.d.t.**, s.35

⁹⁴ N. Altunya, **a.g.e.**, s. 18

Türkiye'nin eğitim sorunlarını ve istatistiklerini derlemiş, sonrasında bu sorunları gidermek üzere yeni bir eğitim planı hazırlamıştır. Raporun gösterdiği üzere Türk Eğitim Sistemindeki asıl sorun, nüfusun yüzde sekseninin yaşadığı köylerde dir. Türkiye'nin kentleri ile köylerinin yanı sıra bölgeler arası da ciddi bir ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmişlik dengesizliği mevcuttur ve bu durumun derhal giderilmesi lazımdır.

Köy sorununu çözmek üzere görevlendirilen İsmail Hakkı TONGUÇ'un, Batıcı ve şovenist köycü anlayışlarının aksine eğitim sorununu "köy sorunu" tamlamasıyla tanımlayan görüşleri reddederek "ülke sorunu" olarak kabullenmesi, azimli çalışmasının sırrı niteliğindedir.

17 Nisan 1940 günü TBMM'de kabul edilen 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun 1. ve 6.maddesi şöyledir:

Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazi bulunan yerlerde Maarif Vekilliği'nce (Milli Eğitim Bakanlığı'nca) köy enstitüleri açılır. md. 1

Köy enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri köyün her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler; ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler. md.6⁹⁵

Davanın amacı, köy gerçeğine uygun bir eğitim yoluyla yeni insanı yetiştirmek, onlar aracılığıyla tüm köyleri etkilemek, canlandırmaktır. Onun için ilgili kişilerin köy gerçeğini bilimsel anlamda tanımaları, bu konuda bilgilenmeleri gerekiyordu... Köyler ve köylüler için o güne kadar söylenip yazılanlar, köy gerçeğini yansıtmayan, duygusal, yüzeysel ve yanlış değerlendirmelerdi.⁹⁶

TONGUÇ'un iddiası, "*Bireyi etkileyen eğitimsel ortamı oluşturan maddi uygarlığın kendisi çağdaş olmadıkça, ne toplum ne de birey çağdaş uygarlığı temsil edebilir.*" dir. Yani, "Eğitim sisteminin zamana ve mekana uygun tekniklere sahip olmaması bireyi değiştiremez ve geliştiremez; birey değişmedikçe, toplum da

⁹⁵ N. Altunya, a.g.e., s. 15

⁹⁶ P. Türkoğlu, a.g.e., s.133

değişmez ve gelişemez” düşüncesi ile yeni bir sistem planlamasını gerçekleştirdiğini söylemek gerekir.

Açılacak yeni enstitülerin kurulacağı yerlerin bazı özel şartlara uygun olması gerekmektedir. Mesela bunlardan biri, uygun geniş ve tarıma elverişli bir arazinin bulunmasıdır. Bu arazinin devlete ait olması, 2-3 ilin merkezinde bulunması da aranan şartlardandır. Buna karşılık kullanılacak olan arazinin işlenmiş, bağ, bahçelerle zenginleştirilmiş olması istenen bir özellik değildir. Bu şartlar doğrultusunda Köy Enstitülerine, çoğunlukla Anadolu’nun kurak ve verimsiz bilinen yerleri ayrılmıştır. Böylece Köy Enstitüsü öğrencileri en olumsuz şartlar karşısında doğaya kafa tutmasını öğrenecek, gittikleri yerlerde karşılaştıkları sorunları rahatlıkla çözebilme yeteneğine ulaşabileceklerdir.⁹⁷

Enstitülerle ilgili lehte yazılmış birçok kaynakta, enstitülerin kuruldukları arazilerin çorak ve kurak olduğu; Anadolu’nun ıssız köşelerinde kuruldukları yönünde ifadelere rastlanmaktadır. Ancak enstitüler Köy Enstitüleri Kanununun 1. maddesi gereğince, birkaç ili birbirine bağlayan yollar üzerindeki verimli ve geniş arazilere kurulmuşlardır.

E. M. AKDOĞAN’a göre, Köy Enstitülerinin kuruluş amaçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

- İlköğretimi bütün millete yaymak,
- Dönemin koşullarında üretimi artırmak için kırsal kesimdeki nüfusu meslek sahibi yapmak ve üretim yaşamını örgütleyerek dönüşümleri gerçekleştirmek,
- Okul ve köyün dayanışmasını sağlayarak köy halkını sosyal hayat bakımından dönemin şartlarına göre yetiştirmek,
- Enstitülerin özellikle verimsiz topraklar üzerinde kurulmasını sağlayarak bu toprakların verimli hale getirilmesi konusunda köylüye örnek olmak,
- Öğrencileri köyden alarak hem eğitim-öğretimin hem de üretimin devamlılığını sağlamak,
- Köyde yaşayan halkı siyasal, toplumsal vb. hakları konusunda bilinçlendirmek,
- Tüketici okuldan üretici okula geçmek ve ezberci bir öğretimin yerine yaşayan yaşatan bilgiyi koymak,
- İlerleyen dönemlerde toprak reformu gerçekleştiğinde üretimi örgütleyecek kadroları yetiştirmek.⁹⁸

⁹⁷ E. Mindivanlı Akdoğan, **a.g.d.t.**, s.40

⁹⁸ E. Mindivanlı Akdoğan, **a.g.d.t.**, s.38

Tablo: 3.3.
Köy Enstitüleri

KÖY ENSTİTÜLERİ (1937-46, 1948)				
Adı ve Bulunduğu İl	Kuruluş Tarihi	İl Çalışan Müdürlerin Adları	Öğrenci Toplama Alanı	Alınacak Öğrenci Sayısı
Akçadağ/Malatya	1940	Şinasi Tamer, Şerif Tekben	Malatya, Urfa, Mardin, Diyarbakır, Elazığ, Tunceli, Muş ve Bingöl, Erzincan, Sivas, Divrik, Gürün, Kangal, Koyulhisar	250
Akpınar/Samsun	1940	Nurettin Biriz, Enver Kartekin	Tokat, Amasya, Samsun	50
Aksu/Antalya	1940	Talat Ersoy, Halil Öztürk	Antalya	60
Arifiye/Kocaeli	1940	Süleyman Edip Balkır	Bolu, Bilecik, Bursa, Kocaeli, İstanbul (Anadolu)	200
Beşikdüzü/Trabzon	1940	Hürrem Arman, Osman Ülkümen	Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu	50
Cılavuz/Kars	1940	Halit Ağanoğlu	Çoruh, Kars, Bayazıt, Erzurum	200
Çifteler/Eskişehir	1937	Remzi Özyürek, M. Rauf İnan, Osman Ülkümen	Konya, Ankara, Afyon, Eskişehir, Kütahya	200
Dicle/Diyarbakır	1944	Recep Gürel, İ. Safa Güner	Diyarbakır, Urfa, Mardin, Bitlis,	-
Düziçi/Adana	1940	Lütfi Dağlar	Gaziantep, Maraş, Seyhan, İçel	160
Erçiş/Van	1948	İbrahim Oymak	Van, Hakkari	-
Gölköy/Kastamonu	1939	Ali Doğan Toran	Kastamonu, Çorum, Çankırı, Sinop, Zonguldak	150
Gönen/Isparta	1940	Ömer Uzgil	Isparta, Burdur	80
Hasanoğlan/Ankara	1941	Lütfi Engin, Hürrem Arman, M. Rauf İnan, Ali Doğan Turan	Çankırı, Ankara	-
İvriz/Konya	1941	Recep Gürel, İ. Safa Güner	Konya, Nevşehir, Niğde	-
Kepirtepe/Trakya	1938	Nejat İdil, İhsan Kalabay	İstanbul (Trakya), Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale	100
Kızılçullu/İzmir	1937	Emin Soysal, Hamdi Akman, Talat Ersoy	Muğla, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa	210
Ortaklar/Aydın	1944	Hayri Çakaloz	Aydın, Denizli	-
Pamukpınar/Sivas	1941	Sinasi Tamer	Sivas, Erzincan	-
Pazarören/Kayseri	1940	Sabri Kolçak, Şevket Gedikoğlu	Sivas (Merkez, Hafik, Suşehri, Şarkışla, Yıldızeli), Kayseri, Niğde, Kırşehir, Yozgat	250
Pulur/Erzurum	1942	Ahmet Korkut, Aydın Arıkök	Erzurum, Bingöl	-
Savaştepe/Balıkesir	1940	Sıtkı Akkay	Balıkesir	40

Not: 1. Enstitülerin kuruluş tarihindeki adları alınmıştır.
2. Ernis'in dışındaki müdürler, 1946 yılı Eylül ayına kadar atanmışlardır.
3. Yüksek Köy Enstitüsü müdürleri, aynı zamanda Hasanoğlan Köy Enstitüsü müdürleri idi.

Altunya, **a.g.e.**, s.33 ve Akdoğan, **a.g.e.**, s.39

3.2. KÖY ENSTİTÜLERİNDE EĞİTİM-ÖĞRETİM

Köy Enstitülerinde öğrenciler iş için, iş içinde, iş ile eğitim-öğretim görekerek kendilerini yetiştirmekte, köyün ve köylünün ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip birer öğretmen olarak köylerine dönmeyi amaçlamışlardır. Beş yıl süren program bu amacı gerçekleştirmeye yönelik eğitim-öğretim faaliyetlerini kapsamaktadır.⁹⁹

Köy Enstitüleri, Türk toplumunun büyük çoğunluğuna Cumhuriyet'in ilkeleri ve idealleri ile uyumlu bir eğitimi yayma amacındaydı. Bu amacın gerçekleştirilmesi içinse Köy Enstitülerindeki işleyiş düzeninin bu ilkeler ışığında geliştirilecek sistemlerle sağlanması gerekmektedir. Halkın, Saltanat yönetiminden demokrasiye geçiş ile kendini içinde bulduğu tiribülansın etkisinden kurtulması, demokrasiyi özümseyebilmesi için demokrasiyi yaşayarak öğrenmesi gerekmektedir. “Cumhuriyetçilik” ilkesinin yansıması olarak Köy Enstitülerinde Self-Governement sistemi yani öğrencilerin kendi kendine idaresi benimsenmiş ve 1941 yılında Jean Piaget'in Self-Governement adlı eseri Kazım Nami Duru tarafından Türkçe'ye çevrilerek Köy Enstitülerinde “Okulda Kendi Kendini İdare” dersi adıyla okutulmuştur. Öğrencilerin, enstitülerin işleyişinde karar sürecine katılması, şeflerin öğrenciler tarafından ve öğrenciler arasından seçilmesi, sıra ile yapılan haftalık nöbet sistemi, derslere dönüşümlü katılımı ile hemen hemen neredeyse tüm işlerin yürütülmesinde öğrencilerin etkinliğini arttırmak amaçlanmıştır. Buradan hareketle enstitülerde sorumluluk sahibi etkin vatandaşların yetiştirilmesi amacıyla olunduğu görülmektedir.

Köy Enstitüsü Sistemi, Sürekli deneyler silsilesinden oluşur. Onun için, bu sistemin yönetmelikleri, programları uzun zaman kitaplaştırılmayıp denenmiştir. Bu deneme evresinde ve uygulayışta, ana çerçeveler çizilip ayrıntının düzenlenmesinde ve uygulama biçiminde enstitülere geniş yetkiler verilmiştir. Yöresel iş ve tarım mesleklerinin öğretilmesinde, otantik kültürün derlenip işlenmesinde, enstitülerin geniş yetkileri vardı. Enstitülerde, klasik okul sistemlerinde olduğu gibi bilgi aktarımı temel alınmadığı için, programların eski “öğretim” programlarında olduğu gibi kitap haline getirilip bastırılması zordu.¹⁰⁰

⁹⁹ E. Mindivanlı Akdoğan, **a.g.d.t.**, s.55

¹⁰⁰ N. Altunya, **a.g.e.**, s.54

İsmail Hakkı TONGUÇ, enstitü programı ve enstitülerde yapılan eğitim-öğretim faaliyetleri hakkında şunları söylemektedir:

“Köy Enstitülerine memleketin türlü karakterdeki köylerinden kız ve erkek binlerce çocuk alındığı ve bu çocuklar hakkında esaslı bilgiler olunmadığı için, enstitü idarelerine, onları bir taraftan iş içine sokarak yetiştirme, diğer taraftan da inceleme yolu tavsiye olundu. Bu yol, onları, kendilerinden çok ayrı durumdaki çocuklara göre yapılmış hazır programlara bağlanarak veya uyularak terbiye etmeye tercih edildi.

Köy hayat şartları içinde yetişen çocuk bildiğimizden, tercüme kitapların yazdığından başka bir alemdir. Onları (kendi) özellikleriyle tanımadıkça, köy aleminin içine girmeye, onu istenilen istikamete yöneltmeye, (...)belli amaçlara göre terbiye imkanı yoktur. Bazı kimseler eğitim kitaplarında büsbütün başka mebdelere (kaynaklara)göre yazılı ilkelerin köy çocuğuna da tatbik olunabileceğini söylerler veya yazarlar. Enstitü çalışmalarına katılanlar bu tarzda düşünenlerden ayrıldılar. Yazılmış hazır reçeteler yerine, konuyu incelemeyi, onunla ilgili yoklamalar yapmayı ve bu yoklamalardan elde ettikleri esaslara göre reçeteyi kendileri yazmayı uygun buldular. Bu arada bilimin ana konularını göz önünden asla ayırmadılar. Onların bu çalışmalarına dayanılarak şimdi enstitülerde tatbik edilmekte bulunan öğretim programı (1943) meydana getirilmiştir. Tecrübeye, incelemeye ve araştırmaya dayanan yeni yeni çalışmalar ortaya çıktıkça bu programda (...) gerekli değişiklikler yapılacaktır.”¹⁰¹

Bugün dahi eğitim-öğretim ülkenin içinde bulunduğu durumdan ve çevreden bağımsız düzenlenememektedir. Bir eğitim kurumu amaçlarına hizmet edebilmesi için kendisini kuşatan coğrafi, sosyal, kültürel ve ekonomik faktörleri göz önünde bulundurmalı, bu duruma göre planlamalı ve uygulamalıdır. Aksi takdirde yüklendiği misyonunu yerine getirmekte başarısız olacaktır. Eğitim-öğretimi çevresel faktörlerle çeşitlendirmenin bir adım daha ilerisi bireye göre eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapılması yani bireyselleştirilmiş eğitimidir. Enstitülerde her öğrencinin ilgi ve yeteneğine göre bir spor ve sanat dalıyla ilgilenmesi, en az bir müzik aleti çalması, teknik ve tarım derslerinin bazılarında branşlaşması bireysel eğitim faaliyetleri içinde düşünülmüştür. Kişiyeye dönük eğitim, Türk eğitim tarihinde daha önceleri de yapılmış uygulama olup, Ahilik Sistemi içinde de vardır. Küçük yaşta yamak ve çırak olarak bir mesleği öğrenmeye başlayan çocuklar bu mesleğe ilgi ve becerilerine göre başlamışlardır. Köy Enstitülerinde kalıplaşmış eğitim-öğretim faaliyetleri yerine köy gerçeğine ve çevresel faktörlere uygun faaliyetler yapılması, bireye dönük eğitim

¹⁰¹ N. Altunya, a.g.e., s.55

sayılabilecek eğitim-öğretim faaliyetleri verilmiştir. Böyle bir yolun takip olunmasını enstitülerin başarısının temel kaidesi olarak göstermek yanlış olmayacaktır. Başlangıçta enstitülere eğitim-öğretim alanında geniş yetkiler verilmişken, zaman içinde edinilen tecrübelerle Köy Enstitüleri Programları geliştirilmiş ve ulaşılan başarılarla göre yasal düzenlemeler yapılmıştır. Köy Enstitülerinde verilmiş eğitim-öğretimin, taşıdığı özellikleri türlü kaynaklardan bazıları şöyle aktarmaktadır:

Birinci yılda (birinci sınıf): Öğrenciler, ellerinin işe yatkın hale getirilmesi ve değişik teknik konularda gerekli beceriler kazanabilmeleri için çeşitli iş alanlarında çalıştırılmışlardır. Bu ilk yılın, işe yatkınlık ve beceri artırımı yılı olduğu kadar, bir yetenek araştırması yılı olduğu anlamına gelmektedir. Bu arada, öğrencilerin ilgi ve yetenekleri sınanmış, hangi kolda başarılı oldukları gözlemlenmiştir.¹⁰²

İkinci yılda (ikinci sınıf): Öğrenciler eğilimlerine ve görev alacakları köylerin durumuna göre sanat kollarına ayrılmışlardır. Erkekler için demircilik, dülgerlik, yapıcılık, kızlar için biçki-dikiş, örgü, dokuma, tarım sanatları bölümleri vardır ve devam eden eğitim sürecinde bu işlerde ustalaşmışlardır.¹⁰³

Üçüncü yılda (üçüncü sınıf): Öğrencilerden öğretmenlik yeteneği olmayanlar, öğretmenler kurulunca öğretmenlik programından alınarak en çok başarı gösterecekleri bir sanat dalı üzerinde özel bir programla yetiştirilerek serbest yaşama atılmışlardır. Yine üçüncü sınıf sonunda istekliler arasından öğretmenler kurulunca seçilen öğrenciler sağlık memurluğu ve ebe bölümlerine ayrılmış ve iki yıl süreyle Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti uzmanlarıca yetiştirilerek köy sağlık memurluklarına ve ebeliklerine atanmışlardır.¹⁰⁴

Dördüncü ve beşinci yıllarda (dördüncü ve beşinci sınıf): Öğrenciler genel kültür, ziraat ve teknik dersleri olarak öğretmenlik programını tamamlamışlardır.¹⁰⁵

Böylesi bir işleyişin varlığı o yıllarda dahi enstitülerde Gardner'in Çoklu Zeka Kuramı benzeri eğitimin varlığını göstermektedir. Enstitülerde her öğrencinin muhakkak güçlü bir yönünün olduğu, bunun ortaya çıkarılarak ona göre bir eğitim ve branşlaşmanın yoluna gidildiği söylenebilir.

Enstitülerde haftalık ders saati muhtelif yıllara göre ortalama 33-44 saat arasında değişiklik göstermiştir. Yine değişiklik göstermekle birlikte bu derslerin ortalama % 20- 25'ini teknik dersler, % 20-25'ini ziraat dersleri, %50-58'ini de kültür dersleri oluşturmuştur. Öğrenciler dersliklerinde veya işliklerinde hazırlanan programa göre derslerini yapmışlardır. Derslerin saati, günü kesin sınırlarla belirlenmiş değildir. Hiçbir iş tamamlanmadan başka bir iş geçilmemiştir. İşlerin

¹⁰² Bekir Özgen, **Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri**, Final Matbaacılık, İzmir 2002, s. 174

¹⁰³ E. Mindivanlı Akdoğan, **a.g.d.t.**, s.55

¹⁰⁴ Server Tanilli, **Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?**, Alkım Yay. İstanbul, 2007, s. 72).

¹⁰⁵ E. Mindivanlı Akdoğan, **a.g.d.t.**, s.55

sürekliliğini sağlayabilmek için, günlük, haftalık, aylık ya da mevsimlik çalışma planları yapılmıştır.¹⁰⁶

Enstitülerde uygulanan günlük, haftalık, aylık ya da mevsimlik programlar aşağıdaki gibi uygulanmaktadır:

- Yarım gün esasına göre; tüm sınıfların yarısı öğleden önce, yarısı öğleden sonra kültür dersleri, kalanların yarısı tarım, yarısı teknik çalışmaları sürdürmektedir.
- Bütün gün esasına göre; Bütün sınıfların yarısı, bütün gün kültür derslerini, geri kalan sınıfların yarısı bütün gün tarım, öteki yarısı bütün gün teknik dersi çalışmalarını sürdürmektedir.
- Hafta esasına göre: Bütün sınıfların yarısı bir hafta kültür derslerine, geri kalan sınıfların yarısı tarım, öteki yarısı da teknik çalışmaları sürdürmektedir.
- Olağanüstü gereksinimler esasına göre: İvedilikle yapılması gereken bina, yol, köprü, su arki, belli sürede bitirilmesi gereken başka işler olduğunda öğrenci ve öğretmenlerin tümü aynı işte birkaç hafta çalışabilmektedir. Köy Enstitülerinde eğitim-öğretim yaz aylarında da sürdürülmektedir. Böylelikle her türlü kopukluk önlenmiş olmaktadır.¹⁰⁷

Köy Enstitülerinde “*Laiklik*” ilkesinin bir gereği olarak laik eğitim sistemi benimsenmiş, kız ve erkek çocukları bir arada okutulmuş, kız çocuklarının meslek sahibi olmaları desteklenmiş, cinsiyet ayrımcılığı karşıtlığı henüz uluslararası alanda tarihsel başlangıcında iken, Köy Enstitülerinde eğitimde cinsiyetsizlik amaçlanmış, eğitim dinin etkisinden sıyrılarak objektif ve çağdaş düzlemde götürülmüştür.

Enstitüler açılmış olmasına rağmen, okulların çalışmalarına ilişkin genel fikirler dışında önceden tespit edilmiş özel yönetmelikler ve programlar yoktu. Bu husus iş başında tespit edilecek plan ve programlara bırakılmıştı. Nitekim Köy Enstitüleri'nin çalışma esaslarını belirleyen tamim, kanunun kabulünden yaklaşık 3 ay sonra, devrin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali YÜCEL tarafından 24 Haziran 1940 yılında yayımlanacaktır. Tamim de öngörülen çalışma esasları özet olarak şöyledir:

- Enstitü talebesine yüzme öğrenme, ata binme, dağlara tırmanma, yürüyüş ve muhitine göre sandal, yelken ve motorlu deniz vasıtalarını kullanma imkanları temin edilecektir.

¹⁰⁶ E. Mindivanlı Akdoğan, a.g.d.t., s.55

¹⁰⁷ Maarif Vekilliği, *Köy Enstitüleri Öğretim Programı*, 1943, s.3

- Enstitülerde yetiştirilecek gençlerin hepsi mandolin, el ve ağız armoniği, flüt gibi basit bir müzik aletini çalmayı öğreneceklerdir.
- Enstitü talebesine, enstitünün bulunduğu bölgeye dahil vilayet köylerinde oynayanlardan başlanarak milli oyunlar öğretilecektir. Çocuklar bu oyunları küçük ve büyük gruplar halinde oynayabilecek şekilde yetiştirileceklerdir.
- Her enstitüde talebe, eğitimci ve öğretmenlerin muhtelif ve mühim ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde mütedavil sermaye ile ilgisi bulunmayan bir kooperatif ve kantin tesis edilecektir.
- Enstitü talebesi muhtelif vesilelerle civar köyleri, kendi köylerini tetkike çalışacaktır. Bu nevi tetkiklere enstitü öğretmenleri de iştirak edeceklerdir.
- Her enstitüde bir radyo, gramofon ve ihtiyaca yetecek miktarda plak bulunacaktır. Talebeye radyo ve gramafon cihazlarından münferiden ve müştereken musiki parçaları dinleme alışkanlığı kazandırılacaktır.
- Her enstitü, Ulus gazetesine ve enstitü faaliyeti ile ilgili mesleki dergilere abone olacak ve bu vasıtalarla ve radyodan talebelerin en iyi şekilde faydalanmaları temin olunacaktır.
- Enstitülerde, enstitü faaliyeti ile köy hayatını ilgilendiren kitapları başta gelmek üzere çocukların bilgilerini arttırıcı mahiyetteki kitap, mecmua, diksiyoner, broşür ansiklopedi, prospekt, katalog vs. ihtiva eden bir kütüphane teşkil edilecek, talebenin bu kütüphaneden münferiden ve müştereken muntazam şekilde istifade etmesi temin olunacaktır.
- Her enstitüde o enstitünün bulunduğu bölgeye dahil vilayet, köy, kasaba, ve şehirlerden toplanacak tarihi, etnografik, jeolojik ve zirai kıymeti haiz eşya ile bir yurt müzesi kurulacaktır. Bu müzenin bir çatı altında ölü bir halde bırakılmayıp her türlü faaliyette istifade edilebilir bir şekilde getirilmesi esastır. Burada örnek nebat tohumları gibi maddelerin şişeler içinde kapalı bulundurulmayarak mümkünse müze dahilinde, değilse dışarıda tecrübe saksısı veya tarhlarda yetiştirmek suretiyle canlı ve etüde müsait bir halde bulundurulması göz önünde tutulacaktır.
- Milli kıyafetler, köy eşyası gibi araçların da tahrir, tarih, coğrafya gibi derslere konu yapılması, kız çocuklarının dikiş, nakış, resim ve dokuma, erkek çocuklarının atölye, resim ve fotoğrafçılık gibi derslerinde esas unsuru teşkil etmesi ve bunların motiflerinin stilize edilerek aktüel hayata intikallerine yol açılması temin edilecektir.
- İnşaat, atölye, resim ve fotoğrafçılık derslerinde talebenin köylerde münferiden çalışacakları zaman, karşılaştıkları mevzulara yer verilecek ve bu işlerin her birinin köy şartları içinde en basit imkânlarla temininin nasıl mümkün olacağı üzerinde önemle durulacaktır.
- Köy Enstitüleri, talebe ve öğretmenlerin aktif rol almaları suretiyle sık sık seyircileri sıkımayacak şekilde eğlence ve müsamereler tertip edeceklerdir. Bu eğlence ve müsamerelerde köylerde var olan halk oyunlarına yer verilecektir.
- Köy Enstitüleri talebesine, halkla doğrudan doğruya münasebete girmeyi temin edici işler yaptırılacaktır. Her türlü iş sahibi halkla, kolay ve normal

bir şekilde konuşmaları, halk durumuna aşına olmaları, halkın önemli ihtiyaçlarını giderecek pratik tedbirleri bilmeleri imkan altına alınacaktır.

- Talebeye her işte tasarruflu hareket, sağlıklarına itina, çocuklara, kadınlara, ihtiyarlara, hastalara, düşkünlere yardım etme ve buldukları yerleri çok temiz tutma alışkanlıkları kazandırılacaktır.
- Talebeye bu alışkanlıklar kazandırılırken kurumun, bölgenin her türlü ihtiyaçları ile ilgilenecek bu ihtiyaçları giderici planlı mesaiye girişmesi lazımdır. Her enstitüde öğretmen, memur ve talebenin girebileceği bir yardım ve tasarruf sandığı tesis edilecektir.
- Talebe her türlü müşkülden yılmayacak ve onları yenebilecek nitelikte yetiştirilecektir. Onların korkak, müteredit, kararsız, iradesiz olmamalarına dikkat edilecektir.
- Çocukların müesseseye girdikleri zaman ki iyi hasletlerinin bozulmamasına ve bunların geliştirilmesine çok titizlik gösterilecektir.
- Enstitülerde planlı, süratli iş görmek ve işi başarmak talebe ve öğretmenler için esas prensiplerden biri olacaktır.
- Talebe ve öğretmenler Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 2. maddesinde yazılı Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık prensiplerini, Türk Milletinin yükselmesi için ana prensipleri bilerek çalışacaklar, bu prensipleri hiçbir engel tanımadan hayata tatbik edebilen insanlar olacaklardır.¹⁰⁸

Salih ÖZKAN, yukarıdaki maddelerden yola çıkarak Köy Enstitülerinin amacını “*entellektüeller yetiştirmek değil, köyden alınan gençleri köy kalkınmasının lideri olarak yetiştirmektir.*”¹⁰⁹ şeklinde izah etmektedir.

Bu maddeler ile varılmak istenen temel amacın; öğretmen adaylarını türlü yönlerden beceri sahibi yaparak, hızlı ve doğru iş görmelerini sağlamak olduğu görülmektedir. Burada temel amaç, Türk köyünün kalkınmasını ve Türk köylüsünün çağdaşlaşmasını hızlandırmaktır. Bu sonuç da dolaylı olarak, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni bütün olarak kalkındırma ve Türk milletini çağdaştırma üst amacına hizmet edecektir. Yukarıdaki bazı maddelerde milli oyunlar, yurt müzesi, halk oyunları, kadın hasta ve çocuklara yardım edilmesi amaçlarının varlığı da görülmektedir. Bu maddelerle, enstitülerde Türk kültürü ve milliyetçiliği sahasında da çalışmaların amaçlandığı görülmektedir. Sonuç olarak Hasan Ali YÜCEL’in bu genelgesi ile enstitülerde yetişecek öğrencilerin, Türk kültürüne ve Türk milliyetçiliğine uygun tutum ve davranışlar kazandırmanın temel amaç olarak görülmediği anlaşılmaktadır.

¹⁰⁸S. Özkan, **Türk Eğitim Tarihi**, Nobel Yay., Ankara, 2015, s.201-202

¹⁰⁹S. Özkan, **a.g.e.**, s.205

3.2.1.Köy Enstitüleri Kültür Dersleri

1952'ye kadar Köy Enstitülerinin öğretim süresi beş yıllık ilkokul üzerine beş yıldır. Bu beş yıllık eğitimleri için ders zaman planlaması aşağıdaki gibidir.

Tablo: 3.4.

DERS VE ETKİNLİKLERİN 5 YILA DAĞILIMI

DERSLER	HAFTA
I. Kültür Dersleri	114
II. Ziraat Dersleri ve Çalışmaları	58
III. Teknik Dersler ve Çalışmalar	58
IV. Beş Yıllık Sürekli Tatiller	30
TOPLAM	260

Altunya, a.g.e., s.59

Kültür dersleri, Köy Enstitüleri'nde okutulan derslerin %50'lik kısmını oluşturmaktadır. 5 yıllık eğitim süresi içerisinde, haftada 22 saat, toplamda 5060 saat genel kültür ve öğretmenlik bilgisi dersleri uygulanmaktadır. Beş yıllık süre içerisinde, Kültür derslerine ayrılan zaman ve okutulacak dersleri gösteren bilgiler tablo 3.5. ile gösterilmiştir.

Köy Enstitülerinde okutulan derslerin %50' lik kısmının kültür derslerine ayrılmış olması göz önüne getirildiğinde, enstitülerde kültür derslerinin önemli bir yer tuttuğu sonucuna varılmaktadır. Ancak enstitülere yönelik eleştirilerden biri de kültür derslerinin yeterince iyi öğretilmediğidir. APAYDIN, enstitülerdeki kültür derslerinin amacını şu şekilde ifade etmektedir:

“Köy enstitülerini kötileyenlerin en çok yükledikleri noktalardan birisi bu kadar işin gücün içinde kültür derslerine az yer verildiği, öğrencilerin iyi yetiştirilmediği konusudur. Biz buna hemen ‘yanlıştır’ demeyeceğiz. Hele bilginin, kültürün sadece ezbere dayanan, kafaya istif edilen bir takım kurallar olduğu sanısından hareket edilirse, yani klâsik okul açısından bakılırsa bu çalışmalar içinde öğrenci elbet zayıf yetişmiştir. Fakat kültür nedir? Kültürlü insan kimdir? Eli kolu işlememiş, anlayış ve görüş açısı yaşamı güzelleşmeye çevrilmemiş, bütün bildikleri ezber halinde kafasının içinde kalmış insan kültürlü insan mıdır? Hele bu insan öğretmen olunca, bizim köylerimizde kime ne öğretilecektir? Bilgiyi iş haline getirmek gerekir. Bilmek söylemek değil,

yapmaktır. İlkel hayatı değiştirmek, güzelleştirmek, geliştirmektir”¹¹⁰

Köy Enstitülerinde, öğretmen adaylarının diğer okullara oranla türlü işlerde çalıştıkları muhtemeldir. Ancak bu durum, enstitülerin kuruluş amaçları dikkate alındığında bir zorunluluktur. Enstitülerde ilbahar ve yaz aylarında tarım ve teknik derslerine ağırlık verilip; sonbahar ve kış aylarında dersliklerde kültür derslerine yoğunlaşılması muhtemel ve akıllıca bir uygulama olsa gerektir.

Tablo: 3.5.

GENEL KÜLTÜR VE ÖĞRETMENLİK BİLGİSİ DERSLERİ (1943)

DERSLER	Sınıf I	Sınıf II	Sınıf III	Sınıf IV	Sınıf V	Beş yılda Okutulacak Ders saatlerinin toplamı
Türkçe	4	3	3	3	3	736
Tarih	2	2	1	1	1	322
Coğrafya	2	2	1	1	-	276
Yurttaşlık Bilgisi	-	1	1	-	-	92
Matematik	4	2	2	3	2	598
Fizik	-	-	2	2	-	276
Kimya	-	-	2	2	-	184
Tabiat ve Okul						
Sağlık Bilgisi	2	2	2	1	1	368
Yabancı Dil	2	2	2	2	1	414
El Yazısı	2	-	-	-	-	92
Resim-İş	1	1	1	1		230
Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar	1	1	1	1	-	184
Müzik	2	2	2	2	2	460
Askerlik	-	2	2	2	2	368
Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı	-	-	-	-	1	46
Öğretmenlik Bilgisi(*)	-	-	-	2	6	368
Zirai İşletme Ekonomisi Ve Kooperatifçilik	-	-	-	-	1	46
TOPLAM	22	22	22	22	22	5060
Öğretmenlik Bilgisi Dersleri: 1. Toplum Bilimi; 2. İş Eğitimi; 3. Çocuk ve İş Ruhbilimi; 4. İş Eğitimi Tarihi; 5. Öğretim Metodu ve Tatbikat						

Altunya, a.g.e., s.6

¹¹⁰ Talip Apaydın, **Köy Enstitüsü Yılları**, Çağdaş Yay., İstanbul, 1983, s.83

Tablo: 3.6.

ÖĞRETMENLİK KONULU DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ (1947)

DERSLER	I.Sınıf	II.Sınıf	III.Sınıf	III.Sınıf	V.Sınıf
Türkçe	4	4	4	4	4
Genel Ruhbilim	-	-	-	2	-
Çocukluk ve Gençlik Ruhbilimi	-	-	-	-	1
Eğitbilim	-	-	-	-	1
Genel Öğretim Metodu	-	-	-	2	-
Özel Öğretim Metodu ve Uygulama	-	-	-	-	6
Toplumbilim	-	-	-	-	2
Eğitim Tarihi ve Teşkilatı	-	-	-	-	1
Tarih	2	2	1	1	1
Coğrafya	2	2	1	1	1
Yurttaşlık Bilgisi	-	1	1	-	-
Matematik	5	3	3	3	-
Fizik	-	2	2	2	-
Kimya	-	2	2	1	-
Tabiat Bilgisi	2	2	2	2	-
El yazısı	-	-	-	-	1
Resim	1	1	1	1	1
İş	-	1	1	1	-
Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar	1	1	1	1	1
Müzik	2	2	1	2	1
Yabancı Dil	-	-	-	-	-
Askerlik	-	-	1	1	1
Ev idaresi ve Çocuk Bakımı [“]	-	-	-	1	1
Kooperatifçilik ve kooperatif sayışı	-	-	-	-	1
Genel bilgi dersleri toplamı	20	23	22	26	24
Tarım dersleri ve uygulamaları	10	8	9	6	7
Sanat dersleri ve atölye çalışmaları	9	7	8	7	8
GENEL TOPLAM	39	39	39	39	39

Tablo 3.7

ÖĞRETMENLİK KONULU DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ (1949)

DERSLER	I.Sınıf	II.Sınıf	III.Sınıf	IV.Sınıf	V.Sınıf
Türkçe	4	4	4	4	4
Genel Ruhbilim	-	-	-	2	-
Çocukluk ve Gençlik Ruhbilimi	-	-	-	-	1
Eğitbilim	-	-	-	-	1
Genel Öğretim Metodu	-	-	-	2	-
Özel Öğretim Metodu ve Uygulama	-	-	-	-	6
Toplubilim	-	-	-	-	2
Eğitim Tarihi ve Teşkilatı	-	-	-	-	1
Tarih	2	2	1	1	1
Coğrafya	2	2	1	1	1
Yurttaşlık Bilgisi	-	1	1	-	-
Matematik	5	3	3	3	-
Fizik	-	2	2	2	-
Kimya	-	2	2	1	-
Tabiat Bilgisi	2	2	2	2	-
El yazısı	-	-	-	-	1
Resim	1	1	1	1	1
İş	-	1	1	1	-
Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar	1	1	1	1	1
Müzik	2	2	1	2	1
Yabancı Dil	-	-	-	-	-
Askerlik	-	-	1	1	1
Ev idaresi ve Çocuk Bakımı [“]	-	-	-	1	1
Kooperatifçilik ve kooperatif sayışı	-	-	-	-	1
Genel bilgi dersleri toplamı	20	23	22	26	24
Tarım dersleri ve uygulamaları	10	8	9	6	7
Sanat dersleri ve atölye çalışmaları	9	7	8	7	8
GENEL TOPLAM	39	39	39	39	39

Tablo 3.8.

ÖĞRETMEN OKULLARI VE KÖY ENSTİTÜLERİ PROGRAMI(1953)

	Sınıf I	Sınıf II	Sınıf III	Sınıf IV	Sınıf V	Sınıf VI
MESLEK DERSLERİ						
Psikolojiye Giriş	-	-	-	2	-	-
Eğitim Psikolojisi	-	-	-	-	2	3
Öğretim Metodu ve Uygulama	-	-	-	-	2	6
Eğitim Sosyolojisi	-	-	-	-	1	2
Teşkilat ve İdare	-	-	-	-	-	1
Seminer Çalışmaları	-	-	-	-	1	2
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI						
Okuma	3	2	2	1	1	-
Dilbilgisi	1	1	1	1	1	-
Kompozisyon	1	1	1	1	1	1
Türk Edebiyatı Tarihi	-	-	-	1	1	-
Çocuk Edebiyatı	-	-	-	-	-	1
SOSYAL BİLGİLER						
Tarih-Coğrafya-Yurttaşlık Bilg.	4	4	4	-	-	-
Tarih	-	-	-	2	2	1.5
Coğrafya				1	1	1.5
TABIAT VE FEN BİLGİLERİ						
Tabiat ve Fen Bilgisi	3	4	5	-	-	-
Fizik	-	-	-	2	2	-
Kimya				3		
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi					2	2
MATEMATİK	4	4	4	4	3	-
MİLLİ SAVUNMA	-	-	-	1	1	1
DİN BİLGİSİ				1	1	1
BEDEN EĞİTİMİ	2	2	2	2	2	2
MÜZİK	2	2	2	2	2	2
RESİM VE YAZI	3	3	3	2	2	2
İŞ	3	4	4	3	3	3
İŞ VE EV İŞİ (Kızlar İçin)	6	6	5	3	3	3
SERBEST ÇALIŞM.(En az 3 saat)	3	3	3	4	3	3
TOPLAM	33	34	35	36	27	37

(*) Ev İşi	4	4	3	2	2	2
(**) İş	2	2	2	1	1	1

Altunya, a.g.e., s.69

Köy Enstitülerinde, dersler öğretilirken işlenecek dersin öğrencinin hayatında ne işe yarayacağı üzerinde durulmakta yani ürün merkezli bir eğitim yapılmaktadır. Bunun için öğrenci önce sorunları tespit edecek, daha sonra bu sorunlara çözüm önerileri bularak sorunların çözümüne yönelik çaba sarf etmeye başlamış olacaktır.

KAPLAN, enstitülerde uygulanan eğitimin, uygulamaya yönelik olmasının nedenini gerçek yaşamın acı gerçeklerine bağlar. Böyle bir yaşamın güçlü bir kişilik gerektirdiğini belirten KAPLAN, yorumlayan kafalara sahip güçlü insanların bu şartlarda yaşayacağını belirtir.¹¹¹

Kaplan “acı gerçekler” ifadesiyle köyün ve köylünün içinde bulunduğu zor durumu net olarak ortaya koymaktadır. Bunu sadece düşünmek yetmez. Gerçekten bu çeşit acı gerçekleri tecrübe eden, empati yapan veya yaşayanlar hissedebilir. Bu hissi yaşayanın ise çözüm için, çare için, mutluluk için canla başla mücadele edenlerden başkalarının olmadığı kesindir. Bu yaklaşımdan yola çıkarak, enstitülerde köy çocuklarına teorik izahat yerine, hayatın içine katabilecekleri bilgi ve beceriyi vermek amacıyla olduğu söylenebilir.

İlgaz ise derslerin iş içinde işlenmesi ilkesi ile öğrencilerde boşu boşuna zaman geçirmenin hoş karşılanmayıp bir davranış etiği geliştirilmek istendiğini belirterek, günlük olarak uygulanan, uygulamaya yönelik ders programıyla öğrencilerde bilgi ve beceri sahibi olmak için hep çalışmak gerektiğini temel alan bir yaklaşımın yeni bir “din” gibi benimsetilmesinin amaçlandığını iddia eder.¹¹²

Matematik ve Geometri derslerinin, enstitü içinde uygulama alanları bulan projeler üzerinden işlenmesinin olumlu sonuçlar doğurduğu, Çifteler Köy Enstitüsü’nü 1943 yılında denetleyen Bakanlık Müfettişi İSFENDİYAROĞLU tarafından hazırlanan raporda şu şekilde ifade edilmiştir:

“Öğrencilerin aritmetik ve matematik bilgileri de çok iyidir. Hatta diğer bazı okullarımızın muadili sınıflarındaki talebelerden de üstündürler. Bu üstünlük... inşa vasıtalarını ve ölçülerini bilfiil kullanmak, uzunluk mefhumunu da ameli olarak öğrenmek, enstitünün geniş tarlalarında bizzat yetiştirdikleri sebzeleri ve sair mahsulleri tartmak ve nöbetçi oldukları zamanlarda ambardan mutfağa verilen günlük erzakı ve sair mübayaa olunan (satın alınan) gıda maddelerini veznetmek (tartmak) gibi mümaseselerle (işlerle), tartı nasyonları bulunmak keyfiyetleri (tartı bilgileri olması), onların hem aritmetik bilgisini daha iyi ve kolay öğrenmekte hem de problemleri daha kolay anlatmakta ve

¹¹¹ Mevlüt Kaplan, **Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s.98

¹¹² Fatma Gök, **75 Yılda Eğitim**, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1999, s.337

yapmaktadırlar.”¹¹³

Enstitülerde Geometri ve Matematik derslerinde olduğu gibi; Kimya ve Fizik dersleri de uygulamaya yönelik işlenmektedir. Ayrıca enstitülerin yerleşim yerlerinin uygunluğuna göre ders odaları uygulamasına geçildiğini, Erdem eserinde belirtmektedir. Erdem, Beşikdüzü Köy Enstitüsü’nde bu amaçla Kimya dersi için her sınıfın odası bulunduğunu belirtir.¹¹⁴

Enstitülerde uygulanan Fen derslerinde dikkat edilen noktalardan biri de öğretilen konuların hayata yönelik olarak yapılması sağlanırken diğer derslerin imkânlarından da faydalanılmaktadır. Dersler, teknik ve tarım derslerinin faaliyet alanlarından faydalanılarak işlendiği için bir anlamda enstitü kendi içinde doğal bir laboratuvar görevi de görmektedir. Tonguç, “Canlandırılacak Köy” adlı eserinde enstitüye yeni gelen bir öğrencinin kültür derslerinin işlenişi ile ilgili şu ifadelerine yer vermiştir:¹¹⁵

Köy Enstitülerinde kültür derslerinde de işe dayalı, etkin ve kalıcı öğretimi amaçlayan yöntemleri kullanmışlardır. Örneğin, ...Yurttaşlık Bilgisi dersleri için öğretmen ve öğrencilerin konularına göre, görmekte oldukları işler onların yurttaşlık görevlerinin bir bölümüydü. Tarih dersleri de çevreden başlayarak yakın yurt gezilerine çıkılarak, kazılara katılarak etkin biçimde yapılıyordu. Coğrafya derslerinin Köy Enstitüsü programındaki amaç ve ilkeleri, örneklerinden ayrı olarak köy yaşamının coğrafya ilişkilerini kapsayan yönlerine önem verildiği görülür. Askerlik derslerinin önemi ve anlamı başkadır. Bu önem öğrencilerin isteklerinden ileri geliyordu. Enstitü çıkışlı öğretmenler askerliklerini yedek subay olarak yapacaklardı.

Köy Enstitülerinin ilk yıllarında öğretmen sıkıntısı yaşanmıştır. Enstitülerde okuyan öğretmen adaylarının öğretmen ihtiyaçlarının karşılanması için Hasanoğlan Köy Enstitüsü’nde Yüksek Köy enstitüsü açılmıştır.

Köy Enstitülerinin öğretmenleri yedi çeşit kaynaktan geliyordu. Bu öğretmenlerin köy enstitüleri eğitimi anlayışı ve ülkelerine göre yetiştirilip

¹¹³ Murat Burgaç, **Çifteler Köy Enstitüsü**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bİm. Ens., Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2004, s.127

¹¹⁴ M. Burgaç, **a.g.e.**, s.128

¹¹⁵ G. Temel, **a.g.y.l.t.**, s.128

yönlendirilmeleri hem zaman alıyor hem de bu konularda bazen başarısızlıkla karşılaşılabilirdi. Bu olumsuzlukları gidermek, köy enstitülerine öğretmen yetiştirmek, köy inceleme ve araştırmalarını yapacak eleman sağlamak, köy bölgeleri için gezici başöğretmen ile bölge ilköğretim müfettişleri yetiştirmek için 1942 yılında Yüksek Köy Enstitüsü'nün açılması kararlaştırıldı. Böylece Köy enstitülerine öğretmen sağlamak amacı ile Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü açıldı.¹¹⁶

Köy enstitüleriyle ilgili birçok çalışmada, enstitülerin köylüyü uyandırdığı ifade edilmektedir. Bu durumdan olumsuz etkilenen çıkar odakları ve statükocuların, enstitüler aleyhine kara propagandaya başladıklarına sıklıkla rastlanmaktadır.

Köy Enstitüleri ile pek çok köy kalkınmaya başlamış ve köylüler daha bilinçli hale gelmişlerdi. Bu durum özellikle de toprak ağalarının, çıkarıcı çevrelerin ve Atatürkçü düşüncenin yanında olmayanların işine gelmemeye başlamıştı. Demokrasiyi yaymak ise bu kişilere tamamen ters düşmüştü. Buyrukları yerine getiren, gücünden kuvvetinden bir şekilde faydalanılan köylü artık eşitçe bir yaşam düşüncesi ile kendi kendini idame ettirir hale gelmişti. Bu nedenle ortamı bu derece ateşleyen ve bir anda değiştirmeye kalkışan enstitüleri kapatmanın yolları aranmalıydı. Kapatmak için aranan yolları bulmak çok da zor olmamıştı. Çünkü Köy Enstitüleri kızların ve erkeklerin bir arada okuması, okuma kitaplarının çeşitleri, öğrencilerin çalışarak kendi işlerini kendilerinin yapması gibi pek çok nedenle eleştirilerin hedefi olmaya hazır durumdaydı.¹¹⁷

Enstitülere yönelik yıkıcı ithamlar daha çok sağ kesimden gelmekle birlikte, sol kesimden de eleştiriler gelmekteydi. Sağ kesimden gelen eleştirilerin temelinde din ve ahlak; sol kesimden gelen eleştirilerin temelinde ise köy çocuklarının ve öğretmenlerinin emeklerinin sömürülmesi ifadeleri yatmaktadır.

¹¹⁶ Mehmet Sazak, **Köy Enstitülerinin Evreleri**, Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu, Kastamonu, 2010, s.221

¹¹⁷ N. Yıldız, O. Akandere, **a.g.d.**, s.284

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM

Bu araştırmanın problem durumuna ilişkin sonuçlara ulaşmak için; Köy Enstitüleri Müfredat Programı (1943-1947) ve enstitülerin kültür derslerinde kaynak olarak kullanılan ders kitaplarındaki Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği öğelerine ait bulguları ortaya koyma yoluna gidilmiştir. İncelenen kaynaklara ait bulgular ortaya konurken, genelden özele olacak şekilde bir sıra izlenmek amaçlanmıştır. Bu amaçla önce Köy Enstitüleri Müfredat Programları 1943 ve 1947'nin kültür dersleri kısmında Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitim-öğretimine ilişkin bulguları ele alınmıştır. Ardından da kültür dersi kitaplarında Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitim-öğretimine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bu şekilde bir yol izlemek; hem kültür dersi kitapların ilgili programlara uygunluğuna hem de kitaplarda nelerle karşılaşılacağına ilişkin fikir vermiştir.

Köy Enstitüleri eğitim-öğretim hizmeti vermeye başladığında mevcut bir müfredat programı yoktu. Kuruluşundan 1943'e kadar 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu, enstitü idarelerine yol gösterici olmuştur. 1943 yılına kadarki denemeler ve edinilen tecrübeler neticesinde ilk kez öğretim programı oluşturuldu. 1943 programı 1947 yılına kadar uygulandı. Milli Eğitim Bakanlığı'na Hasan Ali YÜCEL yerine Reşat Şemsettin SİRER'in gelmesinin akabinde, 1947 Köy Enstitüleri Öğretim Programı yayınlandı. 1954'te ise Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Kanunu gereğince, Köy Enstitüleri ve İlk Öğretmen Okulları "İlköğretmen Okulları" adı altında birleştirilmiştir. Bu gelişme Köy Enstitülerinin kapatılması olarak kabul görmektedir. Köy Enstitüleri Öğretim Programları'na kısa bakışın ardından bir de ilgili dönemde ders kitapları yayım ve kullanım durumuna kısaca yer vermek doğru olacaktır.

MEB, TD ile 1940 yılından itibaren her yılın Eylül ayı başında (*ilerleyen senelerde yılın daha erken aylarında açıklanmıştır*) başlayacak olan eğitim-öğretim yılında okutulacak ders kitapları; ".../.... Ders yılında İlkokullarda, Ortaokullarda,

Liselerde, Öğretmen Okullarında, Kız Enstitülerinde, Sanat ve Ticaret okullarında okutulacak ders kitaplarının ve yazarlarının adları bu tamime ekli listede gösterilmiştir.” şeklinde belirtilmiştir. 1940 ve 1947 yılları arasında, herhangi bir yıla ait TD'nin tamamı incelendiğinde; Köy Enstitülerinde okutulacak ders kitaplarına ilişkin ayrı bir bölüme rastlanmamaktadır. TD'nin 1947-1948 eğitim-öğretim yılı için okullarda okutulacak ders kitaplarını belirten tamimde, Köy Enstitülerinde okutulacak ders kitapları bölümüne ilk kez yer verilmeye başlanmıştır. TD'nin 1947-1948 yıllarından itibaren türlü okullar için belirtilen ders kitaplarının künyeleri incelendiğinde, enstitülerde 1940 ve 1947 yılları arasında hangi kitapların kullanılmış olabileceğini de anlaşılmaktadır. Bu tespit kültür dersleri için kısaca şöyle açıklanabilir. Birkaç istisna hariç, 1947-1948 yılından itibaren; ortaokulların I-II-III. sınıf ders kitapları ile enstitülerin I-II-III. sınıf ders kitapları aynıdır. Ayrıca, liselerin ve öğretmen okullarının III. sınıf ders kitaplarıyla, Köy Enstitülerinin IV. ve V. sınıf ders kitapları aynıdır. Yine enstitülerde III. ve IV. sınıflarda görülen öğretmenlik mesleği ders kitapları ile dönemin öğretmen okullarında okutulan öğretmenlik mesleği ders kitapları aynıdır. Yine tarım ve teknik dersleri için ise dönemin çeşitli Meslek Liselerinin ilgili kitaplarının kullanıldığı görüşülmüştür.

Dönemin TC ekonomisi hatırlara getirildiğinde, enstitüler için ayrı kitap yayınlamanın ne kadar zor olduğu anlaşılacaktır. TD bir eğitim-öğretim yılında takip olunacak ders kitaplarını bir tamimle belirtirken, aynı tamimde kitap maliyetlerinin en aza indirilmesi amaçlayan şu ifadelere de yer vermiştir:

Listede gösterilen kitapların elde, geçen yıllarda ihtiyaca göre bastırılmış muhtelif baskıları mevcuttur. 82/4074 sayılı ve 4/V/1942 tarihli tamim gereğince bu yıl da kullanılmak üzere toplanmış bulunan kitaplardan azami istifade yoluna gidilmesi memleket iktisadiyatı bakımından bir zarurettir. Bu itibarla ve muhtelif baskılar arasında esaslı ve mühim bir fark olmadığı için talebe bunlardan herhangi birini kullanmakta serbesttir. Yalnız öğretmenler, okuttukları ders kitabının en son baskısını ellerinde bulundurmakla ve dersini bunlardan takip ederek daha önceki baskılarına nazaran bir tadil bulunduğu takdirde talebeye bunları not ettirmekle ve aynı zamanda talebe elindeki kitapların yeni terimlerle hazırlanmış tablolar olmasını teminle yükümlüdürler.¹¹⁸

¹¹⁸ Maarif Vekilliği, **Tebliğler Dergisi**, C5, S.188, 7/9/1942, s.1

Yukarıda verilenler, bu çalışmanın 1. alt problem durumu olan “*Köy Enstitülerinde kullanılan ders kitapları, dönemin diğer okullarında kullanılan ders kitaplarından farklı mıdır?*” sorusunun cevabını ortaya koymaktadır. Bu durum, Köy Enstitülerinin ilk üç yıl ortaokul, son iki yıl içinse lise ve öğretmen okulları düzeyinde eğitim vermeyi amaçladığı sonucuna varılmaktadır.

Buradan itibaren araştırmanın bulgular kısmı iki ana bölüme ayrılmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi; Türk Kültürü ve Türk milliyetçiliği, önce Köy Enstitüleri öğretim programları, ardından Köy Enstitüleri kültür dersi kitapları analiz edilerek ortaya konulacaktır.

4.1. KÖY ENSTİTÜLERİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA TÜRK KÜLTÜRÜ VE TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Burada, Köy Enstitüleri Öğretim Programları’nda Türk kültürü ve Türk milliyetçiliğine yer verilme durumlarını gösterir bulgulara yer verilmiştir.

4.1.1. Türkçe Dersleri

Türkçe öğretiminin amaçları ile ilgili olarak; KEÖP 1943 ve KEÖP 1947 arasında nerdeyse fark yoktur. 1943 programında talebe kavramı yerine, 1947 programında öğrenci kavramı kullanılmıştır.

Her iki programa göre de Türkçe derslerinin temel amacı; öğrencide var olan anlama ve anlatma becerisini geliştirmektir. Bu temel amaçların ardından, Türkçe öğretiminde başvurulacak metot bilgisi ortaya konulmuştur. Daha sonra temel amaçlar olan anlama ve anlatma yollarından olan; okuma, yazma ve konuşma eğitiminin amaç ve yöntemlerine ilişkin direktifler verilmiştir. Ancak anlama eğitiminde çok önemli yeri olan dinleme hakkında bir bölüme yer verilmemiştir. KEÖP 1943 ve 1947’de Türkçe öğretimine ilişkin olarak şu ifadeler yer almaktadır.

Türkçe öğretiminin amacı talebede tabii olarak mevcut olan anlama ve anlatma kabiliyetini geliştirmektir. ...Anlama ve anlatmayı pratik bilimsel ve

artistik bütün yönleriyle kucaklayacak olan Türkçe, talebenin yalnız bu ihtiyacına cevap verecektir. Türkçe öğretiminden beklediğimiz, yalnız talebenin anlama ve anlatmada kazanacağı pratik meziyetler değil, bunlar vasıtasıyla düşüncesine ve ahlakına katılacak olan değerlerdir. Talebenin anlayış ve anlatışı üzerinde çalışırken, onun için hayatına karışmakta, muhakemesine, ruhuna, şahsiyetine, günlük alışkanlıklarına ve zevklerine yeni istikametler vermekteyiz. Bu bakımdan Türkçe öğretmeni, nasıl bir insan yetiştirmek istediğimizi en iyi bilen öğretmen olmalıdır ve hiçbir ders Türkçe dersi kadar zevk, şahsiyet ve ahlak eğitimine elverişli değildir.¹¹⁹

Buradan anlaşılacağı üzere, KEÖP 1943 ve 1947’de Türkçe eğitim-öğretiminin amaçları içinde, Türkçe’nin Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği sahasındaki önemine ilişkin direkt bir amaca yer verilmemiştir. Türkçe dersleriyle temel amaç; önceden de belirtildiği gibi, öğrencide doğal olarak var olan anlama ile anlatma yeti ve yeteneğini kuvvetlendirmektir.

Programın Türkçe bölümünde amaçların ardından metot(1947’de direktifler) bölümüne yer verilip, Türkçe öğretiminin türlü metotları kullanmaya uygun olduğu ifade edilmiştir. Bu metotların, verilecek bilgiye ve öğretmenin karşılaşacağı güçlüklerle göre de değişiklik gösterebileceği söylenmiştir. Bu durumun sonucu olarak, öğretmene tam anlama ve tam anlatım öğretimi için yöntem serbestisi verildiği belirtilmiştir. Ancak Türkçe öğretiminde birliği sağlayacak ilkeler de belirtilmeden geçilmemiştir. Bunlar; öğretimin metinlere dayandırılması ve bilgilerin ayrı ayrı değil, bir arada verilmesidir. Bu ilkelerin sebebi olarak ise Türkçe’ye ait bilgileri türlü kollara ayırarak vermenin mümkün olmaması gösterilmiş ve şöyle ifade edilmiştir:

Metinlere dayanan bir Türkçe öğretiminde metinleri türlü türlü kollara ayırmak ve bu kolları yıllık müfredat programlarıyla sınırlandırmak mümkün değildir. Türkçeye ait bilgiler birbirine bağlıdır ve her derste az çok hepsine temas etmek mecburiyeti vardır. Öğretmen dersler, sınıflar ve bahisler arasında sınırlar gözetmemeli ve her bilgiyi fırsat ve imkanlara göre vermeye çalışmalıdır. Türkçede bir defaya mahsus verilip geçilecek bilgiler yoktur. Bütün bilgiler ilk dersten başlayıp gittikçe zenginleşecektir.¹²⁰

¹¹⁹ Maarif Vekilliği, **Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943**, Maarif Basımevi, Ankara, 1943, s.10-11

¹²⁰ Maarif Vekilliği, **Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1947**, MEB Yay., Ankara, 1947, s.13

Programlarda okuma, yazma ve konuşma ile ilgili amaçlar ayrıca belirtilmemiş olup, bu üç beceri için kullanılacak yöntemler de kısaca şöyle özetlenmiştir:

- Öğrenciler, seviyesine ve enstitünün havasına uygun, bir amacı gösteren eserleri anlayarak okuyabilmelidir.
- Öğrenciler, var olan anlama ve anlatma becerilerini geliştirerek doğru, açık ve özentisiz yazabilmelidir. Buradaki doğruluk ibaresinin, eksiksiz ve fazlasız; yani ahlaki anlamına ayrıca dikkatler çekilmiştir.
- Öğrenciler, farklı konuları sohbet, sınıf, piyes, tören vb. gibi farklı etkinliklerde; telaffuz, şive, eda ve mahcubiyet kusurlarından arınmış olarak doğru şekilde konuşabilmelidir.

Görüldüğü gibi, Türkçe derslerinin genel amaçları kısmındakine benzer olarak; okuma, yazma ve konuşma bölümlerinde de amaç olarak Türk kültürü ve milliyetçiliğine ilişkin doğrudan ifadelerine rastlanmamaktadır. Ancak dolaylı bir çıkarımla; her Türk gencine doğru okumak, yazmak ve konuşmak ahlaki davranışı kazandırılması amacı Türk kültürü eğitimi içinde sayılabilir. Ayrıca milli dilinin kaidelerini bilmek ve etkin olarak kullanmak amacı da Türk milliyetçiliği eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

4.1.2. Tarih Dersleri

Tarih öğretiminin amaçları ile ilgili olarak; KEÖP 1943 ve KEÖP 1947 arasında büyük oranda benzerlikler vardır. İki öğretim programı arasındaki dikkatleri çeken farklara tarih dersinin amaçlarını ortaya koyduktan sonra yer verilecektir. KEÖP 1943 ve 1947’de tarih derslerinin amaçları şöyledir:

- 1.Çocukları, buldukları çevrenin tarihsel eser ve olayları ile temasa getirerek onlara bu olamları, doğdukları zaman ve şartlar içinde incelemek suretiyle tarihsel zaman, fikir ve kavrayışını vermek.(KEÖP 1947 kaldırılmıştır)
2. Millî tarih ve insanlığın ileri atılışları bakımından önemli savaşları: ihtilâlleri; reform hareketleri; sebepleri, ereklere ve şartlarıyla birlikte incelettirmek suretiyle öğrenciye, mensup olduğu milletin ve insanlığa hizmeti dokunmuş milletlerin fedakârlık ve kahramanlıklarını tanıtmak,

3. Öğrenciye; Türklerde ve onların münasebetlerde buldukları milletlerde, devlet teşkilâtının Anayasasının ekonomi ve teknik evriminin kendiliğini, tarihsel zamanların karakteristik olaylarını öğretmek onları ilgilendirmek ve millî duygularını kuvvetlendirmek,
4. Tarihsel olaylarla ilgili kurumların evrimlerini ve bozulmalarının sebeplerini öğrenciye inceletmek ve onları; kazandıkları bilgilerde, toplumların yapılarını kavrayabilecek duruma getirmek” şeklinde ifade edilmektedir.¹²¹

Birinci amaç ile öğrenciye; yakın çevresinden hareketle, geçmişe ait olay, olgu ve eserlere tarih bilimine uygun olarak bakış açısı becerisi kazandırmak amaçlanmıştır. Ders işlenişinde yakın çevreden hareket etmek, lazım olan her türlü materyali, ürünü enstitü içinde yapmak durumu; diğer derslerde de uygulanan bir yöntemdir. Köy Enstitülerinin bu özelliği, enstitüler üzerine yapılmış çalışmalarda övgü ile dile getirilmiştir.

İkinci madde ile mensup olduğu ulusun fedakarlık ve kahramanlıklarını tanıtmak amacı ortaya konulmuştur. Bu amaç gereğince tarih dersi kitaplarında Türklerin tarihteki fedakarlık ve kahramanlıklarına yer verilmesi beklenmektedir. Bu sayede enstitülerde eğitim gören öğrenciler, Türk büyüklerine saygı ve şükran duyacak ve daha büyük işler yapmak için kendinde güç bulacaktır. Bu maddede diğer ulusların da fedakarlık ve kahramanlıklarının işleneceği belirtilerek; ilgili amaca evrensel bir boyut da kazandırılmıştır. Ayrıca burada birinci maddede olduğu gibi, tarihi olayları, Tarih Bilimi'nin gerekleriyle ele alınması lüzumu da tekrar edilmiştir. Burada bir hususa dikkat çekmek gerekmektedir. Bu husus; derslerde en önemli amacın, o derse ait bilimsel yöntem ve bakış açısının öğrenciye kazandırılması olduğunu göstermektedir.

Üçüncü madde ile Türklerin ve çeşitli milletlerin kendilerine özgü kültürel yapılarını ve nasıl evrildiğini, medeniyetlerinin temel özelliklerini kavratmak amaçlanmıştır. Burada araştırma konusu gereğince daha önemli olan; ulusal duygularını kuvvetlendirmek ibaresidir. Bu madde gereği, öğrencideki milli duyguları kuvvetlendirmek için Türk tarihinden siyasi, ekonomik, sosyal, bilimsel, sanatsal vb. birçok maddi manevi Türk kültür ögesine yer verileceği anlaşılmaktadır.

---

¹²¹E. Mindivanlı Akdoğan, a.g.e., s.126

Dördüncü maddede ise tarihsel olaylarla ilgili kurumlar dile getirilmiştir. Örnek verilecek olursa; tarihsel bir olay olan savaşlarla ilgili olan temel kurum ordu kurumudur. Yani öğrenci bir toplumun yapısını kavrayabilmek için analiz becerisine sahip olacak; o medeniyeti tarihsel süreç içinde idari, askeri, ekonomik, dini, kültürel vb. alanlardan değerlendirecektir.

İki öğretim programı arasındaki farklara değinileceği daha önce belirtilmişti. Araştırma konusu açısından önem arzeden farklar, sınıflara ait müfredat programı kısmında olup şunlardır:

- -Tarih dersi II konusu olan “İslam Tarihi” bölümünde, 1943 programında “Muhammet” 1947 programında ise “Hazreti Muhammet” ibaresi çekmektedir.
- -1943 programında ilk Türk-İslam devleti olarak kabul edilen Karahanlılar’a yer verilmemişken, 1947 programında verilmiştir.
- -1943 programında “Türk Tarihi” başlığı altında Kubilay Hanlığı, Altınorda Devleti, İlhanlılar ve Çağatay Hanlığına yer verilmemişken, 1947 programında verilmiştir.
- -1943 programında “Ebedi Şef Atatürk’ün Ölümü” başlığı, 1947 programında “Atatürk’ün Ölümü” şeklinde değiştirilmiştir. Yine benzer şekilde 1943 programında “Milli Şef İnönü’nün Reisicumhur Seçilmesi” başlığı, 1947 programında “İsmet İnönü’nün Reisicumhur Seçilmesi” şeklinde değiştirilmiştir.
- -1943 programında yok iken, 1947 programına “Cumhuriyet Hükümetinin Barışı Sağlaması ve Dünya Barışındaki Rolü” ile “Türk Milletinin Yurttan Sulh Cihanda Sulh Prensiplerini Gerçekleştirmek İçin Yaptığı Fedakarlıklar” bölümleri eklenmiştir.
- -Ayrıca 1947 programının tarih bölümünde son olarak şöyle bir not kısmına yer verilmiştir: “Not: Bu son konular üzerinde öğrencilere çok esaslı bilgiler verilmesi; Türk gencinin milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve inkılapçı yetiştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması.”

İslam peygamberi için “Hazreti” ibaresinin kullanılmış olması, 1947 programında İslami değerlere karşı hassasiyetin kuvvetlenmiş olduğunun

göstergesidir. Karahanlıları, hem ilk Türk İslam Devleti olması hem de miras bıraktığı zengin medeniyetin öğrencilere aktarılmasını amaçlayan 1947 programı, 1943 programına göre Türk kültürünün öğretimine daha fazla önem vermiştir denilebilir. Ayrıca Atatürk ve İnönü için kullanılmış “Ebedi Şef ve Milli Şef” ibarelerinin KEÖP 1947’de kullanılmamış olması, tek parti veya tek adam algısı ve uygulamasında yumuşamaya gidildiğinin emareleri olarak gösterilebilir.

4.1.3. Yurttaşlık Bilgisi Dersleri

Yurttaşlık Bilgisi öğretiminin amaçları ile ilgili olarak; KEÖP 1943 ve KEÖP 1947 arasında fark olmadığı görülmüştür. Yurttaşlık Bilgisi dersleri Enstitülerin II. ve III. sınıflarında haftada birer saattir. KEÖP 1943 ve 1947’de Yurttaşlık Bilgisi derslerinin amaçları şöyledir:

- Talebeye ulusal devletin kuruluş şeklini, hükümet organının işlevini, vatandaşla devlet, devletle vatandaş arasındaki karşılıklı ödevlerin mahiyetini anlatıcı bilgiler kazandırmak,
- Bilgileri elde etmiş olan talebeye, aile, okul, köy ve şehir hayatının türlü alanlarında gerekli gözlem ve incelemeleri yaptırmak suretiyle vatandaşlık haklarını, ödevlerini ve soravlarını öğretmek, talebeyi bu haklardan faydalanabilecek, ödevleri eksiksiz bir şekilde yapabilecek, soravları duyabilecek duruma getirmektir.¹²²

Bu amaçlardan anlaşılmalıdır ki, Cumhuriyet rejiminin özelliklerini ve devlet ile vatandaşın karşılıklı hak ve sorumluluklarını öğrencilere kavratma görevi Yurttaşlık Bilgisi derslerine düşmektedir. E. M. AKDOĞAN bu konuda; *Yurttaşlık Bilgisi dersinin sınıflarda öğretildiği bir eğitim kurumu olmanın yanında bu dersin bizzat yaşandığı bir kurumdur. Enstitüde yaşayan herkesin eşit haklara sahip olması, topluluk içinde birbirlerine karşı saygı sevgi ilişkisi içinde olması, öğrenci ve kol başkanlığı seçimleri ve seçilen başkanların görev bilinciyle hareket etmesi, cumartesi toplantıları ve toplantılarda yapılan eleştiriler gibi uygulamaların hepsi Yurttaşlık Bilgisi dersi için bir uygulama sahası oluşturmuştur.*¹²³ demektedir.

¹²² Maarif Vekilliği, **Köy Enstitüleri Programı**, Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s.68

¹²³ E. Mindivanlı Akdoğan, **a.g.d.t.**, s.145

Yukarıdaki maddeler incelendiğinde Yurttaşlık Bilgisi dersiyle öğrenciye yeni kurulan cumhuriyetin niteliklerinin kavratılmaya çalışıldığı görülür. Ulus devlet kavramı doğrultusunda “Türk” kavramına vurgu yapılmış; devlet ve toplum için çalışmanın her türlü erdemden üstün tutulduğu fikri aşılana çalışılmıştır. Yukarıda sayılmayan diğer maddelerde de ideal bir insanda bulunması gereken nitelikler sayılarak özendirilmeye çalışılmaktadır. Bu yönüyle Yurttaşlık Bilgisi dersinde sadece vatandaşın devlete ve devletin vatandaşa karşı sorumluluklarının öğretilmeyip bundan da öte yaratılmak istenen ulus ve insan özelliklerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca üçüncü maddede belirtilen “El işi görenlerin millete hizmetleri kafa ile çalışanlar kadar büyüktür” ifadesiyle Mustafa Kemal Atatürk’ün ifade ettiği “*Köylü Milletın Efendisidir*” sözüne bir anlamda gönderme yapıldığı söylenebilir.

4.1.4. Coğrafya Dersleri

Coğrafya öğretiminin amaçları ile ilgili olarak; KEÖP 1943 ve KEÖP 1947 arasında büyük oranda benzerlikler vardır. Sadece 1943 öğretim programının 3. maddesi 1947’de yer almamıştır. KEÖP 1943 ve 1947’de coğrafya derslerinin amaçları şöyledir:

- Talebeye, buldukları yakın çevreden başlamak suretiyle, insan topluluklarının içinde doğup büyüdükları tabiata ne suretle uyduklarını öğretmek, insanla yerküre arasındaki münasebetleri tanıtmak, insanların buldukları çevrelere esir kalmaya mahkûm olmadıklarını, bu çevrelerin şartlarını daha iyi bir hayat için elverişli bir hale getirmek yeteneğinde bulduklarını telkin etmek,
- Türlü ihtiyaçları giderme bakımından ulusların üzerinde yaşadıkları veya idareleri altına aldıkları topraklardan faydalanma için kurdukları teşkilâtı, koydukları emeği ve bunların verimlerini talebeye incelemek suretiyle onlara birbirleriyle münasebette bulunan ulusların durumlarını, bu ulusların hayat standartlarını tanıtmak, ulusların müşterek menfaatlerini ve karşılıklı olarak birbirlerine bağlı ve muhtaç olduklarını gösteren konuları incelemek,
- Üstünde yaşadığımız yerküreyi türlü ihtiyaçlarımız için hayat kaynağı oluşu bakımından inceleyerek talebeye iyice öğretmek, yerküre üzerine dağılmış türlü ulusların sosyal, ekonomik, politik ve kültürel durumları ana çizgileriyle tanıtmak,(Bu amaç KEÖP 1947’de yoktur)
- Talebeye her zaman karşılaşılabilecekleri türlü coğrafya olaylarını ve manzaralarını açık olarak tanıma, anlama ve okuma yeteneği vermek,

- Türk yurdunu her gün biraz daha bayındır, verimli, zengin ve başka ülkeler arasında seçkin bir yer sahibi görmek ülküsünü aşlamak,
- Coğrafya öğretimi için saptanan amaçlar işlenirken daima memleket bünyesini esas olarak almak, Türkiye'nin tabiat zenginlikleri, ziraat, endüstri ve sanayi verimlerini belirtmek, ulaşım ve taşıma imkân ve araçlarını incelemek ve Türkiye'nin yeryüzündeki coğrafi konumunun önemini ve özeliğini göstermek göz önünde bulundurulacaktır" şeklinde sıralanmıştır.¹²⁴

Birinci madde ile amaçlanan; Coğrafya biliminden faydalanarak, yaşanan doğal çevrenin insan yaşamına daha elverişli hale getirilebileceğidir. Birinci madde olarak bu amaca yer verilmesi, coğrafya derslerinde teorik olduğu kadar pratik çalışmalara da yervermenin istendiğini göstermektedir. Beşeri faaliyetlerde coğrafi şartlara bağlı ve esir kalınmanın en aza indirgenmesi amaçlanmaktadır. Burada ilk akla gelen tarımda ilkel yöntemlerden, modern yöntemlere geçilmek istendiğidir. Coğrafya bilimine ait bilgiler insanın doğaya esaretini elbette daha birçok alanda azaltacaktır.

İkinci madde, toprağın öneminin öğrencilerce kavranmasına yöneliktir. Bu amaca, İnsanoğlunun toprak ile ilgili kurmuş olduğu çeşitli sistem ve uygulamaların incelenerek ulaşılabileceği anlaşılmaktadır. Örneğin Tımar sistemi Osmanlı Devleti'ne idari, ekonomik, askeri, mali işlerde kolaylıklar sağlamıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için ele alınacak en iyi konu da Tımar sistemi olsa gerektir. Bu madde ile ayrıca, dünya üzerindeki ulusları türlü faaliyetleriyle tanıtarak; ulusların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak diğerlerine ihtiyaç duyduğu kazanımı gerçekleştirilmek istenmektedir.

Üçüncü maddede, insanoğlunun birçok ihtiyacını topraktan karşıladığının; dolayısıyla toprağın ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunun öğrenciye iyice kavratılması amaçlanmaktadır. Bu madde ile ayrıca; dünya milletlerinin çeşitli yönlerinin genel olarak öğrenilmesi de amaçlanmıştır.

Dördüncü maddede, çeşitli coğrafi olayların okunması eğitimi amaçlanmaktadır. Öğrencilerin coğrafi olayları tanıma, anlama ve yorumlama becerisine sahip olması beklenmektedir.

¹²⁴ Maarif Vekilliği, **Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943-1947**, s.44-45

Beşinci madde, bu araştırmanın konusuyla yakından ilgilidir. Bu amaç ile Türk gencinin yurdunu daha bayındır, daha verimli, daha zengin hale getirmek isteğinde olması beklenmektedir. Türk'ün, ülkesinin hergün biraz daha gelişerek muasır medeniyetler seviyesine yükselmesi için çalışması Türk milliyetçiliği örneğidir.

Coğrafya derslerinin son amacı, önceki bütün amaçların gerçekleştirilmesinde Türkiye'nin esas alınması gerektiğini belirtmektedir. Bunun için Türkiye'nin sahip olduğu özelliklerin öğrenilmesi gereği koşul olarak ortaya konulmaktadır.

1943 ve 1947 öğretim programlarında coğrafya dersinin amaçlarının yanı sıra dersin öğretiminde göz önünde bulundurulacak esaslar da ayrıca belirlenmiştir. Bu esaslar öğrencilere kazandırılacak becerileri tanımlarken, coğrafya eğitiminin pratik çalışmalar içerdiğini ve ürün boyutlu olduğunu ispatlar niteliktedir. Bu esaslardan bazıları şunlardır:

- Talebeye yakın yurdun toprağı, göğü, iklim olayları, ekonomik hayatı, bitki ve hayvanları, insanın türlü çalışmaları inceletilmeli ve bu incelemelerin sonuçları yazdırılmalıdır.
- Talebeye kum masasında veya havuzunda kumla, okul bahçesinde, toprakla veya kille yerkürenin yüzey şekillerine, volkanların etkinliklerine veya özel araçlarıyla Güneş manzumesinin hareketlerine dair işler ve deneyler yaptırılmalıdır.
- Talebeye her türlü kroki, plân, harita ve atlasları kullanma, okuma, basit ve ana çizgileriyle çizme yeteneği kazandırılmalıdır.
- Talebeye, coğrafya dersinin konularıyla ilgili türlü resimlerden faydalanma yolları gösterilmelidir.
- Talebe ders konularının bariz vasıflarını belirten şematik resimleri, grafikleri ve piktogramları okuyabilecek iktidarda yetiştirilmelidir.
- Talebe, üstten kopya olmamak şartıyla türlü haritaları çizebilecek, haritaları türlü konulara göre doldurup işleyecek, resimli haritalar yapabilecek, istatistiklerden faydalanarak mukayeseli grafikler tertip ve resmedebilecek, önemli konuların kalın ve ana çizgilerle ve icabında boyalı olarak resimlerini yapabilecek duruma getirilmelidir.
- Türlü malzeme kullanarak kabartma haritalar, tam mücessem modeller, engebe şekilleri yapabilecek melekelerle teçhiz edilmelidir.
- Coğrafya öğretiminin esaslarından diğeri de meteorolojik gözlem ve çalışmalardır. Amacın gerçekleştirilmesi için,
- Talebe günlük meteorolojik olayları gözleme ve saptamaya alıştırmalıdır.

- Talebeye muhtelif yıllarda ve türlü bölgelerde yapılmış meteorolojik, gözlem neticelerini karşılaştırarak iklim şartları ve olayları hakkında genel görüşler kazandırılmalı ve bunların ilgili ders ve işlerle bağlantıları açıklatılmalıdır.
- Talebeye, meteorolojik olaylarla ilgili halk inancı ve bilgileri incelettirilerek bunların dayandığı deneylerden de yer yer faydalanma gereği üzerine dikkatleri çekilmelidir.¹²⁵

Coğrafya öğretiminde göz önünde bulundurulacak bu ilkelerden sonuncusu dikkatleri çekmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki, doğaya esir olmamak için sadece coğrafya biliminden değil, Türk folklorundan da faydalanılabilecektir. Öğretim programlarının bu maddesi gereğince; Coğrafya kitaplarında Anadolu insanının yüzyıllar boyunca edindiği tecrübeler sonucu oluşmuş iklim bilgisine Coğrafya kitaplarında yer verilmesi beklenmelidir.

4.1.5. Müzik Dersleri

Müzik öğretiminin amaçları ile ilgili olarak; KEÖP 1943 ve KEÖP 1947 arasında bazı farklar vardır. Hem iki öğretim programı arasındaki farkların daha net görünmesi hem de müzik dersinin amaçlarının yorumlanması için, KEÖP 1943 ve 1947'de müzik derslerinin amaçlarını ayrı ayrı ortaya koymak doğru olacaktır.

KEÖP 1943'te müzik derslerinin amaçları şöyledir:

- Müzik parçalarını dinleyerek ve notaya uygun olarak teganni etme, bir alet yardımıyla çalma yeteneğini geliştirmek.
- İşittiği müzik parçalarını ölçülü tonlar yardımıyla, bulunduğu sınıfın seviyesine uygun olarak tesbit edebilecek duruma gelmesini sağlamak.
- Genel müzik seviyesini ve ölçülü tonlar yardımını geliştirmek.
- Talebenin müzik çalışmaları vasıtası ile iş görme kudretini artırmak.
- Talebeye boş zamanlarını müzikle iştiğal etme suretiyle geçirme alışkanlığı kazandırmaktır.¹²⁶

KEÖP 1947'de müzik derslerinin amaçları şöyledir:

- Çocuğun kulağını, ses organlarını, ritim duygusunu ve zevkini geliştirmek.

¹²⁵ Maarif Vekilliği, **Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943-1947**, s.45-48

¹²⁶ Maarif Vekilliği, **Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943**, s.122

- Öğrencilere ilk okulda yer verilebilecek şarkı ve türkülerle oyun havalarını çabuk kavrama, söyleme, çalma ve yazma yeteneğini kazandırmak.
- Öğrenciyi; neşeli, enerjik ve müzik kültürünü yayabilecek bir öğretmen olarak yetiştirmek.¹²⁷

İki öğretim programında da müzik dersinin öncelikli amacının; öğrencide ritim, nota ve tonlama yeteneğini geliştirmek ve öğrencinin müzik zevkini yükseltmek olduğu görülmektedir. Ayrıca her iki programda da Türk kültürünün önemli bir ögesi olan Türk müziğinin öğrencilerce öğrenilmesi amaçlanmaktadır. 1943 programında öğrencilerin Türk müziği çeşitlerini öğrenmesinin, onların Türk milli zevkine ulaşmalarına hizmet edeceği belirtilmektedir. Bu durum 1947 programında “türkülerle oyun havalarını çabuk kavrama, söyleme, çalma ve yazma yeteneğini kazandırmak.” biçiminde ifade bulmuş ve milli zevklerden söz edilmemiştir.

Müzik derslerinin amaçlarından birinin de öğrencileri neşeli ve enerji dolu hale getirmek olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak; Anadolu insanının uzun zamanlardan beri yaşadığı zorlukların yüzüne ve müziğine yansımış olduğu gerçeğidir. Programlarda Türk müziğinin yalnızca tekdüze, ağlamaklı, hüznü bir müzik olmadığını göstermek yolunu seçilmiştir. Bu sayede müzik derslerinin, Anadolu insanına güç, kuvvet ve neşe katmak için araç olarak kullanılacağı anlaşılmaktadır.

1943 ve 1947 programlarının amaçları arasındaki temel fark; 1943 programında müzik dersinin, daha önemli görülen amaçlar için araç olarak da kullanılacağıdır. KEÖP 1943’ün “*Talebenin müzik çalışmaları vasıtası ile iş görme kudretini artırmak.*” amacı, müziğin aslında enstitünün türlü işlerinin öğrencilerce görülmesinde araç olarak kullanılacağıın ispatı niteliğindedir.

Her iki programda da öğrencilerin birer müzik aleti çalması, temel ürün sayılmıştır. Ancak öğrencilerin çalacakları müzik aletleri arasında, geleneksel Türk müzik aletlerinden herhangi biri sayılmamıştır. Müzik derslerinde notaların öğrenilmesi için en uygun müzik aletinin armunium olduğu belirtilmiş, ancak armuniumun tedarik edilemediği takdirde, akordion kullanımı uygun görülmüştür.

¹²⁷ Maarif Vekilliği, *Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1947*, s.172

1940 ve 1950 yılları arasında, neredeyse tüm okullarda Bedri AKALIN'a ait müzik dersi kitaplarının kullanıldığı görülmektedir. AKALIN, Köy Enstitülerinde Müzik Öğretim Klavuzu adlı kitabında; 1943 ve 1947 programlarını esas alarak, müzik derslerinin amaçlarını ve müzik öğretiminde göz önünde tutulacak esasları şöyle izah etmiştir:

- Müzik parçalarını dinleme ve notaya uygun olarak söyleme, bir çalgı yardımıyla çalma yeteneğini geliştirmek,
- İşittiği müzik parçalarını ölçülü tonlar yardımıyla, bulunduğu sınıfın seviyesine uygun olarak tespit edilecek duruma gelmesini sağlamak,
- Öğrencilere ilkokulda yer verebilecek şarkı ve türkülerle, oyun havalarını çabuk kavratma, söyleme, çalma ve yazma yeteneği kazandırmak,
- Öğrenciyi neşeli, enerjik ve müzik kültürünü yayabilecek bir öğretmen olarak yetiştirmek,
- Genel müzik seviyesini ve ölçülü tonlar zevkini geliştirmek,
- Müzik çalışmaları yolu ile iş görme kudretini artırmak,
- Öğrenciye boş zamanlarında müzikle iştigal etme suretiyle geçirme alışkanlığı kazandırmak.¹²⁸

4.1.6. Beden Eğitimi, Ulusal Oyunlar ve Spor Dersleri

Beden Eğitimi öğretimının amaçları ile ilgili olarak; KEÖP 1943 ve KEÖP 1947 arasında bazı farklar vardır. Beden Eğitimi dersleriyle ilgili olarak; amaçlar, 1943 programında iki, 1947 programında ise altı madde halinde verilmiştir. Hem iki öğretim programı arasındaki farkların daha net görünmesi hem de Beden Eğitimi dersinin amaçlarının yorumlanması için, KEÖP 1943 ve 1947'de Beden Eğitimi derslerinin amaçlarını ayrı ayrı ortaya koymak doğru olacaktır.

KEÖP 1943'te Beden Eğitimi derslerinin amaçları şöyledir:

- Talebeyi yaşadıkları çevrenin şartlarına göre çeşitli tabiat zorluklarını yenecek kuvvet ve kudrette; gözü pek, çevik, disiplinli, yurt müdafaasında önemli rol alabilecek karakterde yetiştirmek.
- Enstitü talebesinin, ziraat ve iş alanlarında daima hareketli olmalarından faydalanarak vücutlarını geliştirmek, hareketlerine atletik bir çeviklik vermek, türlü sebeplerle husule gelmiş vücut bozukluklarını gidermek; dik durma, serbest ve

¹²⁸ Bedri Akalın, **Köy Enstitülerinde Müzik Eğitimi Kılavuzu**, Köy Ens. Yay., İstanbul, 1945, s.308

düzgün yürüme, kolaylıkla koşup atlama, ulusal oyunları oynama gibi esas hareketlerle onların vücutlarına güzel ve sağlam bir vücutta görülen karakteri kazandırmak.¹²⁹

KEÖP 1947’de Beden Eğitimi derslerinin amaçları şöyledir:

- Öğrencilerin vücutlarını sistemli ve ahenkli hareketlerle geliştirmek.
- Tek tek ve toplu olarak yapılacak hareketlerle, çeşitli spor oyunları ve milli oyunlarla, öğrencilerin vücutlarına atletik bir çeviklik kazandırmak.
- Gençlerin dayanma güçlerini, disiplin ve ödevseverlik duygularını geliştirmek; spor sevgisini ve sporu, onların hayatları boyunca sürüp gidecek bir alışkanlık haline getirmek.
- Öğrencilerin yaşadıkları ve yaşayacakları çevrenin iklim zorlukları göz önünde tutularak derslerde ve spor yurtları etkinlikleri arasında, gerekli hareketlere yer vermek suretiyle gençlere; iklim zorluklarını yenebilecek yetenek ve alışkanlık kazandırmak.
- Öğrencilerin vücut organlarında görülen bozuklukları düzeltmek için gerekli tedbirleri almak.
- “Türk gibi kuvvetli” sözüne layık olacak, vücut yapısı sağlam, kuvvetli ve dayanıklı gençler yetiştirmek, amacı güdülür.¹³⁰

Her iki öğretim programında da temel amaçların; öğrencilerin vücutlarını kuvvetli, sistemli, ahenkli hale getirmek ve öğrencileri çeşitli zorluklar altında iş görebilecek dayanıklılığa ulaştırmak olduğu görülmektedir. Türlü etkinlikler gibi ulusal oyunların da bu amaçlara ulaşmak yolunda yöntem olarak kullanılması istenmektedir. Daha önceki derslerin amaçlarında da olduğu gibi; burada da oyunlar için, 1943 programında ulusal, 1947 programında ise milli kavramlarının kullanımı tercih edilmiştir.

1947 programında, Beden Eğitimi derslerinin amaçları hem sayıca daha fazla ve detaylı işlenmekte, hem de Türk milliyetçiliği söylemleri yer bulmaktadır. 1947 programındaki “*Türk gibi kuvvetli*” sözüne layık olacak, vücut yapısı sağlam, kuvvetli ve dayanıklı gençler yetiştirmek” maddesi, Türk milliyetçiliğine uygun olacak şekilde eğitim-öğretim yapılması emrini ispatlar niteliktedir. Bunun yanında ulusal oyunlar, 1943 ve 1947 programında bir başlık altında açıklanmıştır. Ulusal oyunlar her iki programda da kolaydan zora ve yakından uzağa ilkesi göz önünde

¹²⁹ Maarif Vekilliği, *Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943*, s.117

¹³⁰ Maarif Vekilliği, *Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1947*, s.165-166

olacak şekilde öğretilmektedir ifadesi yer almaktadır. Ancak 1947 programında ulusal oyunlar kısmında dikkatleri çeken şöyle bir cümle vardır. “*Oyunların özellik ve motiflerinin bozulmamasına dikkat edilir.*” 1947 programındaki bu ibare, bu programda oyunlardaki milli özellik ve motiflere daha çok önem verildiğini veya daha önceden yapılmış olan ulusal oyunlar eğitimlerinde, milli oyunların özelliklerinde ve motiflerinde bozulmaların görüldüğünü göstermektedir.

1943 programında Beden Eğitimi derslerinin jimnastik, spor ve oyun olmak üzere, üç kısımda gösterileceği belirtilmiştir. Beden Eğitimi dersleri için yapılacak etkinlikler ise, “*Sabah Cimmastiği, Beden Eğitimi, Ulusal Oyunlar, Spor ve Enstitü Bölge Yarışları*” başlıkları altında açıklamıştır. Hangi sınıfta hangi çalışmaların yapılacağı bilgisine 1943 programında yer verilmeyip, 1947 programında ise yer verilmiştir.

4.1.7. Resim ve Elisheri Dersleri

1943 ve 1947 KEÖP’ta, Resim derslerinin temel amaçlarının; tetkik edip gözlemlendiği durumları veya nesnelere el becerileriyle ifadeye alıştırmak, öğrencinin renk ve şekil zevkinini geliştirmek olduğu görülmektedir. Yine her iki programda da öğrencilere Türk sanatlarını ve motifleri incelemek, öğrencilerin Türk sanatlarına ait çeşitli ürünler ortaya çıkarmasını sağlamak amacı vardır. Bu noktada, Türk sanat ve motifleriyle ilgili olarak; 1943 programında öğrencilerin Türk motiflerinin kullanması, 1947 programında ise çeşitli Türk sanatlarını uygulaması ibaresi kullanılmıştır. KEÖP’ta Resim-iş derslerinin amaçları şöyledir:

KEÖP 1943’te Resim-iş derslerinin amaçları:

- Talebeyi tetkik ve gözlemlerini resim, kroki veya çeşitli gereçleri plastik bir şekle getirmek suretiyle ifade etmeye alıştırmak.
- Talebede renk ve şekil zevkinin gelişmesine çalışmak.
- Talebeye ulusal motifleri incelemek, bunları yabancı motiflerden ayırmak, benimsetmek ve kullandırmak.

- Talebeye çocuk resim ve işlerinin özelliklerini ve gelişim basamaklarını tanıtmak ve ilkokulda resim-iş öğretim usullerini öğretmek.¹³¹

KEÖP 1947’de Resim-iş derslerinin amaçları:

- Öğrencileri, dışarıdan aldıkları algıları bilerek yaptıkları gözlemleri, duyguları, tasarılarını; basit alet ve gereçlerle şekil, renk ve çizgilerle ifadeye alıştırmak.
- Eşya ve tabiattaki güzelliği görmeğe, bulmağa, tasvir etmeğe ve yaratmağa sevk ederek öğrencilerin estetik zevklerini geliştirmek.
- Onlara iyi çalışarak yapılmış ve sanat değeri olan eşyayı; kusurlu değersiz eşyadan ayırabilmek kudretini kazandırmak.
- Yersel Türk sanatına ait eserlere tahta ve taş kabartma, oyma, çiniler ve resme konu olabilecek halı, kilim, el işlemeciliği gibi eşyada bulunan şekilleri ve renk armonisini incelemek suretiyle, bunlara uygun yeni kompozisyonlar meydana getirmek ve bunları nakış, dokuma, örgü ve iş süslemeciliği uygulamak yeteneğini kazandırmak.
- Plastik çeşitlerin çeşitli yollarında yapılmış belli başlı Türk sanat eserlerini ve Türk sanatının özelliklerini tanıtmak ve sevdirmek suretiyle öğrencilerin milli duygularını kuvvetlendirmek.
- Öğrencilere temiz, sağlam, kullanılabilir işler yaptırarak onlarda iş zevkini kuvvetlendirmek ve işi bir eğitim ve öğretim aracı olarak kullanma yeteneğini vermek.
- Öğrenciye; çocuk resminin ve işlerinin özelliklerini ve gelişim basamaklarını tanıtmak ve ilokulda iş-resim öğretim usullerini öğretmek.¹³²

TD incelendiğinde Resim-iş dersleri için, İ. H. TONGUÇ tarafından kaleme alınan; Resim-Elişi ve Sanat Terbiyesi kitabının kullanıldığı görülmektedir. TONGUÇ’un Resim-iş dersleri ile gerçekleştirmek istediği kazanımları, Pakize TÜRKOĞLU şöyle aktarmaktadır:

- Ona göre eliş teknikleri öğretme ve resim yaptırmanın amacı, öğrenciye yalnızca beceri kazandırmak ya da ressamlık öğretmek değil, bu yolla onlara modern sanat yapıtlarını doğrudan yapma yoluyla sanatı tanımaya alıştırmaktır.
- Güzellik kaygısı da sağlamlık ve işe yararlılık gibi, eğitim denen olgunun karmaşık örgülerinden “olmazsa olmaz” larından biridir ona göre. Başta gelenidir. Kuşkusuz bunda sanat eğitiminin kendi alanı olmasının etkisi de olduğu bir gerçektir. Onun güzellikten anladığı, eğitimi etkilemeyen, öğrencinin işine yaramayan “lüks” ya da “süs” değildir...¹³³

¹³¹ Maarif Vekilliği, **Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943**, s.114

¹³² Maarif Vekilliği, **Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1947**, s.155-156

¹³³ P. Türkoğlu, **a.g.e.**, s.296-298

Köy Enstitüleri denildiğinde ilk akla gelen isim İ. Hakkı TONGUÇ'tur. İlköğretim Genel Müdürlüğü yaptığı dönemde enstitülerin her türlü faaliyeti ile yakından ilgilenmiş ve işe dayalı eğitimin uygulanmasına önem vermiştir. Görüldüğü gibi TONGUÇ resim-iş derslerinde öğrencinin işe dayalı eğitim ile ürünler ortaya koyması ve bu sayede sanat yaparak yaşayarak öğretmeyi amaçlamıştır.

Yukarıdaki bölümde Köy Enstitüleri Öğretim Programları 1943 ve 1947 nin Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Müzik, Beden Eğitimi ve Resim-iş derslerinin amaçları içinde Türk kültürü ve Türk milliyetçiliğine yer verilme durumları ortaya koyulmuştur. Buradan itibaren ise KEÖP 1943 ve 1947'ye göre hazırlanmış ve TD uyarınca enstitülerde kullanılmış, ilgili kültür dersi kitapları içinde Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği öge ve kazanımlarına ilişkin bulgular ortaya koyulmuştur. Söz konusu bu bulgular, ilgili dersler ve ders kitapları başlıkları altında değil, Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği içerisinde olan öğeler veya değerler başlıkları altında verilecektir. Böylesi bir yol, türlü kitaplarındaki Türk kültürü ve Türk milliyetçiliği hakkındaki benzer bulguları tekrara düşmenin önüne geçmeyi sağlamıştır.

4.2. KÖY ENSTİTÜLERİ KÜLTÜR DERSLERİNDE TÜRK KÜLTÜRÜ

Burada, TD'ye göre Köy Enstitülerinde ders kitabı olarak okutulmasına karar verilmiş kültür dersi kitaplarında, Türk kültürü ve Türk milliyetçiliğine yer verilme durumlarını gösterir bulgulara yer verilmiştir. Çalışma süresince, analizi yapılan Köy Enstitüleri kültür dersleri kitapları şunlardır:

- Beşir GÖĞÜS-Kemal DEMİRAY, **Türkçe I-II-III**, MEB Yay., İstanbul, 1945-1946-1950
- Faik Reşit UNAT, **Ortaokul İçin Tarih I**, Maarif Yay., İstanbul, 1940
- Ali Haydar TANER, **Ortaokul İçin Tarih II**, Maarif Yay., İstanbul, 1940
- Şemsettin GÜNALTAY, **Lise Tarih I**, Maarif Yay., 1940
- Arif Müfit MANSEL-Cavid BAYSUN-Enver Ziya KARAL, **İlk Çağ Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1942
- Arif Müfit MANSEL-Cavid BAYSUN-Enver Ziya KARAL, **Orta Çağ Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1942

- Arif Müfit MANSEL-Cavid BAYSUN-Enver Ziya KARAL, **Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1942
- Enver Ziya KARAL, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, MEB, Yay., İstanbul, 1945
- Faik Sabri DURAN, **Umumi Coğrafya Dersleri**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938
- Rauf SEYEMEN, **Yeni Coğrafya Dersleri**, Ders kitapları Türk Ltd. Ş. Yay., İstanbul, 1951
- A. Sadi KAZANCIOĞLU, **Yeni Orta Coğrafya**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938
- Faik Sabri DURAN, **yeni Türkiye Coğrafyası**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939
- Besim DARKOT, **Türkiye Coğrafyası**, Maarif Yay., İstanbul, 1942
- Tezer TAŞKIRAN, **Yurttaşlık Bilgisi I-II**, Maarif Yay., İstanbul, 1939-1941
- Halit AKSAN, **Yurttaşlık Bilgisi**, Ders kitapları Türk Ltd. Ş. Yay., İstanbul, (tarihsiz)
- Necmettin SADAK, **Toplumbilim**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1944
- Nazım YAŞINOK, **Askerliğe Hazırlık Dersleri**, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1938
- Ferit BİRTEK, **Askerliğe Hazırlık**, Maarif Yay., Ankara, 1942
- Tahir TİPİ, **Askerliğe Hazırlık**, Maarif Yay., İstanbul, 1941
- Hakkı EZGEÇ, **Askerliğe Hazırlık**, Maarif Yay., Ankara, 1942
- M. Hulusi ÖKTEM, **Okullarda Müzik**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1942
- Bedri AKALIN, **Köy Enstitülerinde Müzik Eğitimi Kılavuzu**, Köy Enstitüleri Yay., İstanbul, 1945
- Selim Sırrı, **Beden Terbiyesi**, Maarif Yay. İstanbul, 1932
- İlyas Sıral, **Eğitmen Kurslarında Beden Terbiyesi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1939
- Bahaeddin Faik KÖKDEMİR, **Yeni İjyen**, Maarif Yay., İstanbul, 1939
- Tezer Taşkıran, **Türk Ahlakının İlkeleri**, Mili Eğitim Basımevi, İstanbul, 1943

Bu çalışma süresince incelenen kültür dersleri ders kitaplarından ulaşılan bulgular, ilgili oldukları Türk kültürü başlığı altında ortaya konuldu. Ortaya koyulan bu bulguların bir kısmı yalın olarak, bir kısmı ise söylem çözümlemesi yapılarak yer verilmiştir. Ulaşılan bulgularla verilmek istenen mesajlar, ulaşılmak istenen amaçlar ve kazanımlar ortaya koyulmuştur.

Bu araştırmanın alt problemlerinden biri de; “Köy Enstitüleri kültür derslerinde kullanılmış ders kitapları ile dönemin diğer okullarında da kullanılmış kültür dersi kitapları arasında benzerlik var mıdır?” idi. TD’nin, hangi okullarda hangi kitapların kullanılacağına belirtildiği sayıları incelendiğinde; Köy Enstitüleri kültür derslerinde kullanılmış bazı ders kitaplarının, dönemin diğer okullarında da

ders kitabı olarak kullanıldığı görülmüştür. Zaten, dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda, her okul için ayrı kitap basılmasının veya her yıl farklı kitapların kullanılmasının güç olduğu anlaşılacaktır. TD'nin ilgili sayılarında kağıt sıkıntısına, kitap basımı ve önceki eğitim-öğretim yılında kullanılan kitapların toplatılıp, tekrar kullanılmasına ilişkin ifadeler yer verildiği daha önce de belirtilmişti.

Köy Enstitüleri ve dönemin diğer okullarında kullanılan kitapların birçoğunun benzer olması çeşitli sonuçlara varmayı sağlamaktadır. Bu noktada, söz konusu sonuca, araştırmamızın sınırları içinden bakmak daha uygun olacaktır. Bu bakış, şu sonuca varmayı sağlamaktadır. Kültür dersi kitapları açısından bakıldığında; Köy Enstitüleri ile dönemin diğer okullarının verdiği "Türk kültürü" eğitim-öğretimi amaçları arasında benzerlikler vardır. En nihayetinde, Köy Enstitüleri kendine özgü bir Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitim-öğretimi yapmayı amaçlamamıştır. Köy Enstitüleriyle verilen Türk kültürü eğitimi, genel olarak dönemin Türk kültürü ve milliyetçiliği anlayışını da yansıtmaktadır.

Bu sonucun ardından, araştırma boyunca ulaşılan bulguları, ilgili oldukları Türk kültürü başlığı altında aşağıdaki gibi ortaya konulmuştur.

4.2.1. Türk Kültürünün Kadim, Öncü ve Zengin Oluşu

İncelenen ders kitapları içinde, İlk Çağ medeniyetinin kaynağı olarak sıklıkla Orta Asya'nın gösterilmesi dikkatleri çekmektedir. Böylelikle İlk Çağ medeniyetinin öncülerinin de Türkler olduğu, doğrudan ve dolaylı olarak çokça ifade edilmiştir. Orta Asya Türklerinin yüksek medeniyetinin dünyaya yayılmasına; en eski zamanlardan başlayarak, Orta Asya'dan çeşitli zamanlarda yapılmış irili ufaklı göçler gösterilmiştir. Bu durumun ispatı için ise çeşitli İlkçağ medeniyetlerine ait kültür ürünlerinin, Orta Asya kültürüyle olan benzerlikleri örnek gösterilmektedir. Dünya medeniyetinin temellerinin, Orta Asya Türklerince atıldığının ispatı için nadiren de antropojik izahlara başvurulmuştur. Beyaz ırkın menşei olarak Orta Asya işaret edilmektedir. Ancak ispat olarak ortaya konan açıklama ve örnekler, böylesi büyük iddiaların altını doldurmaktan uzaktır. Bu bulgular özellikle tarih ve coğrafya dersi kitaplarında yoğunluk kazanmıştır. Bu iddialardan bazıları şunlardır:

Ortaasyadan başlayarak dünya yüzüne yavaş yavaş yayılmış olan İlk Çağ medeniyeti, ilk önce Yakın Doğuda ve en çok Mezopotamya, Mısır ve Ege bölgesinde gelişmiş, sonraları İtalyadan başlamak suretiyle Orta ve Batı Avrupanın büyük bir parçasına yayılmıştır.¹³⁴ Mezopotamya... Tarihten evelki zamanlarda bu yerlerde kimse yaşamıyordu. Milattan 5-6 bin yıl kadar önce Ortaasyadan göç eden Türk kabileleri buraya gelip yerleştiler.¹³⁵ Milattan yirmi bin sene evveline doğru, şimali afrikada çöl mıntıklarının kenarlarındaki sahalarda bedevi avcılar dolaşıyorlardı... Bu insanlar zamanla Nil boylarına inmiş ve buralarda yerleşmiş, Mısır'ın ilk halkını teşkil etmişlerdir... Milattan beş bin sene evveline doğru, Mısır'ın, geniş kafalı (Brakisefal) Alpen tip insanlar tarafından işgal edilmiş ve Mısır medeniyetine temel olan ikinci enolitik kültürünün bunlar tarafından kurulmuş olduğunu meydana koymuştur... Ortaasyadan gelen brakisefallerle Mısırın ilk halkını teşkil eden dolikosefal insanların karışık kaynaşmalarından uzun boylu, geniş omuzlu, zeki ve açık simalı yeni bir ırk doğdu.¹³⁶

Görüldüğü gibi Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Ege, Roma hatta anlaşılın o ki günümüz tüm Batı medeniyetinin temelleri Orta Asya'ya yani Türklere dayandırılmaktadır. Böylesi büyük bir iddianın devamında, iddiayı izaha dönük açıklamalara yer verilmemiştir. İlk Çağ Anadolu ve Mezopotamya medeniyetine ilişkin ileriki bölümlerde bu iddianın açıklanması beklenirken, ilgili iddialardan buralarda söz dahi edilmemiştir. Ayrıca kitabın geneli icelendiğinde Çin, Mezopotamya, Mısır, Yunan, Roma vb. medeniyetlere ilişkin geniş bilgilere yer verilmişken; Türk medeniyetine ilişkin bölümler oldukça kısa tutulmuştur. Böylesi bir iddianın ileri sürülmesi, Türk medeniyetine geniş olarak yer verilmesini ve ilgili bilgilerin etraflıca ortaya konulmasını gerektirmektedir.

Ana yurttaki ilk medeniyetler bölümünde Anav medeniyetine değinilmiş ve bu medeniyetin Amerikalı bir heyetin çalışmaları sonucu aydınlandığı ifade edilmiştir. Bu dönemde, dünyanın başka bölgeleri pek iptidai durumda iken; Türklerin, medeniyet alanında daha ileri oldukları bilgisine yer verilmiştir. Devamında Anav Kültürü'ne ilişkin kazı çalışmaları sonucu elde edilen bulgular kısaca otaya konulmuştur.

Türk medeniyetinin öncü oluşuna ilişkin bir diğer savlar ise Çin ve Hint medeniyeti üzerinedir. Çin medeniyetinin, Çinlilerce MÖ 3000'lere dayandırıldığını,

¹³⁴ Arif Müfit MANSEL-Cavid BAYSUN-Enver Ziya KARAL, **İlk Çağ Tarihi**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1942, s.3

¹³⁵ Faik Reşit Unat, **Ortaokul için Tarih I**, Maarif Yay., İstanbul, 1940, s.42

¹³⁶ Şemsettin Günaltay, **Lise Tarih I**, Maarif Yay., İstanbul, 1939, s.108

ancak MÖ 3000'de varolan Kuzey Çin medeniyetinin, aslında Türklere ait bir medeniyet olduğu bilgisi verilmektedir. Hint medeniyetinin temelleri de benzer bir söylemle Orta Asya ve Türklere dayandırılmıştır.

Çin medeniyetinin temellerine ilişkin ifadeler MANSEL vd.'nin İlk Çağ Tarihi, Hint medeniyetinin temellerine ilişkin ifadeler ise Faik Reşit UNAT'ın Ortaokul Tarih I adlı kitabında kısaca şöyle ortaya konulmuştur:

Çinliler, tarihlerinin MÖ III bine kadar çıktığına inanırlar. Fakat hakikatte MÖ III. bin Çin tarihine dair hemen hiçbir şey bilmediğimizi, MÖ II. bin tarihlerinin eksik ve efsanelerle karışık olduğunu ve ancak MÖ I. bin tarihine dair daha temelli bir fikir edinmek kabil olduğunu söyleyebiliriz. Çin'de ilk medeniyetler kuzey bölgelerinde doğmuştur. Kansu eyaletinde bulunmuş olan ve III. bine kadar çıktığı sanılan taş-bakır medeniyetleri, en çok üzerleri nakış ve boyalı vazolarla göze çarpmakta ve bunlar Anav'da çıkan vazolarla dikkate değer bir benzerlik göstermektedir.¹³⁷

Kayda değer hiçbir medeniyet eseri bırakmamış olan Mundalar'ın Hintte en eski zamanlarda yaşamış insanlar oldukları söylenmektedir. Milattan 3000 yıl öncelerine doğru Sint ve Pencap'ta yaşamış pek parlak bir medeniyetin izleri görülür. Medeniyetleri Sümerlerinkine pek çok benzerlik gösteren bu insanlar da aynı devirlerde yeryüzünün başka köşelerine yayılıp büyük devletler ve medeniyetler kuran Ortaasyalı Türklerdir.¹³⁸ ... Bununla beraber Hintte mimarlık, resim, edebiyat sahalarında en yüksek eserleri yapanlar Türkler olmuştur.¹³⁹

İncelenen tarih kitaplarında Anadolu'ya Türklerin yerleşmelerinin Malazgirt Savaşı'ndan çok daha önceye, İlkçağ Anadolu medeniyeti olan Hititlere kadar dayandırıldığı ifadelerle çok yerde rastlanmaktadır. Anadolu medeniyetinin MÖ.3000'de, Yontma Taş Devrinden Maden Devrine Türkler sayesinde atladığı ifade edilmektedir.

Anadolun'un tarih öncesi medeniyetlerini Yontma Taş Devrine kadar götürebiliyoruz. Anadolu'nun pek çok yerinde bu devre ait araçlar bulunmuşsa da Cilalı Taş Devri eserlerine daha henüz rastlanmamıştır. Anadolu MÖ 3000 senesine doğru Taş Devrinden Maden Devrine geçmiştir.¹⁴⁰ Tarihin ilk devirlerinde Küçük Asya'da oturan halk, Hitit veya buna benzer adlarla tanınmış olan Hata Türkleridir. Bunlar, tarihten evvelki büyük göçlerle Sümerlerin Mezopotamya'ya yerleştikleri devirlerde Ortaasyadan gelmişler buralara

¹³⁷ A. M. Mansel vd., **İlk Çağ Tarihi**, s.5

¹³⁸ F. R.Unat, **a.g.e.**, s.41

¹³⁹ F. R.Unat, **a.g.e.**, s. 49

¹⁴⁰ A. M. Mansel vd., **İlk Çağ Tarihi**, s.47

yerleşmişlerdir.¹⁴¹ Frikyanın en eski ahalisi, Etilerle birlikte gelmiş olan Türk kabilesidir. Bunlar, Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geçerek buraya gelen aynı ırktan olan Traklarla karışmışlardır.¹⁴²

İlk Çağ Mezopotamya, Çin, Hint, Anadolu medeniyetlerinde olduğu gibi, Avrupa medeniyetinin temellerinin de Orta Asya ve Türklere dayandırıldığı görülmüştür. Avrupa medeniyetinin temellerinin Asya'dan bağımsız düşünülmemeyeceği savına coğrafya ders kitaplarında da yer verildiği daha önce belirtilmişti. Abdülkadir Sadi KAZANCIOĞLU'na ait Yeni Orta Coğrafya adlı kitabın daha başlangıç kısmında; Avrupa ve Asya'nın coğrafi bakından bir bütün olduğuna yer verilmiştir. Bu arazi birliğinden yola çıkarak, Cilalı Taş Devri'nde Orta Asya'dan gelenlerin, Avrupa'yı kapladığı ve sahip oldukları yüksek medeniyeti Avrupa'ya yaydıkları ifade edilmiştir.

Avrupa yalnızca Asyanın büyük bir yarımadası olmakla kalmaz. Haritaya bakılınca görülür ki, kıtanın dağlıkları, geniş ovaları da Asya dağlıkları ile düzlüklerinin batıya doğru uzanmış parçalarıdır. Asyada Uraldan Doğuya; Avrupada ise, batıya gidildikçe daraldığını gördüğümüz ovaların, her iki kıtayı birden kaplamış bir tek düzlükten başka bir şey olmadığı kolayca fark edilir.¹⁴³ Avrupada pek eski zamanlardan beri insan yaşıyordu. Fakat Cilalıtaş Devrinde Orta Asyadan gelenler kıtayı kapladı. Germanler, Slavlar, Goller de Orta Asyadan gelmişlerdir. En yeni gelmiş olanlarda Ural-Altay milletlerinden, Türkler, şimal Rusya ahalisi, Finler, Macarlar ve Bulgarlardır.¹⁴⁴

Burada, Coğrafi Keşiflerle Amerika kültür ve nüfusunun da dolaylı olarak Orta Asya temelli olduğu söylenmek istenmiştir. Abdülkadir Sadi KAZANCIOĞLU'na ait, Yeni Orta Coğrafya adlı kitapta; Amerika Kıtası halkı ve medeniyetinin oluşumunda Türklerin doğrudan etkili olduklarını belirten ifadelere yer verilmiştir. Coğrafi keşiflerden çok daha önceki zamanlarda da Amerika'da yaşayanların Asya'dan gelme oldukları belirtilmiştir. Ancak bu iddiaların izahı ve ispatı yoluna gidilmemiştir.

Avrupalılar gelmezden evvel, Amerikada insanlar yaşıyordu. Bunlar Doğusibirden ve Cenubuşark Asya adalarından gelip buraya yerleşmişlerdir. Renkleri bakıra çalar esmer, çoğunun kafatasları braksifal, yüzleri beyzi, burunları

¹⁴¹ F. R.Unat, **a.g.e.**, s.88

¹⁴² F. R.Unat, **a.g.e.**, s.102

¹⁴³ Abdülkadir Sadi Kazancıoğlu, **Yeni Orta Coğrafya**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938, s.1

¹⁴⁴ A. S. Kazancıoğlu, **a.g.e.**, s.23

incedir. Tenlerini kırmızıya boyamaktan hoşlandıkları için, bunlara yanlışlıkla Kırmızı ırk insanlar denir.¹⁴⁵

A. M. MANSEL vd.'ne ait İlk Çağ Tarihi adlı kitabın başlangıç kısmında, İlk Çağ ırkları; Akdeniz ırkı, Dağlılar ırkı ve Kuzey ırkı olarak üçe ayrılmış ve Ortaasya insanları dağlılar ırkı içinde sayılmıştır. Dağlı ırkının geniş kafalı, orta boylu, sağlam yapılı ve göçlerle çeşitli ülkelere dağılırken madeni de bu ülkelere götürdükleri ifade edilmektedir. Türklere ait pek eski bir bilgiye yer verilmiş olması, dünyanın birçok yerinde maden devrinin Türklere sayesinde başladığının iddiasını taşımaktadır. Bu iddia "Anayurttan Dünyaya Yayılan Göçler" bölümünde açıkça ifade edilmekte ve "Türklere çeşitli sebeplerle her yöne göçe başladılar ve gittikleri bütün bu ülkelerin Taş Devrinden Maden Devrine geçmesinde büyük rol oynadılar." denilmektedir.

Bu kitapta ayrıca, Tarih Öncesi ve Tarih Devirleri bölümünde, eski Türk kültürü ürünlerine geniş olarak yer verilmişken; insan ırklarına kısaca yer verilmiştir. Böylesi bir durum 1940'lı yıllarda, kültürün mü yoksa ırkın mı daha önemli tutulduğu sorusunu da cevaplar niteliktedir. Söz konusu dönemde kültür kavramının ırk kavramından üstün tutulduğunu gözler önüne sermek için; Orta Asya medeniyetinin ve Türklerin öncüsü olduğu kültürel bulgulara nasıl yer verildiğini göstermek uygun olacaktır.

Orta asyada yaşayan Türkler Yontmataş Devrini Milattan 12000 yıl önce atladıkları halde Avrupalılar Milattan ancak 7000 yıl evvel Cilalıtış Devri'ne girebilmişlerdir.¹⁴⁶ Avrupada Cilalıtış Devri, Ortaasyadan Türklerin buralara göçmesi ile başlamıştır. Gelenler Avrupanın vahşi vaziyetini değiştirdiler.¹⁴⁷

Keten ziraatini en önce yapan ve bunun liflerini örerek kumaş ve elbise vücutte getirenler de eski Türklerdir.¹⁴⁸

Madenleri eriterek onlara istenilen şekli vermek yolunu en evvel keşfedenler de orta Asya Türkleridir. Milattan 7000 sene önce yapılan bu keşif insanların ilerlemesi için mühim bir adım oldu.¹⁴⁹ Günün birinde Ortaasyada yaşayan Türkler, demiri de buldular. Demir sanatı anayurttan göçler yoluyla dünyaya yayıldı.¹⁵⁰

Bazı alimler buğdayın menşeinin Anadolu ve Irak olduğunu söylerler. Halbuki tarihten önceki devirlerde Orta Asyada yaşayan Türkler buğday ziraatini

¹⁴⁵ A. S. Kazancıoğlu, **a.g.e.**, s.105-106

¹⁴⁶ F. R. Unat, **a.g.e.**, s.3

¹⁴⁷ F. R. Unat, **a.g.e.**, s.41

¹⁴⁸ Faik Sabri Duran, **Umumi Coğrafya Dersleri**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938, s.290

¹⁴⁹ F. S. Duran, **a.g.e.**, s.291

¹⁵⁰ F. R. Unat, **a.g.e.**, s.8

öğrenmişler ve daha Cilalitaş devrinde Avrupaya yaptıkları akınlarda oradaki yerli kavimlere buğdayı tanıtmışlardır.¹⁵¹

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, daha birçok kitapta; Türklerin geçmişte birçok ilklere imza attıkları ifade edilmektedir. Bu türlü ifadelerle, Türk milletinin, geçmişte olduğu gibi bugün de dünya medeniyetleri içindeki şerefli yerine yükselmek amacının kuvveti görülmektedir. Bu durumun ispatı ve önemini, Faik Reşit UNAT Ortaokul İçin Tarih I kitabının başlangıcında şu sözlerle ifade etmiştir:

*“Gelecek nesillerin istifade edebileceği kıymetli, ölmez ilim ve sanat eserleri bırakmış bir varlık olarak tarihte şerefli bir yer kazanmak Türk milletinin en yüksek ülküsüdür.”*¹⁵²

Türkler elbette kadim ve zengin bir kültüre sahiptirler. Ancak, neredeyse bütün dünya medeniyetinin temelini, Türkler tarafından yaratıldığı söylemi; ispat ve izahlar incelendiğinde temelsiz iddia niteliğinde kalmaktadır. Böylesi bir söylem, Türklerin alçak gönüllü ve gerçekçi olma özelliği ile de çelişmektedir. Türk medeniyetinin, diğer bütün medeniyetlerin öncüsü olduğu söylemine daha o dönemlerde ağır eleştiriler yapılmıştır. İ. H. BALTACIOĞLU, “Türke Doğru” adlı kitabında bu duruma ilişkin olarak şunları söylemektedir:

*“Dünyayı biz Türkler yarattık, safsatasına karşı aldığım durumdur... Türk’ün en canlı ve en eski ahlak geleneği alçak gönüllülük ve özgeciliktir. Türk Dünyayı ben yarattım, diye övünemez ve ayak diretemez. Anlaşıyor ki bizim eski bir medeniyetimiz vardır, fakat işte o kadar. Bir millet için övünç meselesi yalnız başına eskiliği olamaz. Mesela şerefsiz bir yaş tarihi tarih değil, kuru bir zamandır.”*¹⁵³

Yukarıda yer verilen bulgular, İlkçağ ve Ortaçağ’da dünya kültür ve medeniyetine Türklerin öncülük ettiği yönünde bir eğitim-öğretim anlayışına ne denli önem verildiğini göstermektedir. Bu durum, kültür ve medeniyet geçmişi bakımından; Türkiye Cumhuriyeti’nin, diğer devletlerden geri olmadığı, hatta ileri olduğu kazanımının gerçekleştirme amacını göstermektedir. Böylesi bir durum akıllara, Türk tipi Rönesansın yaratılmak amacıyla olduğunu fikrini de getirmektedir. Kültürel süreklilik, değişim ve gelişimde, sağlıklı bir yol almak için

¹⁵¹ F. S. Duran, a.g.e., s.334

¹⁵² F. R. Unat, a.g.e., s.1

¹⁵³ İ. H. Baltacıoğlu, **Türke Doğru**, Kültür Basımevi, İstanbul, 1942, s.29

geçmişle sağlam bir bağlantı kurmak elbette çok önemlidir. Ancak Türk kültürünün tarihi bakımdan bütünlük arz ettiği bir gerçektir. Bu bakımdan Türk tarihinin bazı bölümlerini sahiplenip, bazı bölümlerini göz ardı etmek, Türk kültürüne fayda sağlamayacaktır. Bu noktada incelen kitaplarının ileriki bölümlerinde, Türk tarihinin her dönemindeki medeniyet durumuna yer vermesi ve onu sahiplenici bir üslup kullanması beklenmektedir.

4.2.2. Türk Dili ve Edebiyatı

İnsanoğlunun ortaya koyduğu ilk ve en önemli kültürel ürün dildir demek yanlış bir ifade olmayacaktır. Buradan hareketle ilk olarak dilin insan için bir gereklilik oluşu akıllara gelmektedir. Sosyal bir varlık olan insanı ait olduğu toplumla bir ve beraber halde tutan, insanın geçmiş ve gelecek kuşaklarla bağlantısını sağlayan ana unsurlardan birinin de yine dil olduğu unutulmamalıdır.

Tarihin ilk zamanlarına ilişkin diller hakkında yapılan araştırmaların temel inceleme alanı harfler ve yazı sistemleri olmuştur. Bu sebeple Türk diline ilişkin bulguları ortaya koyarken, önce Türklere ait ilk alfabe ve yazı bulgularını ortaya koymak uygun olacaktır.

Yazıyı icat ederek tarih çağlarını MÖ 3200'lerde başlatanların Sümerler olduğu, bugün neredeyse herkesçe bilinen bir gerçektir. İncelenen kitaplar içinde, özellikle tarih kitapları; yazının Mezopotamya'ya daha evvel Orta Asya'dan göçmüş Türklerce getirildiğini çok defa ifade etmiştir. Bu ifadelerden bazıları şöyledir:

Ortaasyada ticaretin heryerden evvel inkişaf etmiş olmasına göre yazının da dünya yüzeyinde ilkevvil burada icat edilmiş olması tabiidir... Herhalde yazı, Fırat ve Dicle havzasına Sümerlerle gelmiştir. Yazının Sarı ırmak boylarında zuhuru da Çinde ilk medeniyeti kuran hakim zümrenin Türkistandan gelmesinden sonra olmuştur. Ana Türk yurdunun bu ilk yazısını Dicle Fırat boylarına götüren Sümerler, işaret ve heceleri, Çine götürenler ise kelimeleri ifade etmek suretiyle inkişaf ettirmişlerdir.¹⁵⁴

---

¹⁵⁴ Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s.39

Tarihte bilinen en eski yazı Sümerlerin Ortaasyadan getirdikleri çivi yazısıdır ve bütün önyasyaya uzun asırlar bu yazı hakim olmuş, Sümerlerden sonra gelen milletler de bu yazıyı kullanmışlardır.¹⁵⁵

Yukarıda Faik Reşit UNAT ve Şemsettin GÜNALTAY tarafından kaleme alınmış iki ayrı tarih kitabında da yazının ilk örnekleri ve icadı, Orta Asya ve Türklere dayandırılmıştır. Ancak bu bilgiler bilimsel çalışma sonucu ortaya çıkan kanıtlarla desteklenmemiş olup, sadece mantıksal çıkarımlarla desteklenmeye çalışılmıştır. Şemsettin GÜNALTAY, Lise Tarih I adlı kitabında, Türk yazı ve edebiyatına ilişkin olarak ortaya koyduğu ilk örnekler, Orhun Yazıtları, Uygur Yazısı ve Kudatgu Bilig'tir. Türk edebiyatına ilişkin bu örneklerle, yazının Mezopotamya'da MÖ 3200'lerde ortaya çıkışının arasında neredeyse dört bin yıllık bir zaman farkı vardır. Ancak aradaki bu zaman dilimine ait yazılı bir Türk edebiyatı örneğine veya Türk yazısı bilgisine yer verilmemiştir.

UNAT'a ait Ortaokul İçin Tarih I adlı kitapta, İlyada ve Odesa Destanları için şöyle denilmektedir:

... Ömer şiirleri denilen bu manzumeler ziyafetlerde ve merasimlerde Lir çalınarak teganni edilen uzun hikayelerdi. Bunlardan en meşhurları ve zamanımıza kadar gelmiş olanları İlyada ve Odeise dir. Bu manzumelerin İzmirli veya Sakızlı Ömer adında bir şairin olduğu söylenir.¹⁵⁶

Ali Haydar TANER'e ait Orta Okul İçin Tarih II adlı kitapta, Göktürklerin dili ve edebiyatı ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

Gök Türk devletinin, Asyanın umumi medeniyet tarihinde mühim bir mevki vardı. Şark Gök Türkleri Orhun Abidesi diye tanınan eski Türk kitabelerini bırakmak suretiyle Türk medeniyet tarihine büyük bir hizmette bulunmuşlardır... Avrupalı alimler bu kitabeleri uzun tetkiklerden sonra okudular. O zamanki Türk dilinin, inkişaf etmiş, edebi bir dil olduğu anlaşıldı.¹⁵⁷

MANSEL vd.'ye ait Orta Çağ Tarihi adlı kitapta, İlk Türk-İslam devletlerinde dil ve edebiyatla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgilerden bazıları şöyledir:

Karahanlılar devrinde birçok Türkçe eser yazılmışsa da bize kadar ancak Kutad gubilig gelebilmiştir. Yusuf Has Hacıp tarafından yazılan bu manzum eserin başı nesirdir. Eseri yazan, doğruluk, kudret, anlayış ve kanaati birer şahıs gibi

¹⁵⁵ F. R. Unat, **a.g.e.**, s.65

¹⁵⁶ F. R. Unat, **a.g.e.** ,s.155

¹⁵⁷ Ali Haydar Taner, **Ortaokul İçin Tarih II**, Maarif Yay. İstanbul, 1940, s.28

gösterir... Gazneli Mahmut ve yerine geçenler, ilmi, edebiyatı ve sanatı korumuşlardır. Gazneliler devrinde konuşma dili Türkçe olmakla beraber, Mahmut, resmi dil olarak Arapçayı kabul etmiş, İlim eserleri de Arapça yazılmıştır. Firdevsi, pek tanınmış olan Şehnameyi, Gazneli Mahmuda sunmuştur... Selçuklu sülalesinden gelen hükümdarlar ilim ve sanat meraklısı idiler... Rubayileriyle bütün dünyada ün alan Ömer Hayyam'dan başka Enveri gibi pek çok şairlerin Selçuklular devrinde yetişmiş olması devrin canlılığını gösterir. Türklerin Müslüman dünyasının başına geçmeleriyle Türkçenin ne kadar önem kazandığı Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügatittürk adlı eserinden anlaşılır.¹⁵⁸

MANSEL vd. Orta Çağ Tarihi adlı kitapta, Türklerin Anadolu'yu tarihten evvelki zamanlardan farklı olarak; kütleler halinde ve sistemli biçimde yurt edinmeye Selçuklular zamanında başladıkları belirtilmiştir. Bu dönemin devamında gelişen Türk dili ve edebiyatına ilişkin şunlar ifade edilmektedir:

Selçuklular devrinde halk Türkçe konuşmakla beraber, devlet Farsçanın kuvvetli etkisini taşımakta idi. Siyaset ile din işlerinde Arapça, divan işlerinde ise Farsça kullanılmakta idi. Karaman beyliği döneminde Türkçeye büyük önem verildi. Osmanlılar Rumelideki fetihlerle, Türk diline yeni gelişme ufukları açtılar. Türkçe resmi dil olduktan sonra ilim ve sanat dili olarak da inkişaf etti. XIV. Asır edebiyatı tasavvuf ve destan edebiyatı olmak üzere iki alanda gelişmeye devam etti.... Gülşehri, Aşık Paşa, Ahmedi, Kadı Bürhaneddin tasavvuf edebiyatının önemli şahsiyetleridir. Destan edebiyatı, cemiyette iz bırakmış kahramanların destan şeklinde terennüm edilmesiyle gelişti. XIV. asırda Arapça ve Farsçadan Türkçeye birçok eserler çevrildi. Osmanlı Devletinin gittikçe yayılması ve kuvvetlenmesi üzerine İran, Suriye ve Mısırdan Anadolu'ya, medreselerde ders vermek üzere bilginler de geldi... Pek çok Türk şairleri İran nazmına benzer eserler yazmayı denediler. Böylelikle de asrın sonlarına doğru Türk edebiyatı daha klasik bir şekil almaya başladı.¹⁵⁹

Yukarıda yer verilmiş bulgular, öğrencilere İslamiyet sonrası gelişen Türk dili ve edebiyatına ilişkin bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Bu sayede öğrenciler Türk dilinin ve edebiyatının köklülüğünü, etkileşim ve değişim süreçlerini kavrayacaktır. Bu bulgular, dönemin ders kitaplarında XIII. ve XIV. yy Türk edebiyatına ilişkin bilgilere yer verildiğini göstermektedir.

¹⁵⁸ Arif Müfit MANSEL-Cavid BAYSUN-Enver Ziya KARAL, **Orta Çağ Tarihi**, Maarif Yay., İstanbul, 1942, s.59,60,66

¹⁵⁹ Arif Müfit MANSEL-Cavid BAYSUN-Enver Ziya KARAL, **Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi**, Maarif Yay., İstanbul, 1942 s. 11-12

MANSEL vd. aynı eserin diğer asırlara ait bölümlerinde, Osmanlı dili ve edebiyatına ilişkin bilgilere yer vermiştir. Eserin, çeşitli asırlarda Osmanlı edebiyatına ilişkin yer verdiği bilgiler kısaca şöyledir:

XV. asırda İmparatorluğun genişlemesi, Türk kütlelerinin yeni alınan topraklara yerleştirilmesiyle Türk halk dilinin de alanı genişlemiş oldu... XV. asır edebiyatı, bir önceki asır gibi şekil bakımından ve duyguların belirttiği sınıflar bakımında iki kısma ayrılır. Birincisi yüksek zümre veya divan edebiyatıdır... İkincisi halk edebiyatıdır.¹⁶⁰ XVI. asırda İmparatorluğun genişlemesine paralel olarak, Anadolu Türkçesi yayılmaya devam etti. Türkçenin bu çok manalı ve önemli ilerleyişinin sebepleri başında, devletçe ona verilen önem gelir. Baştakilerin dil ve edebiyata ilgi göstermeleri ve sanat adamlarını korumalarını da söylemek gerekir. Bu dönemde Türk edebiyatı ve sanatı klasik bir şekil aldı.¹⁶¹ XVII. asırda nazım ve nesirde klasik şekil en üst derecesine varmıştır. Nef'i ve Şeyhülislam Yahya Efendi klasik şiirin iki büyük simasıdır. Nerkisi ve Veysi ise nesri klasikleştirilen ve onu adeta anlaşılmasız bir duruma koyan zatlardır. Halk edebiyatı alanında Kuloğlu, Aşık Ömer, Karacaoğlan vardır.¹⁶² XVIII. asır klasikleri ise sade ifadeyi üstün tuttular. Bu dönemde silik de olsa Arapça ve Farsçadan Türkçeye hareket başlamıştır. Bu etki Nabi, Nedim, Osman Zade Taip ve Şeyh Galip'in eserlerinde görülmektedir.¹⁶³ XIX. ve XX. asırlarda dil ve edebiyat, yabancı kelime ve kaidelerden kurtularak, Ulusal ruhu anlatmaya ve duyurmaya daha elverişli bir duruma girdi. Bu olay garbe yönelmenin neticesiydi. Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal dilimizi yabancı kaidelerden kurtarıp, halkın diline yaklaştırma yolunu tuttular.¹⁶⁴

Yukarıda görüldüğü, Osmanlı Devleti döneminde Türk dili ve edebiyatına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu durum, Türk dili ve edebiyatının önemli görüldüğü ve her dönemdeki durumuna ilişkin bilgilerin öğretilmesinin amaçlandığını göstermektedir.

TD incelendiğinde; Köy Enstitüleri Türkçe dersleri için kullanılacak ders kitaplarının, Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY'a ait, üç ciltlik Türkçe I-II-III kitapları olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu yazarlara ait kitaplar 1944-1945 eğitim yılından itibaren, Ortaokul ve Öğretmen Okullarında okutulmaya başlanmıştır. İlgili kitapların, 1947-1948 eğitim-öğretim yılından itibaren ise Köy Enstitülerinde okutulacağı TD'de belirtilmiştir.

¹⁶⁰ A. M. Mansel vd., **Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi**, s.31

¹⁶¹ A. M. Mansel vd., **Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi**, s 63-65

¹⁶² A. M. Mansel vd., **Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi**, s.97

¹⁶³ A. M. Mansel vd., **Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi**, s.126

¹⁶⁴ A. M. Mansel vd., **Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi**, s. 175

Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY'a ait Türkçe II kitabının ilk metninin başlığı "Dilimiz"dir. Ruşen Eşref ÜNAYDIN' a ait bu metin Türkçenin sahip olduğu özelliklerle ilgili övgü dolu ifadelerle yererek; hedef kitleye Türkçeyi sevmeye koruma duygusu vermeye amaçlamıştır. Bu metin kısaca şu ifadeleri içermektedir:

Uzak benliği olan dilimiz, fatihlerin ordularıyla... eski, yeni dünyaları kaç boy dolaşmış; kendi varlığından nice izler bırakmıştır... Bugün bile onun coğrafyası her dilin çizemeyeceği çizgilerin çok ötesine aşmaktadır... Türkçe; buyrukların dili, yurt kuranların dili, ülkeler gibi denizleri de şanla aşmışların dili; toprağı işleyenlerin dili, beyinleri uyandıranların dili, sevgilerin dili, sızılının dili...

Türkçe; analarımızın dili, anadil, diller güzeli... yerine göre kılıçtan keskin, çelikten sert, kayadan sarp, boradan hızlı, bürümcükten ince, kelebekten uçucu, çiçekten renkli, kokudan tatlı, altından parlak, sudan duru Türkçe...¹⁶⁵

Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY'a ait Türkçe I adlı kitapta, bazı Türk atasözlerine yer verilmiştir. Bu yolla hem Türk milletinin farklı konulara yönelik tutum ve davranışları ortaya konmuş, hem de Türk kültürünün güzide örnekleri olan atasözlerine yer verilmiştir. Bu atasözlerinden bazıları şöyledir:

At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır.

El için kuyu kazan, evvela kendi düşer.

İki kişi lakırdı ederken üçüncüsü sen olma

Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz.

Kendi gözündeki merteği görmez de, el gözündeki çöpü görür.

Az tamah çok ziyan getirir.

Avcı avında yolcu yolunda gerek.¹⁶⁶

Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY'a ait Türkçe III adlı kitapta, destanlar konusu Genç Osman Destanı üzerinden işlenmiştir. Bu destanın, önce Türk halk şairi Kayıkçı Kul Mustafa tarafından şiir olarak okunduğu, ardından da yüzyıllar boyunca halk arasında söylenegeldiği ifade edilmiştir. Bu durum, Türk halk edebiyatı ve edebiyatçıların öğretimi çalışmalarının yapıldığını göstermektedir. Ancak zengin ürünleri olan Türk halk edebiyatına ilişkin daha fazla ögenin ortaya koyulması, Türk kültürü eğitim-öğretimine verilen önemi ispatlar bir veri olurdu.

Yine Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY'a ait Türkçe III adlı kitapta, "At" başlıklı bir metne yer verilmiştir. Bu metinde, atın Türk kültüründeki önemini gözler

¹⁶⁵ Beşir Göğüs- Kemal Demiray, **Türkçe II**, MEB Yay., İstanbul, 1946, s.1

¹⁶⁶ B. Göğüs- K. Demiray, **Türkçe I**, s.64

önüne getirmek için; Türkçede at ile ilgili sözcük, deyim ve atasözlerine yer verilmiştir. Böylece atın Türk kültüründeki yeri ortaya konulurken, Türkçe'nin sahip olduğu kelime zenginliği de fark ettirilmiştir. Bu metinde yer alan bazı ifadeler şöyledir:

Tarihte at, Türkün dostu, barışta vefalı, savaşta cefa çeken yoldaşdır... At dilimizde manalı benzetmelerin, değerli atasözlerinin ifadesine vasıta olmuştur. İşte bunlardan atın zekasını gösterenlerden birkaçı: “At binicisini tanır. At sahibine göre kişner. Yürük atı yemini kendi artırır.” Atın kibarlığını göstermek için: “At yedi günde, it yediği günde.” Muhitin tesirini ifade için: “Kıratın yanında duran ya huyundan ya tüyünden” Ustalığı ifade etmek için: “At binenin, kılıç kuşananın” Atın iyisine “at”, adisine “beygir”, uyuzuna “hergele”, sürüsüne “yılık” deriz. Ata ilkin “kulun”, sonra “tay”, sonra “küheylan”; beyazına “kır”, karasına “yağız” deriz. At nezle olunca “sakağı”, ayakları şişince “bıcılğan” olur. Ahırını olmaz, “tavla”sı olur...¹⁶⁷

Bu bulgulardan hareketle öğrencilerin, kullanmakta olduğu Türk dilinin köklü ve zengin bir dil olduğunu anlaması yanında, Türk milletini bir arada tutan önemli bir kültür ögesi olduğunu fark etmesi amacıyla bulunduğu görülmektedir. Bu durumu Halit AKSAN, Yurttaşlık Bilgisi adlı kitabında şöyle ifade etmektedir:

*“Güzel dilimiz, Orta Asya göçlerinden beri kullanmakta olduğumuz en eski ve zengin bir dildir. Yabancı köklerden gelme kelimelerden arınmış olan dilimiz zengin şiir, destan, masal, türkü gibi hazineleri vardır.”*¹⁶⁸

Ulu önder M. Kemal Atatürk bir millet için dilin önemini kavramış, Türkçenin türlü çalışmalarla zenginliğinin ortaya çıkarılması ve geliştirilmesi gereğini hedef göstermiştir. Türk dilinin yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarılması ve muasır medeniyetlere ait dillerin arasındaki saygın yerini alması için Türk Dil Kurumu kurulmuş olup, çalışmaları da yine M. Kemal tarafından yakinen takip olunmuştur. Türkçe konusunda TDK, DTCF ve ilgili diğer kurumlarca yapılan çalışmaların, şehirlisi ve köylüsü ile tüm halka zuhur edebilmesi gereği göz önünde bulundurulacak olursa, direkt olarak Türk köyünü ve köylüsünü hedef kitesine alan Köy Enstitülerine de aracı kurum olarak büyük görevler düştüğü ortadadır.

¹⁶⁷ Beşir Göğüs ve Kemal Demiray, **Türkçe III**, MEB Yay. İstanbul, 1950, s.16-18

¹⁶⁸ Halit Aksan, **Yurttaşlık Bilgisi**, Ders kitapları Türk Ltd. Ş., İstanbul, (tarihsiz), s.50

KEÖP 1943 ve 1947’de, Türkçe derslerinin amaçlarının neler olduğuna yukarıda yer verilmişti. Bu programlarda Türkçe derslerinde anlama, anlatım, okuma ve yazma temel amaç olarak gösterilmekte, bir kültür ögesi olarak dilin işlevlerine pek değinilmemesi eksiklik olarak görülmüştü. Ancak KEÖP’taki bu eksikliğin, Türkçe dersi kitaplarındaki metinler, atasözleri, şiirler vb. aracılığı ile biraz da olsa giderildiği dikkatleri çekmektedir.

4.2.3. Türklerde Devlet İdaresi

Türkler tarihleri boyunca birçok devlet kurmuş ve kurdukları bu devletlerin idaresinde başarılı uygulamalar ortaya koymuşlardır. Türklerde devlet kutsaldır, çünkü devlet, bağımsızlığın olmazsa olmazı, düzen ve nizamın uygulayıcısı, birlik ve beraberliğin göstergesidir. Türk için, en muteber nesne devlettir, ya devlet başa ya kuzgun leşedir. Araştırma boyunca incelenen kitaplar içinde, Türklerde devlet anlayışı ve idaresi üzerine bulgulara rastlanmıştır. Bu bulgulardan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

GÜNALTAY, eski Türklerde devletin oluşumu ve şekli hakkında şunları söylemektedir:

“...Kudretli şahsiyetler; öteden beri yakın boy ve illeri de hakimiyetleri altına aldıktan sonra kolayca civar vaha ve vadilerdeki siteleri de istila ederek küçük veya büyük birer devlet kuruyorlardı. Tarihin karanlık devirlerinden beri devam edip gelen bu hal, Türklerde devletçiliği fitri bir kabiliyet haline koymuştu. Bundan dolayıdır ki Türkleri tarih sahnesine girdikleri zaman muntazam devletler kurmuş bir halde buluyoruz.... Türklerin telakkisine göre han, hakimi mutlak ilahi bir şahsiyet olmaktan ziyade türelere göre halkın işini görmek için seçilmiş bir memurdu.”¹⁶⁹

GÜNALTAY, ilk Türklerde devlet yönetiminde hatunun statüsü ve görevleriyle ilgili olarak; *“Hun devletinde merasim itibariyle, devlet reisinden sonra zevcesi Hatun (Yenşi) ...geliyordu. Hatunlar Tanrı Kutu ile beraber merasimlerde*

¹⁶⁹ Ş. Günaltay. a.g.e., s.29

bulunur, kocaları harbe gittiği zamanlarda da onlara vekalet ederlerdi.” ¹⁷⁰ demektir.

Yukarıda, Türklerin sahip oldukları askeri yetenekler sayesinde fetihler yaptıkları ve teşkilatçılık özellikleriyle devlet kurmakta, bu devleti sevk ve idare etmekte tecrübeli oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca ilk Türk toplumlarına ait uygulamaların, demokratik devlet uygulamalarıyla olan benzerliği türlü yönlerden gözler önüne getirilmiştir. Böylesi bir amaç, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasının ardından, demokrasi kültürünün yayılmasını ve her Türk vatandaşının yeni devletine aidiyet duygusunu artırmanın amaçlandığını göstermektedir. Yani, vatandaşlar demokrasinin Türk idare kültürüne yabancı olmadığını görerek benimseyecektir. Böylece, tüm vatandaşlar Türkiye Cumhuriyeti'ni benimseyecek, ona aidiyet hissedecek ve güçlü bir Türk toplumu oluşacaktır.

Eski Türklerdeki bu demokrasi varlığını ve o dönemdeki demokratik uygulamaları, Tezer TAŞKIRAN Yurt Bilgisi I adlı kitabında şöyle ifade etmektedir:

Eski Türklerde demokratik bir idare tarzı vardı. Bütün büyük işler halk toplantılarında görüşülür ve karara bağlanırdı... Reis vaziyetinde olan hanlar, kurultayın dileği ile seçilerek iş başına getirilirdi. Hanlar vazifeleri, kurultay tarafından belirlenen “Türe”lere göre devlet işlerini görmek, vatan ve milleti korumaktı. Bu hanlar kendilerinden istenen ve beklenen işleri yapmazlarsa yine kurultay tarafından sorguya çekilir ve lazımsa ceza görürlerdi.¹⁷¹

Necmettin SADAK'a ait Toplumbilim adlı kitabın “Ulusun Evrimi” bölümünde, Anadolu Selçukluları ve Ertuğrul Gazi devrinde Osmanlı'nın birer feodalite örneği olduğu şöyle ifade edilmiştir:

Osmalılardan önce Anadoludaki Selçuklular, derebeylik halinde idi. Osmanlı tarihçilerinin “Tekfur” dedikleri adamlar birtakım feodal beylerdi. Sultan Osmanın babası Ertuğrul da Anadoluya gelerek, önceleri Konya sultanına bağlı feodal bir bey olmuştu.¹⁷²

Feodalite, Orta Çağ Avrupası'nda merkezi krallıkların zayıflaması ile yerel yöneticilerin güçlenmesi sonucu ortaya çıkmış siyasi bir yapıdır. Bu düzenin esası

¹⁷⁰ Ş. Günaltay. **a.g.e.**, s.30

¹⁷¹ T. Taşkıran, **Yurt Bilgisi I**, Maarif Yay., İstanbul, 1939, s.18

¹⁷² Necmettin Sadak, **Toplumbilim**, Maarif Yay., İstanbul, 1944, s.38

toprağa dayanır ve toprak üzerindeki insanlarla beraber alınıp satılabilir. Derebeyler yasama, yürütme ve yargı güçlerine sahiptir. İnsan hakları açısından da birçok olumsuzluk bu yönetimlerde görülmüştür. Örneğin halk sınıflara ayrılmış, yokluk ve sefaletle terk edilmiş, hatta en temel hakkı olan yaşama hakkı dahi hiçe sayılmıştır. Söz konusu kitapta, Anadolu Selçuklularının ve devlet olmadan önce Osmanlı Beyliği'nin birer Feodal yapı olarak gösterilmesi doğru değildir. Siyasi ve idari açıdan ele alındığında, bunlar birer beylik veya merkeze bağlı eyalet olarak gösterilebilirler. Ancak Anadolu ilk Türk Beylikleri, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Beyliği sosyal, ekonomik, hukuk, dini vb. açıdan, feodal düzen özelliği göstermez. Söz konusu Türk devletleri, Anadolu'da eğitim, ulaşım, imar, kültür, sosyal vb. alanlarda sayısız hizmetler yapmışlardır ve bunların temel amacı da insana hizmet etmektir. Sonuç olarak, Anadolu'da kurulan ilk Türk devletleri döneminin, feodal yapı arzettiği ifadeleri gerçek değildir.

A. M. MANSEL vd.'ne ait Yeni ve Yakın Çağlar adlı kitapta, Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Balkanlar'da genişleme ve kuvvetlenmesinin sebebi; devlet kurumlarının mükemmelliğine bağlanmıştır. Osmanlı Türklerinin, Türk ırkının öz karakterini taşıdığı da ifade edildiği kitapta; XIV. asır Osmanlı Devlet kurumlarına ilişkin verilmiş olan bilgilerden bazıları şunlardır:

Osmanlı Türkleri öz karakterlerini kaybetmeyen bütün Türkler gibi teşkilatçı idiler... Türk damgasını taşıyan büyümeye ve gelişmeye istidatlı çağdaş devletlere üstün vasıflar taşıyan devlet oldular... Türk geleneğine göre devlete, onu kuranın ismi verildi... Hümümdarlık alametleri hutbe ve para idi. Vezir-i Azam padişahın sonra en yetkili kişi oldu. Devlet işlerini görürken akli erer kişilere danışmak yolu tutulduğundan Divan kurumu kuruldu... her kasabaya bir kadı ve subaşı gönderildi. Orhan Gazi zamanında devletin sınırları genişleyince beylerbeylik ve kazaskerlik memurlukları kuruldu. Toprak devletin sayılmıştı, gerçekte ise üzerinde yaşayan ve işleyene aitti. Üç sene arka arkaya boş kalan toprak sahibinden alınır ve başkasına verilirdi. Devlet toğrağı gelir bakımından üç kısma ayırmıştı...

Toprak idaresi çağdaşı olduğu Avrupa derebeylik idaresinden çok üstündü. Maliye basit temellere dayanmakta, gelirler devlet işini döndürmekte yeterli idi... Ordu başlangıçta bir aşiret ordusu idi. Ancak daha sonraları, ihtiyaçlara ve sınırların genişlemesine bağlı olarak; yaya askerleri ile Yeniçeri ocağı kuruldu.¹⁷³

A. M. MANSEL vd.'ye ait Yeni ve Yakın Çağlar adlı bu kitap, Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemindeki idari yapılanmasına ilişkin bilgileri nesnel ve

¹⁷³ A. M. Mansel, *Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi*, s.8-10

sahiplenici bir üslup ile aktarmaktadır. Bu üslup, aynı yazarların kaleme aldığı, İlk Çağ Tarihi kitabındaki Orta Asya Türk devletleri ve medeniyeti bölümü için de geçerlidir. Yani, dönemin ders kitaplarında, Orta Asya İlk Türk Devletleri için kullanılmış olan üslup ile Osmanlı Devleti için kullanılan üslup benzerdir. Ancak, ilk Türk devletlerinde din ve inanışa ait bilgilere yer verilmişken, Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde din ve inanışa ilişkin bilgi ve bölüme yer verilmemiştir.

Ayrıca hem Türk hem de dünya tarihi açısından önemli olan Haçlı Seferleri konusu hiçbir kitapta işlenmemiştir. Haçlı Seferleri, Türklerin İslamiyet'i ve Müslümanları haçlılara karşı koruması bakımından oldukça önemlidir. Yine Haçlı Seferleri, Doğu ve Batı medeniyetinin yoğun olarak etkileşime girdiği bir dönemdir. Bu dönemde Batı medeniyeti, Türk-İslam medeniyetinden çok şey öğrenmiştir. Orta Asya ve Türklerin, dünya medeniyet temellerini oluşturduğuna ilişkin birçok ifadeye yer verilen kitaplarda; Avrupalı Hristiyanların Orta Çağ karanlığından Türkler ve Müslümanlar sayesinde çıktıklarına değinilmemesi büyük tezat ve eksikliklerdir.

Aynı kitapta Şeyhülislamlık makamının Osmanlı Devleti'ndeki idari pozisyonuna ilişkin bilgilere de şöyle yer verilmiştir:

Sadrazamdan sonra devletin en yüksek memuru Şeyhülislamdır. Şeyhülislam ulemanın başıdır, padişah tarafından atanır. Ödevi padişah tarafından veyahut padişah adına sadrazam tarafından yapılacak bütün devlet ve cemiyet işlerini din görüşlerine göre ayarlamaktır. Şeyhülislamın bu gibi işler için yapılabilir veya yapılamaz diye şeriat adına verdiği karara fetva denilmektedir.¹⁷⁴

TD'de çeşitli yıllara ait ders kitaplarının hangilerinin olduğunu incelediğinde, Yurttaşlık Bilgisi derleri için ağırlıklı olarak Tezer TAŞKIRAN'a ait kitaplarının okutulduğu anlaşılmaktadır. Tezer TAŞKIRAN'a ait Yurt Bilgisi I adlı kitabın birinci kısmında; millet, devlet, demokrasi ve Cumhuriyet konusu işlenmiştir. Bu kitabın ikinci kısmı haklarımız, üçüncü kısmı ise sorumluluklarımız bölümlerinden oluşmaktadır. Aynı yazarın Yurt Bilgisi II kitabı, Teşkilatı Esasiye Kanunu, TBMM ve Bakanlar Kurulu'na ait içerik ve işleyiş bilgisini konu edinmiştir. Bu noktada ilgili kitabın, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına; hak ve sorumluluk bilinci ile devletin yapısı ve işleyişi hakkında bilgi vermeyi amaçladığı anlaşılmaktadır.

¹⁷⁴ A. M. Mansel vd., **Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi**, s.27

4.2.4. Türklerde İnanış Ve Din

Türkler, tarih boyunca bazı dinlere inanmışlardır. Orta Asya İlk Türk Devletleri zamanında ilk dinleri Gök Tanrı Dini iken zaman içinde Hristiyanlık'ı, Yahudilik'i, Maniheizm ve Budizm dinlerini benimseyen Türk kavimleri olmuştur. Ayrıca Türklerin büyük bir kısmı Talas Savaşı sonrası İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Bugün de Türkler arasında en yaygın din olan İslamiyet, Türk kültürüne birçok inanış, uygulama ve değer katmıştır. Köy Enstitüleri ders kitaplarında Türklerin din ve inanışlarına ait unsurlara yer verilmiş olup bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

GÜNALTAY ilk Türklerin din ve inanışları ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

Her kavim gibi Türklerin de dini telakki itibariyle birtakım safhalar geçirdiklerini ve tarihi devir başlarında Türk toplumunda din fikrinin vuzuhlaşarak gök naturizmi şeklini almış olduğunu, animizim mahiyetindeki telakkilerden de sihri din olan Şamaniliğin doğmuş bulunduğunu görüyoruz. Bu dinde mabutlar gök, yeryüzü ve yeraltı mabutları olmak üzere üç sınıfa ayrılmaktadır. Türklerin sihri dini şamanizmde ise, cihanın bir takım ruhlarla dolu olduğu, bütün olup bitenlerin bu ruhlar tarafından yapıldığı yolundaki animizm telakkisinden doğmuştu.¹⁷⁵

Necmettin SADAK'a ait Toplumbilim adlı kitap, Toplum, Ulus, Devlet, Hükümet, Din, Aile, Ahlak, Hukuk, Bilim, Sanat, Felsefe ve Ekonomi konu başlıklarından oluşmaktadır. Kitapta herhangi bir konu, Sosyoloji bilimine göre ele alındıktan sonra, ilk Türklerden Türkiye Cumhuriyeti'ne gelinceye kadar ki durumu ortaya koyulur biçimde işlenmiştir. Ancak konuların belirtilen şekilde işlenmesi sırasında; ilk Türk medeniyetlerine ilişkin kısımların geniş ve detaylı, İslamiyet sonrası Türk medeniyetine ilişkin kısımların ise kısa ve yüzeysel olduğu görülmüştür. Bu kitapta Türklerin ilk inanışlarına ilişkin şu ifadelere yer verilmiştir:

Eski Türklerde kutsal varlığı belirten “Mana” yerine “Kut” vardı. “Kutlu” demek mukaddes demektir. Kutlu olan yani kendine mana'nın belirlediği varlıklara

¹⁷⁵ Ş. Günaltay. a.g.e., s.32-33

tapılırdı. Bu kut çoğu zaman gökten inen ışıklı bir sütun sanılırdı. Bunun içindir ki Türkler buna “altın ışık” adını da verirlerdi.¹⁷⁶

Ali Haydar Taner’e ait Orta Okullar İçin Tarih II adlı kitapta, İslamiyet Dini ile ilgili genel bazı bilgilere şu şekilde yer verilmiştir:

Muhammet 40 yaşına geldiği zaman vatandaşlarını yeni bir dine davete başladı. Muhammedin davet ettiği bu dine İslam Dini denir. İslam dininin esası Allahın birliğine ve Muhammedin Allahın elçisi olduğuna inanmaktır... Muhammet ayetleri Mekke ve Medinede muhtelif zamanlarda söyledi. Sonradan bu ayetler bir kitapta toplandı. Bu kitaba Kur’an denir. İslam ananesi bu ayetlerin Muhammede Cebrail adında bir melek vasıtası ile Allah tarafından Vahiy, yani ilham edildiği kabul olunur.¹⁷⁷

Ali Haydar TANER’e ait aynı kitapta İslamiyet’in ilk camisi ile daha sonra yapılan camiler şöyle kıyaslanmıştır:

Muhammet Medinede Müslümanların ibadet etmeleri için bir camii yaptı. Bu ilk cami dört duvardan ibaret üstü örtüsüz ve kerpiçten bir bina idi... Müslümanlık dünyaya yayıldıktan sonra, büyük şehirlerde çok süslü camiler yapıldı. Onların yanında bu ilk caminin basitliği dikkatleri celbeder.¹⁷⁸

Rauf SEYMEN’e ait Yeni Coğrafya Dersleri adlı kitabın Arabistan bölümünde, Müslümanların kiblesi Kabe’ye, Hz. Muhammed’e ve kutsal şehirlere ilişkin kısa bilgilere yer verilmiştir. Aynı bölümde Kabe görselinin altında “*Mekke’de Kabe. Hacı olmaya gelen Müslümanlar Kabe’yi tavaf ederler, yani etrafını dolaşırlar.*”¹⁷⁹ ibaresine yer verilmiştir.

Yukarıda görüldüğü İslamiyet’in peygamberi olan Hz. Muhammed (SAV) için, Müslümanlarca kullanılan “Hz.” ve “SAV” ibareleri kullanılmamıştır. Aynı şekilde Allah cc. İçin de “cc” ibaresi kullanılmadığı görülmektedir. Bu ifadelere üslup olarak bakıldığında ise yabancı ve çoğu kişinin bilmediği bir din açıklanıyormuşcasına üslubun varlığı görülmektedir. Anadolu halkının neredeyse tamamı Müslümandır. İslam Dini, Türk kültürü içinde birçok unsurun oluşmasına veya değişmesine sebep olmuştur. Bu noktada Müslüman Türkler arasında son

¹⁷⁶ N. Sadak, **a.g.e.**, s.30

¹⁷⁷ A. H. Taner, **a.g.e.**, s.42

¹⁷⁸ A. H. Taner, **a.g.e.**, s.44-45

¹⁷⁹ Rauf SEYMEN, **Yeni Coğrafya Dersleri**, Ders Kitapları Türk Ltd. Ş. İstanbul, 1950, s.120

derece önemli olan İslamiyet’le ilgili konuların daha samimi, hassas ve saygı dolu şekilde ele alınması gerekirdi.

MANSEL vd.’ye ait Orta Çağ Tarihi adlı kitapta da Türklerin ilk dinlerine ilişkin benzer bilgilere yer verilmiş ve Türklerin ata saydıkları “Kurt” adına yılda bir kez törenler yaptıklarını ifade edilmektedir. Bu kitapta ayrıca, İslamiyet’in ortaya çıkışıyla yalnızca siyasi bir yapının değil, parlak bir medeniyetin de ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Bu parlak İslam medeniyetinin ortaya çıkışında sadece Arapların değil, başka milletlerin de olduğu ifade edilmiştir. İslam medeniyetinin oluşumu ve gelişimine en büyük katkıyı, İslam’ın geniş coğrafyalara yayılmasında olduğu gibi Türklerin yaptığı ifade edilmiştir. Bu kitapta İslam medeniyetinin oluşumu ve getirdiği üstün özellikler kısaca şöyle ifade edilmiştir:

Müslümanlık insanlara din ile beraber hukuk temelleri de getirmişti. Yeni din kültür bakımından Araplara üstün olan milletler arasında yayıldıktan sonra, ilim, sanat ve teşkilatta yüksek bir medeniyetin doğduğu görüldü. Müslüman medeniyeti Araplarla beraber Türklerin ve İranlıların çalışmalarıyla doğmuştur. Buna en çok hizmet eden ise Türkler olmuştur.¹⁸⁰

Yukarıdaki ifadelerde öncelikle İslam medeniyetinin parlak ve yüksek oluşu manası çıkarılmaktadır. Ancak burada, Türk kültürünün İslam ile beraber değişim ve gelişime uğradığından bahsedilmemiştir. Yani parlak İslam medeniyeti konusu işlenirken dahi Türklerin savaşçı ve kültür yapıcı özelliklerinin olduğu sonucuna varılmak istenmiştir.

MANSEL vd.’ye ait Orta Çağ Tarihi adlı bu kitapta, İslam Tarihi geniş biçimde işlenmiştir. Burada, dönemin incelenen diğer ders kitaplarının aksine; peygamberler için kullanılmamış olan “Hazreti” ibaresine yer verilmiş ve İslam peygamberi “Hazreti Muhammed” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca dört halife dönemi ise “Hülefayı Raşidin Devri” başlığı altında işlenmiştir. Bu durum, ders kitaplarında İslamiyet’le ilgili konularda söylem birliği olmadığını veya İslamiyet üzerine söylemlerin zaman içinde değişime uğradığını göstermektedir.

¹⁸⁰ A. M. Mansel vd., **Orta Çağ Tarihi**, s.52

MANSEL vd.'ye ait aynı kitapta, Abbasiler döneminde; Türklerin İslamiyete yaptıkları korumacı ve yayıcı hizmetlere yer verilirken, İslamiyet'in Türk kültüründe yarattığı değişim ve gelişimlerden söz edilmemiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

Abbasilerin kazandıkları başarılarda Türk askerlerinin değerli çalışmaları yaptığını biliyoruz. Mu'tasım'ın Amorium'da Bizanslılara üstün gelmesi bunun güzel bir örneğidir... Türklerin kütüphane halinde müslümanlığa girişi Abbasi Devletini kurtaracaktı... Türklerin böyle kütüphane halinde Müslüman olmalarıyla, Müslümanlık bir cihan dini oluyor ve düştüğü tehlikelerden kurtuluyordu.¹⁸¹

Yine aynı kitapta, Abbasilerin ardından Türklerin kurdukları ilk Türk-İslam Devletleriyle, İslamiyet'i doğrudan kendileri korumaya ve yaymaya başladıkları belirtilmiştir. İlk Türk-İslam Devletleri olan Karahanlılar, Selçuklu İmparatorluğu, Tulunoğulları, İhşitler ve Harşemşahlar'ı konu başlığı şeklinde ele alan kitap, bu devletlerin medeniyetleri ve İslamiyet'e hizmetlerine ilişkin bilgilere de yer vermiştir. Bu bilgilerden bazıları şöyledir:

Mısırdaki kurulmuş olan Tulunoğulları ve İhşitler, ilk Müslüman Türk devletlerindedir. Siyaset bakımından o kadar önemli olmamakla beraber bunlar Mısırdaki pek değerli sanat eserleri bırakmışlar, medeniyete hizmet etmişlerdir... Buhara ve Semerkent, Samanoğulları zamanında parlak birer ilim ve sanat merkezi olmuştu.¹⁸²

Ali Haydar TANER'e ait Orta Okullar İçin Tarih II adlı kitapta da İslam'ın yayılması ve medeniyetinin gelişmesi için yalnızca Arapların değil, diğer kavimlerinde katkılarının olduğu belirtilmiştir. Ardından Türklerin İslam'a hizmetleri; özellikle ilim alanındaki hizmetleri ortaya koyulmuştur. Bu bölümün sonunda İslam medeniyetinin müştereken oluşturulduğuna dair şu ifadeler yer verilmektedir:

İslam medeniyeti bütün İslam kavimlerinin müşterek malı olan bir medeniyettir. Arap olmayan milletler İslamlaştıktan sonra her sahada birer kaynaşma husule geldi. Arap dilinin yayılması neticesinde muhtelif milletler arasında bir kültür iştiraki oldu.¹⁸³

Enver Ziya KARAL Türkiye Cumhuriyeti Tarihi adlı kitabında, ilgili konulardan bazılarına ilişkin dönemin gazetelerinden alıntılara yer vermiştir. Bu

¹⁸¹ A. M. Mansel vd., **Orta Çağ Tarihi**, s.43-44

¹⁸² A. M. Mansel vd., **Orta Çağ Tarihi**, s.45

¹⁸³ A. H. Taner, **a.g.e.**, s.69

metinlerde din ibaresinin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Sözü edilen kitabın üçüncü okuma parçası, dönemin “Ankara” gazetesinde yayınlanmış bir yazıdır. Bu yazıda, Türklüğün kuvvet aldığı unsurların iki tane olduğu ve içeriği şöyle ifade edilmiştir:

Türklük kuvvetini esası hak olan dininden, damarlarında dolaşan asil kanından alır. Dini, alemde ilelebet paydar olduğu gibi o azim ve kuvveti de müstekardır... Biz Türk ve islamın heyeti umumiyesi bu vahdeti malımızla, canımızla, din ve namusumuzla takviyeye azmettik.¹⁸⁴

Köy Enstitülerinde Sağlık Bilgisi dersleri için Bahaeddin Faik KÖKDEMİR tarafından, Yeni İjyen adında bir kitap kaleme alınmıştır. Bu kitapta hastalık sebepleriyle ilgili geçmişde boş inançları olduğuna değininirken, Türk kültüründe önemli bir yeri olan “nazar” hakkında şu ifadelere yer verilmiştir:

Eski insanlar ve feylesoflar; hatta zamanımızda bile birçok bilgisiz insanlar, hastalıkların sebeplerini birtakım çürük ve boş fikir ve kanaatlere bağlamışlar ve bağlamakta bulunmuşlardır. Mesela: Nazar değmek, çarpılmak ve saire gibi fikirlerin hiçbir değeri olmadığını söylemeye hacet yoktur.¹⁸⁵

Faik Reşit UNAT’a ait Ortaokul İçin Tarih I adlı kitabın sonunda Hristiyanlık’a ilişkin bir bölüme yer verilmiştir. Burada Hz İsa’nın yaşadığı zorluklara, 12 müridine ve kilise yapılanmasının ortaya çıkışına ilişkin bilgiler verilmiştir. Müslümanlarca peygamber isimlerinden önce kullanılan “Hz” ibaresi, Hz İsa için de kullanılmamıştır. Ancak Hristiyanlık için ölçülü ve yeterli bir bölüme yer verilmesi, farklı dinlere karşı hoşgörülü bir yaklaşım izlendiğinin de göstergesidir.

MANSEL vd’nin İlk Çağ Tarihi adlı kitabının İbraniler bölümünde, Yüce Allah ve bazı peygamberler ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir:

...İbrani Krallığı komşu büyük devletlerin zayıflığından faydalanarak, Davut ve Süleyman zamanlarında hudutlarını genişletti ve önemli bir devlet haline geldi. Süleyman zamanında bu devlet en parlak devrini yaşadı... İbrani tarih geleneği bize İbranilerin başlarında reisler yahut nebiler bulunan boylar halinde yaşadıklarını belirtmekte ve ilk nebiler olarak İbrahim, İshak ve Yakub’u göstermektedir... İbrani dinine göre Allah (Yahve) birdir ve bunun dışında ilah

¹⁸⁴ Enver Ziya Karal, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, maarif Yay., İstanbul, 1945, s. 37

¹⁸⁵ Bahaeddin Faik KÖKDEMİR, **Yeni İjyen**, Maarif Yay., İstanbul, 1939, s.7

yoktur... Bu Allah aynı zamanda ahlak prensiplerinin koruyucusu olarak ortaya çıkmaktadır...¹⁸⁶

F. S. DURAN'ın Umumi Coğrafya Dersleri kitabında dinler; Animizm, Poiteizm ve Monoteizm olarak üçe ayrılmıştır. Burada çeşitli dinlere ait görsellere ve bilgilere yer verilmiş ancak İslamiyet hakkında bir görsele yer verilmediği gibi bilgiler de oldukça kısa tutulmuştur. Örneğin Hristiyanlık'ın mezheplerine ve Papa'ya değinilmişken, İslam mezheplerine değinilmemiştir. Burada İslamiyet ile ilgili kısmın tamamı "*İslam dini bütün şimali Afrikayı kaplar ve Afrikanın şark sahillerinde Mozambique kadar iner. Avrupanın şarkında ve cenubuşarkisinde, Garbi Asyada ve Orta Asyada, Çinde Hindistanda ve şarki Hind adalarında yayılmıştır. Bütün dünyadaki müslümanların yekünü 233 milyonu bulur. (umumi nüfusun %12.5i)*"¹⁸⁷ şeklindedir. İslamı böylesi kısa bir özet ile geçmek, onun önemine ilişkin anlayışı da ortaya koyar niteliktedir. Ayrıca İslamiyet'in yaşandığı coğrafyalar ve ülkeler sayılırken Türkiye ve Anadolu ibarelerinin geçmemesi ya bilinçli bir tercih veya büyük bir bilgi eksikliğidir.

F. S. DURAN'a ait Umumi Coğrafya kitabında "İnsanın Menşei" başlığı altında, insanın biyolojik evrilme süreci kısaca şöyle izaha çalışılmıştır.

İnsan dünya üzerine pek eski devirlerde zuhur etmiştir... İlim adamları arasında en ziyade kabul edilen fikir, insanın sair memeli hayvanlar gibi daha basit bir sınıfa ait cetlerden inmiş olmasıdır... Lamarck ve Darwin tarafından kurulan faraziye malumdur. Bu faraziyeye göre mevcut uzvi neviler, batınlar arasında istihaleler ve ıstıfalar suretile pek yavaş vukua gelen tahavvüller neticesinde biri diğerinden ayrılmış ve nihayet ilk şekillere hiç benzemeyen yepyeni neviler meydana gelmiştir. Bu faraziye kabule değer addedildiğine göre, diğer uzviyatın tabi olduğu tabi kanunlarla tekamül ettiğine şüphe olmayan insanın da şimdikine nazaran daha basit bir şekilden inmiş ve devirden devire daha ziyade mükemmelleşerek bugünkü şeklini almış olduğu tahmin edilebilir.¹⁸⁸

Dünyada bütün medeni milletler ve tek tanrılı inanışlar insanlığın atasının Hz. Adem olduğunu ve Hz. Havva ile cennetten indirildiklerini bilir ve inanır. Bu inanış Türk insanının içinde yaşadığı toplum içinde de kati ve genel kabul görmektedir.

¹⁸⁶ A. M. Mansel vd., **İlk Çağ Tarihi**, s.86-87

¹⁸⁷ F. S. Duran, **a.g.e.**, s.300

¹⁸⁸ F. S. Duran, **a.g.e.**, s.286-288

Darwin'in Evrim Teorisi'ne bu şekilde; geniş izahlı, kabul edilebilecek bir söylem tarzıyla ele almak Türk kültürüne uygun düşmemektedir.

Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMRAY'a ait Türkçe I adlı kitapta, Türk gençlerinin arasında uygulana gelmiş "kan kardeşliği" inanancını konu edinen bir metne de yer verilmiştir. Ömer SEYFETTİN'in "Mahcupluk İmtihani" adlı eserinden alınmış bu metin ile Türk inanışları içinde olan bir uygulamaya örnek verilmiştir. Bu metin kısaca şöyledir:

-Haydi dedim, hazır elim kesildi. Kan kardeşi olalım. Sen de kes...

-Olur mu ya? ...Ant içmek için kol kesmek lazım.

-Canım ne zararı var? Diye ısrar ettim, kan değil mi? Hepsi bir. Ha koldan, ha parmaktan.

Razı oldu. Elimden aldığı çakı ile kolunu, hatta biraz derince kesti. Parmaklarımızın kanlarını karıştırdık. Evvela ben onun parmağından kan emdim, sonra da o benim parmağımdan kan emdi... Aradan ne kadar zaman geçti. Belki altı ay... Belki bir yıl... Mıstıkla büyük, geniş bir yoldan geçiyorduk... Birdenbire karşımıza iri kara bir köpek çıktı... O vakit Mıstık "sen arkama saklan!" diye haykırdı, önüme geçti. Köpek onun üstüne hücum etti. Çarpıştılar, güreşir gibi boğaz boğaza geldiler... Ertesi gün Mıstık mektebe gelmemişi... Köpek kuduzmuş. Baktırmak için Mıstık'ı Bandırma'ya götürdüler. Oradan İstanbul'a göndereceklerdi. Nihayet bir gün işittik ki, Mıstık ölmüş...¹⁸⁹

Bu araştırma süresince KEÖP'ta ve TD'de İslam dini hakkında yazılmış; günümüz Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine benzer ders kitaplarının okutulmasına dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Halkın neredeyse tamamının Müslüman olduğu ve İslamiyet'in Türk kültürü içinde birçok ögesinin var olduğu düşünüldüğünde, okullarda din dersinin olmaması bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Akpınar Köy Enstitüsü arşivinde "Müslüman Çocuğun Kitabı" adında, dini içerikli bir kitaba ulaşıldı. Ancak KEÖP ve TD'de adı geçmediği için bu kitap araştırma kapsamına alınmadı.

4.2.6. Türk Milletinin Çalışkanlığı

Ulu önder M. Kemal ATATÜRK, Türk milletinin sahip olduğu karakterist özellikleri belirtirken; Türk milletinin çalışkan olduğunu da ifade etmiştir. Çalışkan

¹⁸⁹ Beşir GÖĞÜS-Kemal DEMRAY, *Türkçe I*, MEB Yay., Ankara, 1945, s.7-9

olmayan bir milletin, Türkler gibi parlak ve güçlü bir geçmişe sahip olmasının da pek mümkün olamayacağı bir gerçektir. İslamiyet öncesi Türk hayat tarzı ve İslamiyet'in çalışmayı Allah cc.'ye ibadet derecesinde kıymetli tutması anlayışı Türklerin çalışkanlığının altında yatan temel unsurlardandır. Aşağıda, incelenen ders kitapları içinde, Türk milletinin çalışkanlığını konu edinen bazı bulgulara yer verilmiştir.

Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY'a ait bu kitapların II. cildinde, Türk milletinin çalışkanlığını konu edinen Türk atasözlerine yer verilmiştir. Bu yolla hem Türk milletinin çalışkan olma özelliği ortaya konurken hem de Türk kültürünün güzide örnekleri olan atasözlerine yer verilmiştir. Bu atasözlerinden bazıları şöyledir:

Armut piş, ağzıma düş.
Erken kalkan aldanmaz.
Yatanın yürüyene borcu vardır.
Yatan aslandan gezen tilki yeğdir.
Kurda "Niçin boynun kalındır?" demişler; "Kendi işimi kendim görürüm" demiş.
Yolu ile giden yorulmaz.
Bir işi bitirmeyince bir işe koşma...¹⁹⁰

Türk atasözleri, yüzlerce yıldan beri tecrübe edilmiş durumlara ilişkin gerçekleri, özlü bir şekilde ifade etmektedir. Köklü bir mazisi olan atasözlerinin çalışmayla ilgili konuları da içermesi, Türklerin evvelden beri çalışmaya önem verdikleri ve çalışkan oldukları savını kuvvetlendirmektedir. Türk çalışkanlığının, Köy Enstitülerinde yukarıdaki gibi işleniyor olması, Türk çalışma kültürünün devamının sağlanmasına hizmet etmektedir. Bu durum ayrıca, öğrencilerin Türk dili ve edebiyatı hakkında bilgi sahibi olmasına da yardım etmektedir.

Tezer TAŞKIRAN'a ait "Türk Ahlakının Temel İlkeleri" kitabında çalışkan olma yollarına ilişkin günlük hayattan örnekler verilerek, öğretmen adaylarına bu doğru davranışları hedef gösterme yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. TAŞKIRAN'a ait bu kitapta, çalışkan olmakla ilgili verilen ibarelerden bazıları şunlardır:

- Beni yetiştiren aileme, varlığımızın temeli olan milletime, yurdumun dışındaki bütün insanlara karşı türlü ödevlerimi yapabilmek için daha küçük yaştan hazırlanacağım, aşağıda yazılı olan başlıca ahlak ilkelerine itaat edeceğim ve iyi Türkler arasına katılacağım.

¹⁹⁰ B. Göğüs- K. Demiray, **Türkçe II**, s.108

- Tembellikten ve tembellerden iğreneceğim, çünkü tembellik bir hırsızlıktır, başkalarının çalışmalarından faydalanıp karşılığında hiçbir şey yapmamak demektir.
- En çok sevdiğim, bana en çok sevinç veren şey çalışmaktır. Onun için her türlü ödevi; atlamayı hiç düşünmeden seve seve yapacağım. Çünkü çalışmanın tadını tadan asla boş duramaz çalıştıkça sevinç duyar.
- İşimi tam yapacağım, yarım işten iğreneceğim. Çünkü ne kadar emek sarf edersek edelim, yarım bırakılmış bir işten faydalanılmaz ve bir iş ancak tamamlandığı zaman biter.
- Büyüdüğüm ve bir meslek adamı olduğum zaman da işimde en ileri olmaya gayret edeceğim. Çünkü yurda yapılabilecek en büyük hizmet, tutulan işte doğru, namuslu yollarla, titizlikle, devamlı ve dikkatli bir gayret ile ileri olmaya çalışmaktır.¹⁹¹

Burada çalışkanlığın sadece kendisi için gereklilik olmayıp, ailesine, milletine hatta bütün insanlığa karşı bir borç olduğu safhasına kadar vardırılması ideali ortaya konulmuştur. İyi Türkler arasına katılacağım ibaresiyle “Türk kimliği bilinci” ve “Türklüğe aidiyet” kazanım olarak hedef kitleye verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın sevinç ve haz kaynağı olduğu, hiçbir işi yarım bırakmayıp, başlanan her işin tamamlanmasının önemi ve bir meslek sahibi olup, bu meslekte hep ilerlemenin gerekli olduğu hedef olarak gösterilmiştir. Buradan hareketle bir meslek sahibi olup, mesleğinde hep ilerleme gereği için hayat boyu eğitim ve kişisel gelişime verilmesi gereken önemi öğrencilere fark ettirmiştir. Bu sayede öğrencilere, hayatta karşılaşılabilecek zorlukların, umutsuzluğu düşmeden ve çalışma yolunu bırakmadan aşılabilme becerisinin kazandırılmak istendiği anlaşılmaktadır.

4.2.7. Türklerde Bilim ve Eğitime Verilen Değer

Türk tarihine ilişkin ilk yazılı kaynaklar olan Orhun Kitabeleri’nde bilge ve bilgili olmak, insanın en önemli özellikleri arasında gösterilmektedir. İslamiyet’in kabulü ile Türk bilim insanları ve bilime katkıları sayıca artmıştır. Tarihte bilim, kültür ve tekniğin geliştiği medeniyetlere bakıldığında, bu medeniyetlerde bilim adamlarının desteklendiği ve onlara bilim özgürlüğünün sunulduğu görülmektedir. Bu sebeble Türklerin, insanlık tarihinin hemen her döneminde bilime ve bilim

¹⁹¹ T. Taşkıran, a.g.e., s.7-8

adamlarına değer verdiği söylenebilir. Türk toplumunda bilime ve bilim insanlarına değer verme kültürünün süreklilik arz etmesi bir mecburiyettir. Çünkü gelişen dünya şartları bunu daha da zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan Türk gençlerinin bilim ve bilim insanlarına değer verme kültürünü içselleştirmesi gerekmektedir ki bunun için de ilgili görev önce eğitim kurumlarından düşmektedir.

Şemsettin GÜNALTAY, bilimlerin doğuşunu, türlü açıklamaların ardından ziraate dayandırmaktadır. Arazi ölçmenin geometriyi, sulama için kanal ve ark açmanın mühendisliği, ekin ve hasat zamanlarını tayin etmenin astronomiyi, ürünleri satmanın matematiği ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Ardından da Türklerin yaşam biçimi, faaliyetleri ve inanışlarının, onları bilime yönlendirdiği sonucuna varmıştır. GÜNALTAY, Türklerde bilimsel faaliyetlerin ilk emareleriyle ilgili şunları söylemektedir:

Pumpelly'nin Ortaasyada, ziraatin milattan sekiz bin sene evvel başlamış olduğunu hesaplamasına göre, ilmin ilk filizlerinin de buralarda pek erken çıkmış olduğunu kabul etmek icap eder. Eski Türk Kozmogonisi de onu tasavvur edenlerin tabiat hakkında müşahedeye müstenit, oldukça esaslı fikirlerin bulunduğu kanaatini vermektedir.¹⁹²

GÜNALTAY yukarıdaki ifadelerle, bilimlerin filizlendiği coğrafyaları, Türklerin anayurdu Orta Asya olarak göstermektedir. Ancak bu bilgi bilimsel çalışmaların sonuçlarına dayandırılmamış, mantık ve akıl yürütmeye dayalı olarak ileri sürülmüştür. Yazarın burada, ilk Türk toplumlarının çeşitli konularda, türlü bilgilere sahip olduklarını söylemesi daha doğru olurdu. Bilim; evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak yasalar çıkarmaya çalışan düzenli bilgilerdir. Ancak yazar, Türklerin bu tarzda yaptıkları çalışmaların varlığını ortaya koymamıştır.

UNAT'a ait Ortaokul İçin Tarih I kitabında, "Çinliler Hun medeniyetinden çok istifade etmişlerdir. Çin'de ilk kullanılan takvim, Türk takviminden başka bir şey değildir." ibaresi geçmektedir. Bu bilgi, Türklerin bir takvim oluşturacak astronomi bilgisine sahip olduğunu göstermektedir. Bir takvim oluşturmak, bilimsel çalışmaların sonucudur. Ancak burada Çinlilerin kullandıkları takvimin, Türk takvimi olması

¹⁹² Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s. 38-39

peşin hüküm olarak ileri sürmüştür. Bu noktada yapılması gereken; Türklere ait bir takvimi ortaya koymak ve bu takvimin türlü özelliklerini işaret ederek içerdiği bilimi gözler önüne getirmektir.

Türklerin tarih boyunca bilime önem veren bir toplum olduğunu göstermenin yollarından biri de Türk bilim insanlarını örnek göstermektir. Böylelikle öğrenciler, atalarının bilimle meşgul olduğunu görecektir ve kendisi de bilimle ilgilenmeye istekli olacaktır. Ali Haydar TANER'e ait Orta Okullar İçin Tarih II adlı kitapta, İbni Sina ve Farabi ile ilgili şu ifadeler yer verilmektedir:

İslam dünyasının Aristosu sayılan Filozof İbni Sina Buhara köylerinden birinde doğmuş bir Türktür. İslam dünyasının en büyük filozofu olan Farabi Türkmenelinde Farabta doğmuştur.¹⁹³

MANSEL vd.'ye ait Orta Çağ Tarihi adlı bu kitapta, İslam ilimlerine geniş yerilmiş, Farabi ve İbni Sina'nın birer Türk alimi oldukları ifade edilmiştir. Bu kitapta ayrıca ilk Türk-İslam devletlerinde bilime verilen değere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Selçuklularla ilgili verilen bilgilerden bazıları şunlardır:

Selçuklu devri fikir hayatı bakımından da gelişmiş bir devirdir. İlim ve sanatla yakından ilgilenen Türkler öğretim işlerinde pek çok çalışma yapmışlar, her yerde medreseler açarak talebe yetiştirmeye ilmi ilerletmeye özen göstermişlerdir. Hele Bağdatta Nizamülmülk'ün kurduğu Medrese-i Nizamiye, geniş teşkilatlı zengin vakıflarıyla verimli bir kurum olmuştur.¹⁹⁴

F. S. DURAN'a ait Umumi Coğrafya Dersleri adlı kitap, Coğrafya biliminin doğuşu ve ilk gelişmelerini, Akdeniz ile Avrupa medeniyetlerine dayandırmaktadır. Bütün çağlar içinde Coğrafya bilimine katkıları olmuş milletler ve yabancı bilim insanları, geniş bir biçimde işlenmiştir. Dört yüz sayfalık tüm kitap içinde, Coğrafya bilimine Türklerin katkıları kısa bir paragraf ile geçilmiştir. Böylesi bir durum, Dünya medeniyetinin Orta Asya'dan doğduğu söylemiyle çelişmektedir. Coğrafya bilimine katkısı olmuş Türk bilim insanlarına ve çalışmalarına yer verilmesi doğru, ancak içerik olarak yeterli değildir. Bu paragraf kısaca şöyledir:

Eski zamanlarda dünya üzerindeki keşiflere en ziyade yardım edenler Mısırlılar, Fenikeliler, Yunanlılar ve Romalılar olmuştur.¹⁹⁵ ...Türkler tarafından

¹⁹³ A. H. Taner, **a.g.e.**, s.68

¹⁹⁴ A. M. Mansel vd., **Orta Çağ Tarihi**, s. 65-66

¹⁹⁵ F. S. Duran, **Umumi Coğrafya Dersleri**, s.7

telif edilmiş bazı mühim coğrafya eserleri vardır. Pek kıymetli olan bu eserler Londra'da British Müzeum'da, Berlin, Viyana, Paris ve İstanbul Umumi Kütüphanelerinde itina ile saklanır. Bu eserlerin en mühimleri Yazıcıoğlu Ahmet Bican'ın Kazvini'den alınarak yazılmış Acaibimahlukat'ı (1453), Piri Reis'in Deniz Atlası (1554), Mehmet Aşık'ın Nazarı Avalim'i (1595), Katip Çelebi'nin Cihannüma'sı (1648) ile Merkator atlasın Türkçesi (1655), Evliya Çelebi'nin Seyahatname'si (1742) dir.¹⁹⁶

DURAN'a ait aynı kitabın 42. sayfasında, Ortaçağ'da Batının bilgisizlik içinde olduğu dönemde, Arapların çalışarak Cografya hizmet ettikleri ifade edilmektedir. Ancak ilk Türk İslam devletleri zamanında yaşamış birçok Türk bilim insanının Cografya'ya ve diğer bilimlere hizmetlerine değinilmemiştir. Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular vb. devletler döneminde, bilime hizmetleri olmuş bilim insanlarına ve çalışmalarına yer verilmesi gerekirdi.

MANSEL vd., XIII. ve XIV. yy Anadolu'sunda eğitim ve bilimle ilgili şunları aktarmıştır:

...Cami, okul ve kütüphane beraber yapılan ve çalışan kurumlardır. Her camiin yanında muhakak bir okul vardır. Bu okullarda okuma ve yazma öğretilirdi. Büyük şehirlerde büyük camilerin yanında medreseler yükselirdi. Medreslerde hukuk, tıp ve felsefe öğretimi yapılırdı. Medreseler İslam dünyasının fikir hareketlerini yakından takip ederdi.¹⁹⁷

Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY'a ait Türkçe III, adlı kitapta, "Emir Süleyman Okulda" başlıklı bir metne yer verilmiştir. Emir Süleyman, Yıldırım Beyazıt'ın oğludur ve hocasının kendisiyle fazlaca meşgul olmasını babasına şikayette bulunmuş. Bunun ardından padişahın olaya takındığı tavır ve gelişen olaylar, Türk tarihinde eğitime herkesçe verilen önemi gösterir niteliktedir. Bu metin kısaca şöyledir:

Padişah eyitti:

-Yarın seninle varayım, ol danışmende bir iş kılayım ki başka işlere benzemesin! Çün sabah oldu. Hemen padişah muallime bir hadim gönderip eyitti ki:

-Emir sultanın dimağında hanel var; fiili iyi değil. İmdi birazdan varsam gerek. Ben söylediğim gibi baş göz demeyip hamle ile üzerime seğırtip oğlancıkları kovlar gibi beni kovalasın. Yetişerek bir dokundursun ama katı kıymasın... Padişah Emir süleyman'ın elinden yapışıp mektebe götürdü, içeri girip eyitti ki: Bire muallim, ben sana oğlumu okumağa verdim. Sen niçin bunu kul ile beraber tutarsın?

¹⁹⁶ F. S. Duran, *Umumi Coğrafya Dersleri*, s.46

¹⁹⁷ A. M. Mansel vd., *Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi*, s.3

Deyince, hemen saat muallim yerinden doğru gelip padişahın gah eteğine gah duvara gah yere çat çat ura ura mektepten taşra çıkardın; bir ikisini de şehzadeye dokundurdu...

Emir Süleymen, naçar sessiz ağlayıp okumağa meşgul oldu.¹⁹⁸

MANSEL vd.'ne ait *Yeni ve Yakın Çağlar* adlı kitapta, Osmanlı Devleti'nde bilim ve eğitim faaliyetleri ile bu alanlarda çalışmalar yapmış şahsiyetler hakkında bilgiler verilmiştir. Çeşitli asırlara ait bu bilgiler kısaca şöyledir:

XV. asırda eğitim öğretimi, devlet kendi işi olarak benimsemekte devam etti. Anadolu ve Rumelide yapılan camilerin yanında medreseler kuruldu. Bursa, İznik ve Edirne ilim merkezleri oldu. Fatih İstanbulu Türk-İslam aleminin merkezi yapmak için çok çalıştı... Meşhur hocalar Molla Gürani, Molla Zeyrek, Hocazade, Hatipzade, Riyaziyeci Mirim Çelebi ve Ali Kuşçu idi.¹⁹⁹ XVI. Asırda eğitim öğretimin esasları önceki asırlar gibi dini temellere dayanmakta idi... Kemal Paşa Zade, Ebu Suud, Mirim Çelebi, Matrakçı Nasuh, Muvakkıt Mustafa ve Ahi Ahmet Çelebi devrin önemli bilim adamları idi.²⁰⁰ XVII. asırda ilmin dayandığı temel kanunlara saygısızlıktan dolayı eğitim ve öğretim gerilemiştir. Din, matematik, psikoloji, biyoloji ve felsefe derslerine önem verilmez oldu. Politika sebepleri ile medreseye ayak basmamış çocuklara müderrislik verildi ve beşik uleması türedi.²⁰¹ XVIII. asırda eğitim ve öğretim alanında önemli ilerlemeler oldu. İstanbulda beş kütüphane açıldı... Ülkeye Avrupadan 283 yıl sonra matbaa getirildi. Medreseler dışında teknik okullar açıldı. Yabancı eserlerden Türkçeye çevriler yapıldı. XIX. ve XX. asırlarda Osmanlı imparatorluğu eğitim ve öğretimde geniş ölçüde bir garplılığa çalışmasına girdi... Yeni usul ve ruhta okullar açıldı... Meclisi Maarif Encümeni ve Maarifi Umumiye Nazırlığı kuruldu. Bu devirde farklı çevrelerce açılmış okulların ortaya çıkışı dikkatleri çekmektedir.²⁰²

Enver Ziya KARAL'a ait *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* adlı kitapta, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında medreseler ve buralarda yapılan eğitim ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir:

Medreseler dini mahiyette okullardır. Medrese öğretiminin programları zamanı geçmiş ve hayatla ilgisi olmayan dini bilgilerdir. Medrese öğretiminin amacı ise kalbi Allah korkusu ile kafası gerçek hayatın ahrette olduğu yolunda inançlar ve bilgilerle dolu bir nesil yetiştirmektir.²⁰³

Bu ifadeler, medreselerin en başından beri yetersiz ve yanlış bir eğitim anlayışına sahip olduğu mesajını içermektedir. Halbuki Nizamülmülk tarafından

¹⁹⁸ Beşir GÖĞÜS-Kemal DEMRAY, *Türkçe III*, s.188

¹⁹⁹ A. M. Mansel vd., *Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi*, s.29

²⁰⁰ A. M. Mansel vd., *Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi*, s.63

²⁰¹ A. M. Mansel vd., *Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi*, s.97

²⁰² A. M. Mansel vd., *Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi*, s.174

²⁰³ E. Z. Karal, *a.g.e.*, s. 131

temelleri atılmış medreseler, Türk-İslam tarihi içinde yüzyıllar boyu başarılı eğitim faaliyetleri yürütmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına doğru, diğer devlet kurumları gibi bozulmaya başlayan medrese eğitimi, çağın ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu noktada, ilgili ders kitabında, medreselerin ilme yaptıkları hizmetlerin teslim edilmesinin ardından, bu gününe değinilmesi daha doğru bir yol olurdu.

Yine aynı kitabın devam eden bölümlerinde, Türkiye Cumhuriyeti dönemi eğitim-öğretim çalışmalarına yer verilmiştir. Bu maarif çalışmalar içinde, Köy Enstitülerine geniş biçimde yer verilmiş, enstitülerin çalışmaları ilişkin bilgi ve görseller paylaşılmıştır.

Tezer TAŞKIRAN'a ait "Türk Ahlakının Temel İlkeleri" kitabında, bilginin önemi ve insana kattıklarıyla ilgili şu direktiflere yer verilmiştir.

Bilgili olmaya çalışacağım. Öğrendiklerimi asla kâfi görmeyeceğim ve daima arttıracacağım. Çünkü bilgi insandaki öğrenme ihtiyacına cevap verdiği gibi, insan bilgili olduğu derece kuvvetli olur ve başarılar gösterir.²⁰⁴

Öğretmenler sahip oldukları bilgi birikimi ve tecrübeyle, öğrencilerin gerçek hayata hazırlanmasında önemli bir rol üstlenmektedirler. Türk tarihinde bakıldığında Orta Asya ilk Türk devletlerinden bu güne kadar hemen her devlet başkanı öğretmenlerine saygı ve hürmet göstermişlerdir. Fatih'in hocası Akşemsetin'i, Yavuz'un hocasının atının nalından sıçrayan çamuru, Şeyh Edebalı'nın Osman Bey'e nasihatini vb. bilmeyenimiz pek azdır. İşte bu Türk kültürü geleneğinin devamı sayılacak bir biçimde öğretmene, bilime ve okula verilmesi gereken değer, öğrencilere kazanım olarak verilmeye çalışılmıştır.

MANSEL vd.'ne ait İlk Çağ Tarihi adlı kitapta, Türk bilim insanlarının bilime yaptıkları katkılara örnekler gösterilmemişken, matematikte sıfırın bulunmasına ilişkin olarak şu bilgilere yer verilmektedir:

---

²⁰⁴ T. Taşkiran, a.g.e., s.8

Hintliler ilmin birçok zümreleri üzerinde çalışmışlar, matematikte Nirvana'nın karşılığı olan sıfırı bulmuşlardır.²⁰⁵

Ancak sıfırı ilk kez kullanan ve matematik bilimine kazandıran Harezmi olarak kabul edilmektedir. Bu duruma benzer örneklere coğrafya, felsefe, astronomi bilimlerindeki gelişmelere yer verilirken de raslanılmaktadır. Yani ilk Türk İslam Devletleri döneminde yaşamış bilim insanlarına ve bilime katkılarına, incelenen kitaplarında yer verilmediği görülmüştür. Ancak MANSEL vd.'nin Yeni ve Yakın Çağlar adlı kitabında, Osmanlı Devleti döneminde yaşamış Türk bilim insanlarına ve çalışmalarına ilişkin bilgiler verildiği görülmektedir. Böylesi yolun tutulması, akıllarda Türk bilim ve kültür tarihinin belli dönemlerinin seçilip işlendiğini, bazı dönemlerinin ise göz ardı edildiğini gösterir niteliktedir.

4.2.8. Türklerde Erdemli ve Mert Olma

Türklerin erdemli ve mert insanlar olmasından kasıt, Türklerin hem akıl ve duygu yönünden hem de tutum ve davranış yönünden sağlam insanlar olduğudur. Türk denildiğinde, ağırbaşlı, güvenilir, güçlü, kuvvetli insan akıllara gelir. Türklerde emanet kültürü ve bu karakter özelliklerinden doğma olsa gerektir. Bir Türk'e her şeyini emanet edebilirsin, onun elinden, dilinden emin olabilirsin.

Ulaşım ve iletişim araçlarının hızlandığı küreselleşme, Türk kültürünün insanına yüklediği güzel hasletleri ya değiştiriyor ya yok ediyor. Maddi bir kültür ögesi olamadığından olsa gerek, gözlerden ve akıllardan uzakta belki de Türk'ün en çok yitirdiği karakter özelliklerinden biri oldu erdemli ve mert insan olmak. Türk sadece tanıdığına değil yabancıya karşıda dürüst ve merttir. Dün olduğu gibi bugün de Türk çocuklarından başlayarak, bunları tüm Türk insanı tekrar kazanmalıdır. Kendine, topluma ve devlete karşı sorumlulukların öğretilmesinden daha önce verilmesi gereken bir kazanım olarak beklemektir erdemli ve mert Türkler olmak.

Nazım YAŞINOK'a ait Askerliğe Hazırlık Dersleri I adlı kitapta, Türk insanını sahip olduğu karaktere ilişkin şu ifadelere yer verilmiştir.

²⁰⁵ A. M. Mansel vd., **İlk Çağ Tarihi**, s.29

Türk karakteri hiçbir milletin karakteri ile ölçülemeyecek meziyetlerle, mertlikle doludur. Türk çocuğu memleket müdafaası işlerinde en kötü şartlar altında bile göğsünü yurduna siper etmeyi bilen erişilmeyecek bir varlıktır. O, canını verir, yurdunu vermez.²⁰⁶

Bu söylemi ile yazar, Türkün sahip olduğu üstün meziyetleri, vatan müdafaası için kullanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu doğrudur ve öyle kalmalıdır. Ancak Türk sahip olduğu üstün karakteri, savaşta barışta, her zaman ve her şarta sergilemeli; erdemli, mert, dürüst insan kalmalıdır. Bunları için, Konfüçyüz'den, Napolyon'dan öğrenmeye gerek yoktur. Türk tarihi, Türk'ün erdem, mertlik ve dürüstlüğü ile ilgili örneklerle yer verilmiştir. Ancak incelenen ders kitaplarında, Türklerin erdemli, mert, dürüst vb, oluşlarıyla ilgili sayısız tarihi örnek olmasına rağmen, bu konuda mesaj ve kazanıma yeterince yer verilmediği görülmüştür.

4.2.9. Türklerde Kadına Verilen Değer

İlk Türk toplumlarından itibaren kadına büyük değer ve önem verilmiştir. Bunun en büyük örneğini, Hakanın eşi olan Hatunun Kurultay meclislerine katılması ve Hakan sefere çıktığında, ülkeyi Hatunun yönetimine bırakması örnek verilebilir. Türk kadını bu dönemde, medeni, ekonomik, sosyal vb. haklar yönünden neredeyse erkeklerle eşit haklara sahiptir. Tarihsel süreçte, Türkler arasında Arap, Fars, Rum, Ermeni, vb. kültürü etkisi ile kadına yönelik olumsuz tutum ve davranış örnekleri ortaya çıkmıştır. Ancak ülkemizde Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türk kadınına verilen medeni ve siyasi haklar, kadına yönelik olumsuz tutum ve davranışların değişmesi noktasında önemli gelişmeler yaşanmıştır.

GÜNALTAY, ilk Türk toplumlarında kadının statüsü ile ilgili şunları söylemektedir:

Hun devletinde merasim itibarıyla, devlet reisinden sonra zevcesi Hatun (Yenşi) ...geliyordu. Hatunlar Tanrı Kutu ile beraber merasimlerde bulunur, kocaları harbe gittiği zamanlarda da onlara vekalet ederlerdi... Türk toplumunda; bazı eski cemiyetlerde görüldüğü üzere; kadının ailede uzuv sayılmaması neticesi

²⁰⁶ Nazım Yaşınok, **Akerliğe Hazırlık Dersleri I**, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1938, s.62

olarak akrabalığın bir taraflı olması gibi gayri tabii bir vaziyet yoktu; Türklerde hem baba hem ana tarafı akraba idi.²⁰⁷

Enver Ziya KARAL Türkiye Cumhuriyeti Tarihi adlı kitabında, Türk kadınının aile ve toplum hayatında saygın bir yeri olduğuna değinmiştir. Türk kadına neden saygı duyulması gerektiğini ispatlarcasına; Türk kadının, Türk Kurtuluş Savaşı yıllarındaki hizmetlerine ilişkin ifadelere de yer vermiştir:

İslamiyet öncesi kurulan Türk devletlerinde kadın ve erkek aynı haklara malikti. Ailede kadın ve erkek münasebetleri karşılıklı saygıya dayanmakta idi. Cemiyette kadın erkeğin faydalı bir yardımcısı idi... Gerek Anadolu'da gerekse Rumelide köylerimizde Türk kadını Türk adetlerini tamamen muhafaza etmiştir. Erkeğin her hususta yardımcısıdır. Cemiyet hayatında yeri vardır. Yüzünü örtmez.²⁰⁸

Erkekleri harpte olan Türk kadınları, bebekleri sırtlarında cephaneye ve yiyecek yüklü hayvan ve arabalarını tarihte görülmemiş bir sabır ve iman ile cephede ön saflarda doğuşen erkeklere kadar götürüyorlardı... Türk kadınının, vatan toprağının kurtulacağına olan imanı bir umman kadar engindi.²⁰⁹

UNAT'a Ait Ortaokul İçin Tarih I adlı kitapta, Türklerin yalnızca Türk kadınlarına değil, diğer milletlerin kadınlarına değer verdiklerini ispatlayan şu bilgiler yer almaktadır:

... Çok küçük yaşlarda evlenmek, birkaç kadınla evlenmek adet olmuştur... Hindular ölülerini su kenarlarına, bilhassa mukaddes saydıkları Ganj kenarında yakarlar, dul kalan kadınların da kocasının cesedi ile birlikte diri diri yakılması adetti. Müslüman Türkler devrinde Gazneli Mahmut bu fena geleneği yasak etti.²¹⁰

Tezer TAŞKIRAN Yurt Bilgisi I kitabında, Türk kadınının Türkiye Cumhuriyeti inkılaplarından çok daha önce, Türk erkeği ile aynı seviyede olduğunu şöyle ifade etmiştir:

Türk kadını inkılaplarımızdan çok evvel hayat içinde erkeği ile aynı seviyeye gelmiş bulunuyordu. Anadolu kadını tarlanın sürülmesinde, memleketin korunmasında ve köyün umumi işlerinde oynadığı rol tarihimizin her safhasında görülmektedir... Ankarada Zafer Abidesinin bir heykelini teşkil eden sırtı mermili kadın yaşanmış bir vakanın timsalidir...²¹¹

²⁰⁷ Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s.29-31

²⁰⁸ E. Z. Karal, **a.g.e.**, s. 125

²⁰⁹ E. Z. Karal, **a.g.e.**, s. 73

²¹⁰ F. R. Unat, **a.g.e** 1, s.48-49

²¹¹ T. Taşkıran, **a.g.e.**, s.59

Türklerin sosyal hayatları da kadına saygı ve değer örnekleriyle doludur. Bunu ispata gerek yoktur çünkü Türk kültürüne ait türkülerde, masallarda, ninnilerde, atasözlerinde, deyimlerde vb. anneye, kadına verilen değer herkesçe bilinmektedir. Yukarıda Türk kültürü öğelerinden olan, kadına değer verilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği kazanımlarının hedef kitleye aktarılacak istendiği anlaşılmaktadır. Bu sayede Türk kadınının hayatın türlü alanlarında etkin olmasını sağlamanın amaçlandığı görülmüştür.

4.2.10. Türklerde Milli Birlik, Yardımlaşma ve Dayanışma

Türk insanı öz yapısı gereği yardımlaşmayı ve dayanışmayı sevmekte, zaten coğrafi koşullar da bunu zaruri kılmaktadır. Bu yardımlaşma ve dayanışma Türk milletinin tarihi kaderine yön vererek, onların geçmişten günümüze kadar herkes tarafından tanınan ve bilinen devletler kurmasında etkili olmuştur.

Çinliler Hun Devletini yıkmak için bir taraftan bu devlete karşı şiddetli bir mücadele açtılar, diğer taraftan türlü türlü entrikalarla bu devleti içten parçalamaya çalıştılar. Milattan önce 60 senesinden sonra Hun ülkesinde iç harpler başladı. Çinliler tarafından körüklenen bu harpler sonunda Hun Devleti zayıf düştü.²¹²

Burada, Türklerin birlik ve dayanışma içinde olduklarında, en güçlü düşmanlarca dahi yenilgiye uğratılamadıkları ifade edilmektedir. Türklerin kendi içlerinde birlik ve beraberliğin bozulduğu durumlarda, vatanın bütünlüğünün ve milletin bağımsızlığının kaybedildiği bilgisi verilmektedir. Türk milleti bu durumun en son örneğini Kurtuluş Savaşı'nda göstermiştir. Türk milleti, vatanını işgale girişen çağın en güçlü orduları karşısında; sahip olduğu milli birlik, yardımlaşma ve dayanışma kültürüyle zafere ulaşmıştır. Bu bulgu ile hedef kitleye milli birlik ve dayanışma kültürünün önemi ve sürekliliğinin sağlanması gerektiğinin mesajı verilmektedir.

Tezer TAŞKIRAN'ın Yurt Bilgisi I adlı kitabında, Türk milletini bir arada tutan unsurların neler olduğunu kısaca şöyle ifade etmiştir:

²¹² A. M. Mansel vd., **İlk Çağ Tarihi**, s.16

Türküm derken bu vatanın çocuğu olduğumu, Anavatan derken memleket topraklarına bütün kalbimle bağlı bulunduğumu... Vatanın bütünlüğü ve korunması için icap ederse seve seve ölmeyi göze alıyorum. ...diğer bütün Türküm diyenlerle aynı dili konuştuğumu, bu dilin yurdum gibi bana güzel ve kıymetli geldiğini, bu dili sevdiğimi... Yine Türküm derken Türk denilen bir ceden geldiğimi, atalarımın uzun gayretler, fedakarlıklar ve kahramanlıklar, şanlar, şereflerle dolu bir tarih bıraktıklarını... biliyorum. Şimdi Türk milletini vücuda getiren unsurları toplayalım: Yurt birliği, dil birliği, tarih birliği, kültür birliği, ülkü birliği.²¹³

Ali Haydar TANER'e ait Orta Okul İçin Tarih II adlı kitapta, Türk vakıf kurumları aracılığı ile birçok sosyal yapının ortaya çıkarıldığı ve vakıflarla türlü sosyal ihtiyaçların karşılandığı şöyle ifade edilmektedir:

Nizamülmülk maarifi ileri götürmek için her tarafta medreseler açtı. Müderrislerden başka talebeye de ayrıca erzak ve maaş verilmesi için zengin vakıflar yaptı... Her tarafta medreseler, mektepler, yollar, köprüler kervansaraylar, hastaneler yaptılar. Bunların masraflarına karşılık olmak üzere vakıflar tahsis ettiler.²¹⁴

MANSEL vd.'ne ait Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi kitabın "XV. Asır Osmanlı Kültür ve Medeniyeti kısmında", Osmanlı Devleti mali gelirlerinin bir kısmının cami, medrese, köprü, han, hamam, imaret gibi hayır işlerinin yapılmasına veya bunların vakıflarına aktarıldığına dair bilgilere yer verilmiştir.

Türk toplumunu oluşturan bireyler ve gruplar, toplumun birlik ve bütünlüğünü muhafaza etmek, bekasını sağlamak gayesiyle birbirlerine karşı hiçbir maddi ve manevi yardımdan kaçınmamışlardır. Türk evladı, yardımlaşma ve dayanışmanın bir parçası olmaktan da büyük bir haz duyar. Küçük yaşta aşılınmış olan bu yardımlaşma duygusu, nesilden nesile aktarılan sosyal dayanışma kültürünün günümüzde de halen devam ettiğinin en büyük göstergesidir. Köy Enstitülerinde kullanılan ders kitaplarında Türk milletinin yardımlaşma ve dayanışma kültürüne ilişkin konu ve kazanımlara yer verildiği görülmüştür. Bu durumun, Türk milli birliğine ve güçlü Türk toplumunun oluşmasına büyük katkı sağlayacağı bir gerçektir.

²¹³ T. Taşkıran, **a.g.e.**, s.5-7

²¹⁴ A. H. Taner, **a.g.e.**, s.103

4.2.11. Türklerde Temizlik

Türkler en eski zamanlardan itibaren temizlik konusuna hassasiyet göstermişlerdir. Orta Asya bozkırlarında konar-göçer hayat biçimi bile bu temizlik alışkanlığının önüne geçememiş olsa gerek ki o dönemlere ait tasvirlerde temiz ve düzenli çadırlar, düzenli ve şık kıyafetler dikkatleri çekmektedir. Türkler sadece kendi temizliklerine değil kullandıkları bineklerinin dahi sağlıklı, temiz ve şık biçimde olmasına özen göstermişlerdir.

Bahaeddin GÖKDEMİR'e ait Yeni İjiyen adlı kitapta, bugün temiz olmanın gerçeği ortaya konurken; Türk atasının da beden temizliğine verdiği önem ve Türklerde temizlik kültürünün köklü oluşu dolaylı olarak şöyle ifade edilmiştir:

Bitlenmek her zaman ve her yerde ayıptır. Yurdumuzda en az bir masrafla su ve sabun tedarik edilmesi mümkün olduğu gibi hemen her kasabada ecdat yadigarı hamamlar bulunduğundan bitlenmek hiçbir suretle affedilemez.²¹⁵

Temizliğin esasını su teşkil ettiği cihetle suyu bol kullanmak sağlık noktasından pek ziyade tavsiyeye şayan olmakla beraber suyu israf etmekten de son derece çekinilmelidir.²¹⁶

Atalarımız vücudun temizliğine pek çok önem verdiklerinden en ufak kasabalara varıncaya kadar hamamlar yaptırmışlardır. Son zamanlarda Avrupa ve Amerikalılar memleketlerine Türk usulü hamamlar yaptırmaya başlamışlardır ve bunlar pek ziyade rağbet görmektedirler. Bizim hamamlarımızın da düzeltilmesi, soyunma, giyinme ve yıkanma yerlerinin ve hamam takımlarının süplümeli bezlerle silinmesi sık sık yıkatılması, etüvlendirilmesi elden ele gezen genel hamam liflerinin kaldırılması, helalara sifon konulması ve sık sık badana yapılması lazımdır.²¹⁷

Diş temizliğinde misvak da kullanılabilirse de bunun her yerde ve her zaman tedariki mümkün değildir.²¹⁸

Tezer TAŞKIRAN Yurt Bilgisi I adlı kitabında, öğrencilere temizlikle ilgili şu direktifleri vermektedir:

Temiz olacağım. Vücudumu, elbisemi, eşyayı temiz tutacağım. Kirden kaçacağım. Çünkü temizlik yalnız insana rahatlık, güzellik ve neşe vermekle

²¹⁵ B. F. Kökdemir, **a.g.e.**, s.36

²¹⁶ B. F. Kökdemir, **a.g.e.**, s.36

²¹⁷ B. F. Kökdemir, **a.g.e.**, s.60

²¹⁸ B. F. Kökdemir, **a.g.e.**, s.68

kalmaz, aynı zamanda hayat için büyük tehlikeleri olan birçok bulaşıcı hastalıkların önlenmesi de ancak temizlikle mümkün olur.²¹⁹

Türklerin İslamiyet’i kabulüyle birlikte, temizlik anlayışı daha da kuvvetlenmiş ve manevi bir mahiyet de kazanmıştır. Temizliğin ana unsuru sudur ve Türk-İslam kültürü suya ilişkin birçok yapı, inanç, atasözü, deyim vb. gibi öğeleri barındırmaktadır. Türklerin temizliğe de ne denli ehemmiyet verdiği, evlerinin ve ibadethanelerin duvarlarına “Temizlik imanın yarısıdır!” hadis-i şerifini asmalarından anlaşılabilir. Türkler bu hakikati gönüllerine yerleştirmiş ve toplumun her ferdi temizliği kendine görev edinmiştir. Temizlik kültürünün yaygınlaşması için köylere varana dek her tarafta çeşmeler, hamamlar, su kemerleri, sarnıçlar yapılmıştır. Bu yapılar temizlik ihtiyacının karşılanması yanında, yapı tekniği ve sanatı açısından ele alındığında birer mühendislik ve mimari şaheserdirler. Bu durum Türk kültürünün her alanında estetik anlayışının varlığının da bir ispatıdır. Türk evleri olabildiğince temizdir. Ayakkabı ile asla içeri girilmez. Ders kitaplarında yer verilen bu bulgularla öğrenciler, Türklerde köklü bir temizlik kültürünün olduğunu farkedecek, günlük hayatının her alanında temizlik kurallarına riayet etmeye çalışacak ve bu kültürü gelecek kuşaklara aktaracaktır.

4.2.12. Türklerde Hoşgörü ve Adalet

Türk milleti, tarihte hiçbir devlete nasip olmayacak kadar çok ve uzun ömürlü devletler kurmuşlardır. Sınırları Afrika, Asya ve Avrupa’ya kadar uzanan imparatorluklar kurmuş ve yönetimi altındaki çeşitli din ve ırktan insanlara hoşgörlü ve adaletli olmuştur. Tarihin her döneminde Türkler sınırları içindeki farklı dinlerden bu insanların, gelenek ve inançlarına karışmamış, huzur içinde yaşamalarına imkân sağlamışlardır. Osmanlı Devleti’nin temel politikalarından biri olan “insanı yaşat ki devlet yaşasın” anlayışı Türklerdeki adalet ve hoşgörü kültürünün en büyük göstergesidir.

UNAT, Hun Türk İmparatorluğu’nun adalet sistemi ile ilgili olarak “*Mükemmel kanunlar yapmışlar, mahkemeler ve hapishaneler tesis etmişlerdir.*

²¹⁹T. Taşkiran, a.g.e., s.5

Millete ait meseleleri görüşmek için büyük halk toplantıları yaparlardı."²²⁰ ifadelerini kullanmaktadırlar. Bu ifadelerle öğrencilere, Türk atasının adalete ve adil yönetime dayanan bir geçmişi olduğu bilgisi verilmektedir.

GÜNALTAY, ilk Türk devletlerinde, Hanların kanunlara uygun yönetim sergilediği ile ilgili şu ifadelerle yer vermektedir:

Türklerin telakkisine göre han, hakimi mutlak ilahi bir şahsiyet olmaktan ziyade türelere göre halkın işini görmek için seçilmiş bir memurdu. Binaenaleyh, han ili; türelere uygun bir surette idare etmekle mükellefti.²²¹

GÜNALTAY, ilk Türk toplumlarında mülkiyet hakkı ve sözleşme uygulamalarına varlığına ilişkin olarak ise şunları söylemektedir:

Ortaasya Türkleri, tarihi devir başlarında; sağlam temellere dayanan hukuka malik camialar teşkil etmiş bulunuyorlardı. Bunların başında mülkiyet hakkı geliyordu. Türklerde mülkiyet müessesesi tarihten evvelki devirlerde ve aile ile beraber doğmuştur. Tarihi devir başlarında Türkler arasında mülkiyet mefhumunun iyice kavranmış ve kökleşmiş olarak görülmesi bu eskilikten gelmektedir. Gerek mülkiyet hakkını teyit etmek ve gerek mütekabil taahütleri sağlamlaştırmak üzere öteden beri Türkler arasında mukavele akti adeti vardı. Mukavele, fertler arasında merasimle yapılan vicdani bir taahüt idi. Mukavele yapmaya and deniliyordu.²²²

A. M. MANSEL vd.'nin Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi kitabının "Osmanlı İmparatorluğu Kurumları" bölümünde; Türklerin Hristiyanlara verdikleri diğer haklar gibi, dini hakların da çağını aşan olgun ve büyük bir siyasetin ürünü olduğu söylenmektedir. İlgili kitaptaki bu ifadelerin ardından şunlar söylenmektedir:

Fatih Mehmet, bir ferman ile Bizans imparatorluğunun egemenliği içinde yaşamış olan bütün Rumlara din ve mülkiyet hakkını bağışladı... İstanbulun alınmasından bir asır sonra bile Avrupada aynı dinin iki mezhebinden başka bir şey olmayan Katolik ve Protestan kiliselerine bağlı insanlar birbirlerini diri diri gömüyorlar veya yakıyorlardı.²²³

Enver Ziya KARAL'a ait Türkiye Cumhuriyeti Tarihi adlı kitabın girişinde, Türklerin farklı kültürlerle karşı hoşgörülü tutumuna ve azınlıkların Türklerin bu hoşgörüsü karşısında yaptıkları, şu ifadelerle özetlenmektedir:

²²⁰ F. R. Unat, **Ortaokul İçin Tarih I.**, s.30

²²¹ Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s.29

²²² Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s.36

²²³ A. M. Mansel vd., **Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi**, s.28

Asırlardır Türkün müsamahalı idaresinde kolay ve rahat bir hayat sürmüş olan azınlıklar fırsattan istifadeye kalkışarak, Türk toprakları üzerinde kötü emellerini gerçekleştirilmeye koyuldular.²²⁴

Tezer TAŞKIRAN'ın Yurt Bilgisi I adlı kitabında, hak ve sorumlulukların uygulanmasına ilişkin şu direktifleri vermektedir.

Haklarımın tanınmasını isteyeceğim, ben de başkalarının haklarına saygı ve sevgi göstereceğim. Başkalarının hayatlarına, mallarına fikirlerine, duygularına saygı göstermek borcumuzdur. Bunun için ne haklarıma el uzatılmasına meydan vereceğim ve ne de başkalarının haklarına el uzatacağım.²²⁵

Türkler İslam öncesinde hak, hukuk ve hoşgörü anlayışına sahiptirler. Bu unsurlar, toplumsal düzenin olmazsa olmazlarıdır. İslamiyet'in kabulüyle, Türk toplumunda ve devlet idaresinde hak, hukuk, adalet, hoşgörü anlayışı daha da kökleşmiş ve çeşitlenmiştir. Köy enstitüsü öğrencilerine bu türlü bir kazanımın verilmiş olması, Türklerde hak ve adalet kültürünün devamının sağlanmasına katkı yapacağı bir gerçektir.

4.2.12. Türklerde Ailenin Önemi ve Aile Hayatı

Aile, toplumsallaşma eyleminin başladığı yer, milletin en küçük yapıtaşıdır. Türk toplumunun temelini Türk aileleri oluşturur. Türk toplumunun sağlam bir milli yapı arz etmesinin faktörleri arasında en önemlisi; sağlam Türk aile yapısıdır demek yanlış olmayacaktır. Bu araştırmanın konusuyla ilgili yapılan çalışmalar süresince aile hayatının önemiyle ilgili birçok bulguya rastlandı. Bu durum, ilgili dönemde Türk aile kültürüne ve aile kurumunun işlevine büyük önem verildiğini gösterir niteliktedir.

GÜNALTAY, Türk aile hayatının temelleri hakkında şunları söylemektedir:

Tarih, Türk sosyetesini nikaha müstenit, tam uzviyeli ailelerden müteşekkil bir cemiyet halinde bulmaktadır. Türk ailesi, müşterek hayat sürmek üzere rızalarıyla birleşen hukukça müsavi bir erkek ve bir kadınla çocuklardan mürekkepti. Evlenmek yeni bir ev kurmak demektir... Türklerde hem ana hem baba tarafı akraba idi. Bunların hepsi birden aile çocukları için (soysop) oluyorlardı...

²²⁴ E. Z. Karal, a.g.e., s.1

²²⁵ T. Taşkiran, a.g.e., s.8

Ev, ailenin kutsi yuvası idi. Bu yuva ona kutsiyet veren (ocak) adıyla da anılıyordu.²²⁶

GÜNALTAY, ilk Türk medeni hukukunun kökeni, içeriği ve çocuk terbiyesi ile ilgili olarak ise şu ifadelere yer vermektedir:

Türklerde nikaha müstenit aile sistemi, tarihten evvelki zamanlara teessüs etmişti. Nikah, ana ve babaların muvafakatları, erkek ve kızın rızaları ile muayyen merasim dairesinde akdedilen bir mukavele idi... Kızın velisine bir miktar mal vermek adetti. Buna mukabil kız tarafı da erkeğe bir hediye verirdi. Türk ailesinde kadın, hukuka malik ikinci bir rükun olduğundan kocasının vefatından sonra ona varis ve çocuklarına vasi ve veli olurdu.²²⁷ Hunlar çocukların terbiyesine çok itina ederler, onları milletin umumi menfaatine göre yetiştirirlerdi.²²⁸

Burada yazar, İlk Türk toplumlarından itibaren Türklerin aile hayatına önem verdiklerini ortaya koymaktadır. Aile, sevinci paylaşarak çoğaltabilecek ve kederleri, sıkıntıları paylaşarak azaltabilecek bir işleve sahiptir. Güçlü Türk toplumunun en küçük yapı taşı, sağlam Türk aileleridir. Aile bağlarının sıkı sıkıya korunması için, aile fertlerinin her birine karşı saygı ve sevgi gösterilmesi, sorumluluklarının yerine getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca büyüklerin tecrübelerle dolu anı ve tecrübelerini öğrenmek, gençlerin hayatta işlerine yarayacak birçok faydalı bilgiyi barındırmaktadır. Türk toplumsal yaşamında dilden dile, kulaktan kulağa, nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmış birçok kültür ürünü vardır. Aynı zamanda aile, Türk kültürünün gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir aracılık görevini yerine getirmektedir.

Tezer TAŞKIRAN ait Türk Ahlakının Temel İlkeleri adlı yardımcı ders kitabında, Türklerde aile yaşamıyla ilgili birçok hususa değinilmiş olup, bunlardan bazıları şunlardır:

- Annemi, babamı ve büyüklerimi sevecek, sayacak ve sözlerini dinleyeceğim. Beni yurda faydalı bir insan olmak üzere büyüten büyüklerimi saymak ve dinlemek borcumdur.
- Evimde anneme, babama, büyüklerime elimden gelen hizmetleri yapacağım. Çünkü onların bana yaptıkları büyük hizmetler yanında, benim de yaşıma uygun küçük yardımlarım gerek onlar gerek benim için sevinç olacaktır.
- Ailemin bana yedirebildiğinden, giydirebildiğinden her bakımdan

²²⁶ Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s.31

²²⁷ Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s.32

²²⁸ Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s.30

verebildiğinden fazlasını istemeyeceğim. Çünkü her ailenin bir kazanç derecesi vardır ve çocuğuna buna göre bakabilir.

- Evde kendi işlerimi kendim göreceğim. Ailemizin rahatı için bütün gün çalışan anne ve babama küçük yardımlarda bulunarak yardım etmiş olacağım ve kendi işimi kendim görmüş olacağım.
- Kendimden büyük kardeşlerime saygı göstereceğim küçük kardeşimi koruyacağım. Kardeşlik duygusu dünyanın en güzel duygularından biridir.
- Ailemin sıkıntı ve üzüntülerini gücümün yettiği kadar paylaşmaya çalışacağım. Evimizde bir hasta olduğu zaman elimden gelen hizmeti yapmak babamın, annemin sıkıntısı olduğu vakitler onlara kuvvet ve teselli vermek, ailemin daha rahat yaşayabilmesi için mümkünse kazancının artmasına çalışmak borcumdur.²²⁹

Türklerin aile hayatı başlığı adı altında verilen ifadelerde her aile bireyinin diğerine saygı ve sevgiyle yaklaşması, kendi gereksimlerini elinden geldiği kadarıyla kendi karşılaması, annenin ve babanın iş yükünü elinden geldiğince hafifletmesi gerektiği ortaya koyulmuştur. Anne babaya gösterilen sevgi ve saygı kadar kardeşlere de aynı şekilde sevgi ve saygı gösterilmeli, ailenin bütçesini aşacak, zorlayacak isteklerde bulunulmamalıdır. İnsan hiçbir zaman tek başına düşünülemez, hepimiz bir çevrenin en başta da bir ailenin ürünüyüz. Böyle bir ailede yetişen çocuklar ileri yaşlarda kendileri de sağlam bir aile kurmak üzere kodlanmış olurlar. Bu durumun doğal sonucu olarak ise sağlam Türk aile olgusunun devamlılığı yoluyla güçlü Türk toplumunun devamı sağlanmış olmaktadır.

4.2.14. Türk Müziği

TD'nin 1940 ve 1950 yıllarına ait ilgili sayıları incelendiğinde; müzik dersleri için M. Hulusi ÖKTEM'e ait olan, "Okullarda Müzik" adlı kitabın neredeyse tüm yıllarda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu kitap müzik hakkında genel bilgiler olan ses ve müziğin tanımı ile başlamakta ve nota öğretimiyle devam etmektedir. Kolaydan zora olacak şekilde verilen nota bilgi ve becerisi neredeyse kitabın tamamını oluşturmaktadır. Birçok kitapta Türk medeniyeti ve kültürünün kadim oluşuna yer verilmişken, bu kitapta böylesi bir ifadeye dahi yer verilmemiştir. Türk müziğinin tarihi, türleri veya Türk müzik insanlarına ait bir bilgiye yer verilmemiş olması

²²⁹ T. Taşkıran, a.g.e., s.10-11

büyük bir eksiklik olarak dikkatleri çekmektedir. ÖKTEM, müzik aletleri bölümünde de benzer biçimde; davul, zurna, bağlama gibi temel Türk müzik aletlerine dahi yer vermemiştir. Kitabın sonlarında, batılı birçok müzik insanına ait bilgiler verilirken; Türk müzik insanlarından sadece Zati ARCA ve Ahmet YEKTA'ya yer verilmiştir. Bu kitapta Türk müziği ile ilgili belki de tek ve en önemli durum, kitabın sonunda Sarı Zeybek parçasına yer verilmiş olmasıdır.

Müzik milleti bir bütün halinde tutan sosyal bağlardan biridir. Güzel memleket türküleri, yüzyılları ve nesilleri birbirine bağlayan birer gönül bağıdır. Çocuklar bülbüller gibi ötüşürler, türkü söylerler. Onların bülbüller gibi kaygısız ve temiz gönülleri vardır. Söyledikleri türküleri dedeleri ve büyük anneleri de söylemişlerdi; bir gün gelecek aynı türküleri, torunları da çağıracaklardır. Türküler ölmeyen hayaller gibi asırların içinde dudaktan dudağa uçarlar... Dudaklar bir gün rengini kaybedip susarlar; fakat türküler daima uçmakta devam ederler.²³⁰

Bedri AKALIN'ın kaleme aldığı “Köy Enstitülerinde Müzik Eğitim Kılavuzu” adındaki kitap, yukarıdaki ifadelerle başlamaktadır. Ancak bu kitabın enstitülerde okutulacağına dair bir bilgiye TD'de yer verilmemiştir. Burada müziğin milleti bir arada tutan toplumsal bir bağ olduğu ifade edilmiş; bu toplumsal bağın geçmiş, bugün ve yarınlar arasında zamanları aşan bir güce sahip olduğu bilgisi aktarılmıştır. Böylece, Türkülerin Türk milleti var oldukça yaşaması gerektiği kazanımını gerçekleştirmiştir. AKALIN, kitabın yazılış amaçlarını ise şöyle ifade etmektedir:

Bu kitap Köy Enstitüleri'nde her bakımdan çok mühim bir dava olup çok geniş ölçüde tatbiki gereken müzik öğretimini “Köy Enstitüleri öğretim programı”nın amaçları, ilkeleri ve konularına uygun olarak gerçekleştirmek, öğrencilere şuurulu bir müzik zevki ve bilgisi vermek, enstitüyü bitirerek çalışacağı köye döndüğü zaman lazım olacak çocuk şarkıları, köy türküleri ve marşlarından meydana gelen bir repertuarı öğrenilmiş olarak ellerinde götürebilmeleri amacıyla hazırlandı. Köy enstitüleri müzik eğitim ve öğretiminde baş amaç: her öğrencinin canlı ritimli, temiz sesle, ifadeli, toplu olarak marşları, türküleri söyleyebilmesi, güzellik ve armoni zevkini alabilmesi, söylediklerini ve diğer basit parçaları aletiyle çalabilmesidir.²³¹

Bu ifadelerle Köy Enstitülerinde müzik eğitimi ve öğretimine verilen önemin ağırlığı ve bu dersin konuları içinde çocuk şarkıları, köy türküleri ve marşlarının

²³⁰ Bedri Akalın, **Köy Enstitülerinde Müzik Eğitimi Kılavuzu**, Köy Enstitüleri Yay., İstanbul, 1945, s.3

²³¹ B. Akalın, **a.g.e.**, s.1-2

müzik kaidelerine uygun biçimde icra edilmesinin ana kazanım olduğu ifade edilmektedir. Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki enstitülerde Türk müziğinin önemli bir unsuru olan türkülere müzik derslerinde sıkça yer verilecektir. Böylece Türk kültürünün önemli bir ögesi olan türkülerin sürekliliğinin sağlanmış olmasına, Köy Enstitüleri de hizmet etmiş olmaktadır.

Bu müzik kılavuz kitabından, bu gün dahi söylenen türkülerden bazıları şunlardır:

Sazıma

Ben gidersem, sazım sen kal dünyada hey
 Gizli sırlarımı aşikâr etme hey
 Lal olsun dillerin söyleme yade hey
 Garip bülbül gibi ahuzar etme hey
 Gizli dertlerimi sana anlattım hey
 Çalıştım sesimi sana kattım hey
 Bebek gibi kollarım da yaylattım hey
 Hayali hatır et, beni unutma hey...²³²

Sarardım

Sarardım ben sarardım, senin için sarardım
 Baş yastıkta göz yolda, her gelene sorardım
 Al dağlar, yeşil dağlar, gurbette yârim ağlar
 Açtım, ola şu Sivasın gülü, yaprağı
 Çekti bizi bu illerin suyu toprağı
 Kayalardan kayarım, bulamadım ayarım
 Ben bu dertten ölürsem kaderime yanarım
 Al dağlar, yeşil dağlar...²³³

Yeni Cami

Yeni cami avlusunda ezan sesi var
 Ezan sesi değil de be anem, sevdiğimin yası var
 Tabutumdan al kan akar cümle âlem bana bakar
 Genç ölümüm yürekler yakar, uyan sevdiğim uyan

²³²B. Akalın, **a.g.e.**, s.245

²³³B. Akalın, **a.g.e.**, s.247

Yeşil cami avlusunda bir yeşil toprak
Gençliğime doymadım be anem doysun şu kara toprak²³⁴

Hulisi ÖKTEM'e ait 1942 tarihli müzik dersi kitabında, türkülere ve Türk müzik insanlarına neredeyse hiç yer verilmediği belirtilmişti. Bedri AKALIN'a ait 1945 tarihli Öğretim Kılavuzu ise birçok türküyü barındırmaktadır. Bu durum her iki yıl arasında, ülkedeki ideolojiyi veya Türk kültürüne bakıştaki değişimi gösteriyor olabilir niteliktedir.

Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY'a ait Türkçe III adlı kitapta, Anadolu müziğinin çok sesli ve geçmişten bu güne sürekliliğin olduğu şöyle ifade edilmektedir:

Çifte kaval, bize dedelerimizin çok ses ihtiyacını duyuruyor. Binlerce yılın mirası olan bu anlayış, Antakya'da çifte kavalda, Artvin'de tulum-zurnada, öte yandan davulun gümbürtüsüne uyan bir zurnada, çöğürde, meydan sazında yaşayıp duruyor.²³⁵

Akpınar Köy Enstitüsü arşivinde, içi türkü, mani, ninni vb. ile dolu bir kitaba ulaşıldı. Ankara Halkevi Neşriyatı olan "Örencik ve Ahi Köylerinin Türküleri" adlı bu kitapta; Örencik ve Ahi köylerinde yapılan folklorik derlemelere yer verilmiştir. Kitap Ahi, Kazan ve Örencik köylerinden 99 türkü ile 24 maninin derlendiğini tablo olarak aktarmıştır. Türkülerin doğuşu, yayılması, değişmesi, tarihi hakikatleri, yeni türkülere etkileri tahliller ve neticeler başlığı altında değerlendirilmiştir. Metinler başlığı altında lirik türkülerden 21 aşk türküsüne, 7 gurbet türküsüne, 18 ağıta, 2 ninniye; satirik türküler başlığı altında 3 mizahi türküye yer veriyor. Bir vaka anlatan türküler başlığı altında 4 tarihi türküye, 1 eşkıya türküsüne, 4 sevgi ve aile facialarına ait türküye yer veriyor. Ayrıca maniler başlığı altında 24 maniye; oyun türküleri başlığı altında erkek oyunlarında söylenen 15 türküye; çocuk oyunlarında söylenen 9 ritmik türkü ve tekerlemeye yer verilmiştir. Bu durum, enstitülerde Türk folkloruna ilişkin çalışmaların takip edildiğini gösterir niteliktedir. Türk folkloruna ilişkin

²³⁴B. Akalın, **a.g.e.**, s.251

²³⁵B. Göğüs- K. Demiray, **Türkçe III**, s.50

yayınların takip ediliyor olması, folklorla duyulan ilginin ve folklor alanındaki altyapının göstergesi niteliğindedir.

4.2.15. Türk Sanatı

Türkler, hayatın her alanında ortaya koydukları maddi ve manevi kültür öğelerini, kendilerine özgü sanatsal üslupla ortaya koymuşlardır. Türk sanatını mimariden giyim kuşama, dokumadan ahşap ve metal işçiliğine, ebru ve çiniden minyatüre daha bir çok alanda görmek mümkündür. İslamiyet önceki dönemlerde var olan Türk sanatı, İslam etkisiyle yoğun değişim ve gelişimlere uğramıştır. Bu gün de aynı şekilde, farklı milletlerin sanatları etkilemekte ve onlardan etkilenmektedir.

UNAT'a ait "Orta okul İçin Tarih I" adlı eserde, İlk Türk topluluklarından olan Sakalar'ın sanat eserlerine görsel olarak yer verilmiştir. Görseller içinde altın işlemeli taslar, pandatifler ve vazolar vardır. Bu görseller yazarın da belirttiği gibi yüksek bir medeniyeti işaret etmektedir. Böylece Türk kültürüne ait ilk sanat eserlerindeki mükemmellik öğrencilere fark ettirilmiştir. Bu ifadeleri okuyan ve resimleri inceleyen enstitülü öğrencilerin, Türk sanatı ile övünmesi, milletine ve atalarına; ortaya koydukları ürünler dolayısıyla saygı duyması, kendinde de bu tür eserler ortaya koymak için güç bulması beklenen bir sonuçtur.

DURAN'nın kaleme aldığı Umumi Coğrafya Dersleri kitabında, Türk el sanatı ürünlerinden olan dukuma, kumaş, yün halı ve türlü örtülerdeki sanatın üstünlüğü hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Cilalıtaş devrinde Orta Asya Türkleri keten ziraati yapıyorlardı ve onun liflerini dokuyarak kumaş ve ondan elbise yapmasını biliyorlardı.²³⁶ Yünün istimali pek eskidir. Eski Türk, Çin, Mısır medeniyetlerinde yünlü kumaşlar yapılırdı. İskenderin fütuhatından sonra Orta Asyanın halıları ve yünlü örtüleri Avrupalılarca malum olmuştur.²³⁷

²³⁶ F. S. Duran, a.g.e., s.368

²³⁷ F. S. Duran, a.g.e., s.376

Şemsettin GÜNALTAY'a ait Lise Tarih I kitapta, Türklerin pek eski devirlerine ait sanat eserlerinin, Ruslar tarafından talan edilmiş olması şöyle ifadelerle yer verilmiştir:

Fakat on yedinci asırdan itibaren Ruslar Sibiryaya hakim olunca buralarda yerleştirilen rus muhacirleri, kurganları deşmeğe başladılar. Buralarda altın, bakır ve gümüşten mamül bir takım eşya ve silahlar; müzeyyenat olarak da bir takım kıymetli taşlar buldular. Bir kısım muhacirler, ziraati bırakarak kurganları açmak, içindikileri alıp satmak suretiyle maişetlerini temine koyuldular. Bu yüzden eski Türk medeniyetinin birer hazinesi olan yer altı müzeleri, birer birer yağma ve talana uğradı.²³⁸

Kitaptaki bu bilgilerin devamında, Türklere ait bu kurganların talan edildiği; ele geçmiş incelik ve güzellik değeri olan sanat eserlerinin bugün sergilendiği Avrupa müzelerinin isimleri verilmiştir. Adı geçen müzeler; Leningratta Ermitaj Müzesi, Moskova Büyük Müze, Sibiry'a'da Tomsk ve Krasnoyarsk Müzeleri, Avrupa ve Amerika'daki büyük müzelerdir.

MANSEL vd.'ye ait Orta Çağ Tarihi adlı kitabın güzel sanatlar bölümlerinde, İslamiyet öncesi Türk sanatına ilişkin şu bilgilere yer verilmiştir:

Türkler kitap yazmak ve kitap süslemekte ileri idiler. Uygurlar zamanında deri ve kağıt üzerine yapılan bu kitaplar büyük bir özenle meydana getirilirdi... Eski devirlerden beri memleketlerinde çıkan madeni işlemler, tapınaklarını nakışlar, resimler ve heykellerle süslemişlerdir. Uygurların Kara Hoço şehri kalıntısında bulunan dokuma kumaş parçaları, minyatürler, duvar resimleri Türk zevkinin ne kadar ince olduğunu göstermeye yetecek şeylerdir. Türkler bu yüksek sanatı yalnız anayurtlarında değil, yayıldıkları her yerde geliştirmişlerdir.²³⁹

MANSEL vd.ye ait Orta Çağ Tarihi adlı kitapta da Türk ve İslam sanatlarına ilişkin görsellere yer verilmiştir. Uygur ahşap ve duvar resimleri, Kudüs Ömer Camii, Kahire İbni Tulun Camii, Semerkant Çinisi, Gırnata Elhamra Sarayı bu sanat görsellerinden bazılarıdır.

MANSEL vd.'ne ait aynı kitapta, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin Anadolu'da yaptıkları mimari eserlerin sanatsal yönünü önplana çıkaran görsellere ve ifadelere yer verilmiştir. Şifaiye Medresesi içinde İzzettin Keykavus mezarı,

²³⁸ Ş. Günaltay. a.g.e., s.26

²³⁹ A. M. Mansel vd., **Orta Çağ Tarihi**, s.26

Konya İnce Minareli Medrese, Sivas Çifte Minare, Kayseri Sahibiye Medresesi, Divriği Mengücek Medresesi ve Kayseri Sultan Hanı bunlardan bazılarıdır.

Aynı yazarlara ait Yeni ve Yakın Çağlar adlı kitabın güzel sanatlar bölümünde, çeşitli asırlara ait Türk sanat eseri görsellerine yer verilmiştir. Çinili Köşk, Yeşil Camii Yazıları, Bursa Ulu Camii, Türk çinileri, Süleymaniye Camii, Edirne Selimiye Camii, Bağdat Köşkü, Sultan Ahmet Camii, Tophane Çeşmesi bu görsellerden bazılarıdır.

Türk mimari sanatına ilişkin olarak verilen çok sayıda görsel, öğrencilerin Türk mimari sanatının eriştiği yüksek noktayı görmeleri bakımından önemlidir. Bu sayede Türk genci, atalarının sahip olduğu yüksek mimari sanatı zevkini kavramış olmaktadır. Ancak yukarıda belirtildiği gibi Türk sanatı sadece mimari ile sınırlı değildir. Bu bakımdan, farklı Türk sanatı örneklerinin ortaya konulması gerekirdi. Sonuç olarak ilgili ders kitaplarında Türk sanatının zenginliğinin ortaya koyulamadığı anlaşılmaktadır.

Tezer TAŞKIRAN Türk Ahlakının İlkeleri adlı kitabında, güzel sanatların insana kattığı değeri şöyle ifade etmektedir:

Güzel sanatları seveceğim ve öğrenmeye çalışacağım. Çünkü güzel sanatlar sevgisi insanı yükseltir.²⁴⁰

Sanat bir toplumun anlayış ve zevk ölçülerini yansıtır. Sanat ürünlerinde yaratıcılık, zevk ve estetik özellikleri ön plandadır. İslamiyet öncesi dönemde Türklere ait halı dokumaları, at koşum takımları, bileklik, küpe, yüzük ve daha birçok sanat değeri taşıyan eser ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Türk heykel ve anıt sanatı da oldukça köklüdür. Oğuzların öldürdükleri düşmanlarının heykellerini yapmışlardır. Göktürklere ait oyma balballar ve Uygurlara ait fresklerle dolu mabedler vardır. İslamiyet'in kabulünün ardından Türkler başta mimari alanda olmak üzere, tezhip, hat, dokuma, minyatür, seramik, çini, ebru, taş işlemeciliği, vitray, ahşap işlemeciliği, maden süsleme vb. birçok dalda sanat eseri ortaya koymuşlardır. İncelenen ders kitaplarının, Türklerin mimari dışındaki sanatlarda sahip olduğu birikimi ortaya koymaya yetecek içeriğe sahip olmadığı görülmüştür.

²⁴⁰ T. Taşkiran, a.g.e., s.10

4.2.16. Türk Şehirciliği ve Bayındırlık

Mimari, mühendislik ve şehirleşme kavramları, sadece statik yapıları akla getirmemelidir. Türk tarihinin ilk konut ve yerleşme örnekleri, mimari ve mühendislik uygulamalarını barındırmalıdır. Zorlu arazi ve iklim şartları ile konargöçer yaşayış, sağlamlığı ve kullanışlılığı zorunlu kılmış olmalıdır. Çeşitli deri ve yünlerden yapılmış bu çadırlar mühendislik ve mimari uygulama örneklerini taşıyor olmalıdır.

GÜNALTAY'ın Lise Tarih I kitabında, anayurttaki yayla medeniyetinin konut ve mimarisine ilişkin olarak şu bilgilere yer verilmektedir.

...Maişet vasıtaları olan sürülerine gıda bulmak için yaylada yurtlarının yerini sık sık değiştirmeye mecbur olan bu kısım Türkler Avullarına seyyar birer site mahiyeti vermek suretiyle ana medeniyeti step hayatının icapları dairesinde terakki etmişlerdir. Madencilğin, at medeniyetinin, silah sanatının, ticari nakliyatçılığın en feyizli inkişaf sahası bu avlular olmuştur.²⁴¹

Türkler yerleşik hayata geçişleri ile birlikte çeşitli mimari yapı örnekleri ortaya koymaya başlamışlardır. İkamet edecekleri konutların yanı sıra sosyal mimari alanında da birçok eserler ortaya koymuşlardır. Kervansaraylar, köprüler, çeşmeler, hamamlar, su kanalları, yollar, derbentler, tapınaklar, camiiler, imarethaneler, şifahaneler, medreseler vb. bunlara örnek olarak gösterilebilir. Aynı zamanda bu sayısız mimari yapılar içlerinde bir estetiği, kullanım kolaylığını ve üstün mühendislik tekniği barındırmaktadır. GÜNALTAY'ın Lise Tarih I kitabında, anayurttaki Türk konut ve mimarisine ilişkin olarak şu bilgilere yer verilmektedir:

...Şehirler yerleri kısmen rüzgarların yığıdığı kum tepeleri içinde gömülmüş, bir kısmının harabeleri ise eksibeler altında tamamen kaybolmuş, yalnız adları milli menkıbelerde tarihe yadigar kalmıştır.²⁴²

²⁴¹ Ş. Günaltay. a.g.e., s.28

²⁴² Ş. Günaltay. a.g.e., s.28

A. M. MANSEL vd.'ye ait Orta Çağ Tarihi adlı kitapta, İlk Türk İslam devletlerinde bayındırlık çalışmalarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgilerden bazıları şöyledir:

Karahanlılar şehirlerde medreseler, camiler, türbeler; yollarda kervansaraylar, köprüler yaptırmışlardı... Gazneliler büyük bayındırlık çalışmaları göstermişlerdir. Gazne şehri güzelleştirilmiş, memleketin her yerinde camiler, saraylar, türbeler yaptırılmıştı. Sultan Mahmut'ın türbesi yakın zamana kadar duruyordu. Bu türbenin bir Türk sanat eseri olan dış kapıları XIX. asırda Hindistan'a götürülmüştür... Selçuklular zamanında ise medrese, kütüphane ve türbe yapılmıştır. İmam Gazali'nin kubbeli bir bina olan türbesi de yapılış bakımından Türk ruhunda sanat duygusunun yüksekliğine örnektir.²⁴³

A. M. MANSEL vd.'ne ait Yeni ve Yakın Çağlar kitabında, Rumeli ve Balkanlara Türklerin iskan edilmesi sürecinde yapılan bayındırlık çalışmalarına dair şu ifadelere yer verilmiştir:

Anadoluda yaşayan göçebe Türkler, daha Orhan Bey zamanında Rumeliye yerleştirilmeye başlandı. Göçebe Türklerle arkasından askerler, memurlar ve iyi toprak arayan çiftçilerle birçok iş adamları da gitti. Böylelikle ve toplu olarak rumelinin verimli vadilerine Türkler dilleri, dinleri ve milli gelenekleriyle Türk egemenliğinin ilk iskan merkezlerini kurmuş oldular.²⁴⁴

Bu verilenlerden hareketle hedef kitleye, Türklerin çok eski zamanlardan itibaren şehircilik ve bayındırlıkta ileri bir millet olduğu bilgisi verilmektedir. Şehircilik ve bayındırlık ürünleri, tertipli ve düzenli yerleşmenin göstergesi olmakla birlikte, Türklerin sosyal hizmet anlayışına sahip olduklarını göstermektedir. Türk atası hayatı güzel ve rahat yaşamak için, insanı yaşatmak anlayışından yola çıkmış ve her alanda insana hizmeti merkeze alan çalışmalar yapma yolunu tutmuştur. Çünkü Türklerde halka hizmet, Hak'ka hizmettir.

4.2.17. Türk Sporu ve Ulusal Oyunları

Tarih boyunca güçlü devletler kuran Türkler, tarihleri içinde sayısız askeri zaferleri yaşamışlardır. Güçlü devletler kurmak için güçlü ordulara, güçlü ordular

²⁴³ A. M. Mansel vd. **Orta Çağ Tarihi**, s.59,61,66

²⁴⁴ A. M. Mansel vd. **Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi**, s.11

kurmak için de karakter ve beden olarak kuvvetli, disiplinli ve fiziksel becerisi yüksek askerlere ihtiyaç yok mudur? İlk Türk toplumlarında çocuklarının erken yaşta askerlik becerisini destekleyecek oyunlar oynadıkları bilinmektedir. Türk evladı küçük yaşlarda at yerine koyuna biner, kuş avlar ve bozkırda doğal zorluklarla iç içe büyüdü. Bu sebeple Türkler, beden kabiliyetleri geliştirmiş, her türlü silahı kullanabilecek mahareti kazanmış; bireysel ve grup halinde savaşabilecek altyapıya sahip olmuşlardır. Nihayetinde Türklerin ilgilendikleri spor dalları, savaşla ilgili ve güce dayanan sporlar olmuştur diyebiliriz. Ata binmek, cirit oynamak, okçuluk, kılıç kalkan, güreş, koşu, atıcılık, av vb. akla ilk gelen örneklerdir. Bunların yanında çocuk oyunları, düğünlerde, bayramlarda vb. oynanan oyunlarda vardır.

TD incelendiğinde, 1940 ve 1950 yılları arasında Köy Enstitüleri ve diğer okullarda, Beden Eğitimi dersleri için uygun görülen kitapların, Selim Sırrı TARCAN tarafından kaleme alındığı görülmüştür. Selim Sırrı, “Beden Teriyesi Oyun-Jimnastik-Spor” adlı kitabının girişinde, kitabın niçin yazıldığını kısaca şöyle açıklamıştır.

Vücudun işleyerek mükemmelleşmesi için tatbik edilecek müsamerelerin fizyoloji ve pedagojinin icap ettirdikleri şekilde yapılması iktisa eder... Beden müsamereleri insanın vücudunun tekemülüne hizmet eden bir vasıttır. Bu vasıtanın birinci gayesi sıhhat ve uzun ömürdür... Beden terbiyesinden beklenen faydalardan biri de vücudun güzelliğidir... Zeka bir cevher, vücut onun muhafazasıdır. Her ikisinin birbirine uygun olması şarttır... Zayıf, tembel, aciz, beceriksiz olanların bu kusurlarından bütün bir millet zarar görür.²⁴⁵

Yukarıda verilen bulgulardan yola çıkarak bu kitabın amacı kısaca şöyle özetlenebilir: Vücudu, insan fizyoloji ve beden eğitimi pedagojisine uygun olarak kuvvetlendirmek, güzelleştirmek ve vücuda sağlık katmak. Bu noktada, kitabın Türk sporu ve ulusal oyunlarının öğretimine ilişkin doğrudan bir amacının olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ancak, kitabın söz konusu amaçlara ulaşmak için; Türk sporu ve ulusal oyunlarına araç olarak yer verip vermediğine bakılması gerekmektedir.

Selim Sırrı'ya ait bu kitapta spor ve cimnastiğin ortaya çıkışı, amacı, çeşitleri vb. aktarılırken Antik Yunan'a ve Yunanlılara sıkça yer verilmiştir. Bu kitapta, Türk

²⁴⁵ Selim Sırrı Tarcan, **Beden Teriyesi Oyun-Jimnastik-Spor**, Maarif Yay., İstanbul, 1932, s.1-2

spor ve milli oyunlarına ilişkin bilgilere nadiren yer verilmiştir. Bu bilgilerden bazıları şöyledir:

Vücut idmanlarına jimnastik ismini veren eski Yunanlılardır. Halbuki vücut idmanlarının mucidi Yunanlılar değildir. Ondan evvel Mısırlıların, onlardan da evvel Hintlilerin ve Türklerin kendilerine mahsus idmanları varmış.²⁴⁶

Bu ifadeler, Türk kültürünün kadim, öncü ve zengin oluşu bölümünde sıkça yer verilen ifadelere benzerdir. Dünya medeniyetlerinin ve ırklarının Orta Asya Türklerine dayandığı savına benzer bir biçimde, cimnastiğin de ilk önce Türkler tarafından kullanıldığı bilgisine yer verilmiştir. Bu sayede Türk sporunun köklü bir tarihi olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır. Ancak, kitabın tamamı incelendiğinde, ispata çalışılan bu söyleme tezat bir içerik dikkatleri çekmektedir. TARCAN, kitabında Antik Yunan ve Roma’da cimnastiğe 34, Almanya Cimnastiğine 27, Fransa Cimnastiğine 19, İsveç Cimnastiğine 8 sayfa ayırmışken; Türklerde idman kısmına 4 sayfa ayırmıştır. Kitabın “Türklerde İdman” başlıklı bölümde, Türk sporunun ve oyunlarının Türk askerlik sanatına dayandırıldığı görülmüştür. Kitabın bu bölümünde Türklerde spor ve milli oyunlarla ilgili bilgiler özetle şöyledir:

Naima, Ata, Cevdet tarihleri bize ecdadımızın ata binmekte, ok atmakta, kılıç kullanmaktaki maharetlerinden sitayişle bahsediyorlar... İstanbulun Okmeydanı, Cündimeydanı, Atmeydanı, şüphesiz birer er meydanı idi; orada her yiğit maharetini gösterirdi... Bu harp idmanlarından başka yağlı güleş, taş atma, tokmak ve çöken oyunları da idman ananelerine dahildi.²⁴⁷

Kitapta bundan başka, Türk okçuluğu ve güreşine birer başlık halinde yer verilmiş, harici bir Türk sporuna ve ya milli oyunlarına yer verilmemiştir. Bu kitabın devamında, vücudun uzuvlarına ve ilgili uzuvla yapılacak hareketlere yer verilmiştir. Kitabın spor bölümünde ise koşu, atlama, disk atma, Cirit (Olimpik cirit), futbol, tenis, golf, yüzme, kürek çekme ve izcilik branşlarına ait bilgilere yer verilmiştir. Kitap kazalara karşı tedbirler bölümüyle sona ermektedir.

TD’de adı geçmemesine rağmen, Akpınar Köy Enstitüsü arşivinde İlyas SINAL’a ait “Eğitmen Kurslarında Beden Terbiyesi” adlı kitaba ulaşılmıştır. Bu kitap on bölümden oluşmaktadır. Her bölüm “Sabah Jimnastiği”, “Gündüz Oyun

²⁴⁶ S. S. Tarcan, a.g.e. s.6

²⁴⁷ İlyas Sinal, **Eğitmen Kurslarında Beden Terbiyesi**, Remzi Kitapevi, İst. 1939, s.41

Derslerinde Oynatılacak Oyunlar” ve “Akşam Son Dersten Sonra Yapılacak Eğlenceli Oyunlar” başlıkları altında üç parçadan oluşmaktadır. Kitabın sonunda “Kazalara Karşı Alınacak İlk Yardım” bölümünde ilaç bilgisi, Pansuman yöntemleri, adele ezik ve yırtılmaları, baygınlık ve nefes durması esnasında yapılacaklar hakkında bilgiler verilmektedir. Bu kitapta gündüz oyun derslerinde ve akşam son dersten sonra oynatılacak oyunlar şunlardır:

“Bulmaca”, “Korkutan Sopa”, “Eş Yetiş”, “Üç Vurgulu Oyun”, “Atlı Posta Yarışı”, “Hırsız Polis”, “Gözetilen Hırsız”, “Taklit Oyunu”, “Yıldız Oyunu”, “Kırmızı Beyaz Oyunu”, “Bayrak Kapmaca”, “Koştut”, “Can Kurtaran Yok mu?”, “Ava Giden Avlanır”, “İpten Atlama”, “Kurt Ormanda”, “Patatesi Kaşıklama Yarışı”, “Çoban ve Oğulları”, “Arı Sokacak”, “Posta Geldi”, “Halkadan Kaçırma”, vb.²⁴⁸

“Voleybol”, “Hamam Kızdı”, “Uzun Eşek”, “Muvazene Sırıği”, “Tank Yapma”, “Dev Yürüyüşü”, “Kürek Çekme”, “Körük Çekme”, “Enseye Binmek”, “El Arabası Yarışı”, “Dönme Dolap”, vb.²⁴⁹

Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY’a ait Tükçe III adlı kitap, Namık KEMAL’in Cezmi romanından bir bölüme, “Bir Cirit Oyunu” başlıklı metinde yer verilmiştir. Türkçe öğretiminde araç olarak kullanılmış metinlerde, geleneksel bir Türk sporu Cirit’e yer verilmesi; Türk kültürü eğitim-öğretimine hizmet eden bir durumu ifade etmektedir. Bu metinden kısa bir bölüm şöyledir:

Ferhat Ağa, gerçekten zamanın şahsuvariydi. Birkaç kere meydanın bir başından bir başına gitti geldi. Cezmi’nin birkaç kere ciridini savuşturdu. Fakat kendi de Cezmi’ye bir değnek vuramadı... Fakat Ağa’nın atı tamamen terbiyeli, kendi bindiği hayvan ise bütün bütün harım olduğundan bir türlü atının başını istediği yolda idareye muktedir olamadı...²⁵⁰

KEÖP’ta Beden Eğitimi ve Spor derslerinde Türk sporu ve ulusal oyunlarına yer verilmesi istenmiştir. Ancak TD’nin enstitülerde okutulmasına izin verdiği Beden Eğitimi dersi kitaplarının bu duruma uygun içeriğe sahip olmadığı görülmüştür.

²⁴⁸ İ. Sinal, **a.g.e.**, s.10-101

²⁴⁹ İ. Sinal, **a.g.e.**, s.10-120

²⁵⁰ B. Göğüs-Kemal Demiray, **Tükçe III**, s.27

4.3. KÖY ENSTİTÜLERİ DERS KİTAPLARINDA TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

“Milliyet fikri, yüksek benlik fikri, orjinal oluş fikri, öz kültür fikri, kendine inanma fikri, kendine güvenme fikri, kendine yetme fikri, kendi milletini başka milletlerden aşağı görmeme fikri, kendi milletini başka milletlerden üstün görme fikri, tarihi varlığına inanma fikri, dününe, bugününe, yarınına sarılma fikri, önsüzlük, artsızlık fikri, en yüksek hayır, en yüksek ahlak fikridir. Bir kavim ki kendini başkalarından aşağı görür ve başkalarını kendinden üstün sayar, o kavim aşağı bir kavimdir. Bir millet ki, yabancıların kültürünü benimser, o millet “millet” adına layık değildir. Milliyet şuuru üstünlük şuurudur. Milliyet şuuru aşağılık şuuru ile hiç birleşmez.”²⁵¹

4.3.1. Türklerde Yurt ve Devlet Sevgisi

Türk milletinin canından bile kutsal saydığı şey vatanıdır. Vatan olmazsa özgürlük olmaz, bağımsızlık olmaz, namus olmaz. Türk evladı onun için vatanı namusu ve şerefi bilmiş, vatan için şehit ya da gazi olmaktan sakınmamıştır. Geride kalan sevenlerinin sözü de sadece “vatan sağolsun” olmuştur. Vatan için yapılacak tek şey uğruna şehit olmak değildir elbette. Kadınıyla erkeğiyle, yaşlısıyla genciyle, köylüsü şehirlisiyle herkes; iş koluna, becerisine, varlığına göre ülkesinin her alanda gelişimine katkı sağlamalıdır.

Arif Müfit MANSEL vd.’nin yazarı olduğu İlk Çağ Tarihi adlı kitapta; Türklerin ana yurdu Orta Asya olarak gösterilmiş ve MÖ 4000 de başlayan göçlerle, Türklerin dünyanın dört bir yanına yayıldıkları daha önce ifade edilmişti. Ancak bu göçlerle Anadolu’nun Orta Asya’dan sonra ikinci bir Türk olduğu ve bu sayede Anadolu’nun ardı arkası kesilmeyen medeniyetlere kavuştuğu belirtilmektedir. Avrupa medeniyetinin köklerini Ege ve Anadolu medeniyetlerinden aldığı belirtilerek, Türklerin de aslından Batı medeniyetinden ayrı olmadıkları savı ispat edilmeye çalışılmıştır. Bugün böylesi bir iddia kabul görmemekte, Anadolu’nun Türkleşmesi sürecinin, öncesi de olmakla birlikte 1071 Malazgirt Zaferi ile başladığı kabul edilmektedir.

²⁵¹ İ. Hakkı Baltacıoğlu, **Türke Doğru**, Kültür Kitabevi, İstanbul, 1942, s.5

Rauf SEYMEN'e ait Yeni Coğrafya Dersleri adlı kitapta, Marmara Bölgesi işlenirken görsel olarak Rumeli Hisarı kullanılmıştır. Rumeli Hisarı'na ilişkin bu görselde “*İstanbul Boğazı dünyanın en güzel yerlerinden biridir. Havası güzel olan Boğazın çok yeri imar görmüştür. Güzel bir seyfiye yeridir.*”²⁵² ifadeleri kullanılmıştır. Türkiye'nin diğer bölgelerinin işlendiği kısımlarda da o bölgeye ait görsellere yer verilmiş ve benzer bir dil kullanılmış; bölgelerin doğal ve tarihi güzellikleri gözler önüne getirilmiştir.

SEYMEN'e ait Yeni Coğrafya Dersleri adlı kitapta, Türkiye için bugün dahi önemli olan ve üzerinde hassasiyetle durulan birkaç konuya değinilmiştir. Bunlar Ceber Kalesi, Kuzey Kıbrıs ve Filistin konularıdır. Ayrıca, Faik Sabri DURAN'a ait Umumi Coğrafya Dersleri adlı kitabın “Petrol” başlığı altında Musul'la ilgili bir ifadeye yer verilmiştir. Söz konusu hususlara ilişkin şu ifadelere yer verilmiştir:

Suriye toprakları içinde kuzeyde, Fırat boyunda Eski Ceber Kalesi yanında Türk mezarı denilen mezarın bulunduğu yer (1.5-2 dönüm kadar yer) bizimidir. Burada bir karakolumuz vardır. Mezarın, Kayı kabilesinden Süleyman Şahın olduğu söylenir... Kıbrıs, İskenderun körfezinin karşısındadır ve Anadolu kıyısından uzakta bulunmaz... İngiltere'ye bağlı bulunan Kıbrıs ahali Türklerden ve Rumlardan bileşiktir. Türklerin sayısı yüz bini bulur... Palestin'in temel ahali Araptır. Museviler de çoktur. Şimdi Palestin ikiye bölünmüştür: Arap bölgesi, Musevi bölgesi. Arap bölgesi Ürdün'e katılmıştır. Museviler kendi bölgelerinde İsrail devletini kurdular.²⁵³ ...İngiliz ve Amerikan mühendisler dünyanın bir tarafında yeniden yeniye petrol kuyuları bularak işletmeye başlıyorlardı. Son zamanlarda işletilmeye başlıyan İran ve Musul kuyuları istihsal miktarının artmakta devamını temin etmiştir.²⁵⁴

Yukarıdaki ifadelerden, söz konusu dört durumun tarafsız bir bakış açısı ile ele alındığı anlaşılmaktadır. Süleyman Şah Türbesi'nin Türkiye topraklarının dışında oluşu, Kıbrıs'ın ve Türklerinin Türkiye için önemi ve Filistin'in İsrail tarafından işgal ediliyor oluşuna karşı, milli veya dini söyleme yer verilmemiş olması dikkatleri çekmektedir. Ayrıca, Misak-ı Milli sınırları içinde olan Musul ile ilgili olarak ise sadece petrol yataklarına sahip olduğu bilgisi verilmiş, Türkiye ile olan tarihsel bağlarından söz edilmemiştir. Bu durum, dönemin Türkiye'sinde “Yurtta barış, dünyada barış” anlayışının ne derece kuvvetli olduğunun göstergesi niteliğindedir.

²⁵² R. Seymen, a.g.e., s.31

²⁵³ R. Seymen, a.g.e., s111,112,115

²⁵⁴ F. S. Duran, a.g.e., s.398

Besim DARKOT'a ait Türkiye coğrafyası Lise III adlı ders kitabı, Türkiye'yi fiziki, beşeri ve bölgeler coğrafyası olmak üzere üç bölümde ele almıştır. Kitap Türkiye coğrafyasını, tamamen Coğrafya bilimine ait yöntem ve dil ile kapsamlı şekilde işlemiştir. Bu araştırmanın konusuna ilişkin olarak ise sadece kitabın başlangıç kısmındaki Türkiye'nin coğrafi konumunun önemine yönelik açıklanma ve ve Türkiye'ye ait doğal ve tarihi güzelliklere çeşitli görsellerde yer verilmesi örnek gösterilebilir.

İnsanların yuvası, barınağı birey olarak bakıldığında evidir, ancak bu duruma bir bütün halinde millet olarak baktığımızda bu yuva vatandır. Barınma insanın temel ihtiyaçlarından biri ise, milletin temel ihtiyacı da vatandır. Köy Enstitülerinde ders kitabı olarak kullanılmış birçok kaynakta vatan, millet ve bağımsızlık kavramlarıyla ilgili kazanımlara özel olarak ya da diğer kazanımlarla iç içe yer verildiği çokça görülmektedir.

4.3.2. Türklerde Millet Sevgisi

Türk milleti, vatanını olduğu gibi, aynı vatan içinde yaşadığı kardeşlerini de o derece sever. Tarih boyunca kardeşleriyle beraber yardımlaşma ve dayanışma içinde yaşamıştır. Aksi bir durum olsa idi güçlü sosyal yapılar ve çok geniş coğrafyalarda güçlü devletler kuramaz; siyasi, kültürel, ekonomik vb. birçok başarıyı ortaya koyamazlardı. Türk medeniyeti bütün Türklerin kolektif çalışmasının ürünüdür. Bu şanlı geçmiş, Türk milletinin cesur, çalışkan, zeki ve asil bir millet olduğunun kanıtıdır.

Türk kültürünün kadim, öncü ve zengin oluşu bölümünde, İlk Çağ medeniyetleri temellerinin Orta Asyalı Türkler tarafından atıldığına dair ifadelerle sıklıkla yer verildiği belirtilmişti. Bu bulguların içerdikleri söylem, Türklük sevgisini ve Türk milletini sevme fikrini de içinde barındırmaktadır.

Tezer TAŞKIRAN'ın kaleme aldığı "Yurt Bilgisi" adlı kitapta, milleti oluşturan etmenler ve Türklerde millet sevgisiyle ilgili şu ifadelere yer vermiştir:

...ben ve benim gibi Türküm diyen ve Türküm derken en büyük şeref ve saadeti duyan insanlarla beraber yaşamak istiyorum... Bu beraberlik için en büyük fedakarlıklara seve seve katlanacağım. “*Benim vatanımın üzerinde, benim milletim, benim dilim, benim dileğim.*” İşte bütün Türklerin birlikte yaşamak isteğinin en kısa ifadesi.²⁵⁵

T. TAŞKIRAN, bu ifadelerin ardından, Türk milletini vücuda getiren unsurları “*Yurt birliği, Dil birliği, Tarih birliği, Kültür birliği ve Ülkü birliği*” olarak sıralamıştır.

Necmettin SADAK Toplumbilim adlı eserinde, Türk ulusunun oluşumunu ilk zamanlardan başlayarak dönemin Türkiye’sine kadar getirmiştir. Yazar nihai durumu ise şöyle ifade etmektedir:

Birlikte geçmiş çok uzun zamanlar, yani şanlı ve eski bir tarih, Ulusal Savaşta birlikte akıtılan kanlarla kurtarılmış bir vatan birliği, İstiklal şavaşı, tarihe misal diye geçen bağımsız devlet birliği, saflığı ve zenginliği meydana çıkarılan dil birliği, kökü tarihin en eski devirlerinde olan kültür birliği, şimdiki zamanda sarsılmaz yaşama isteği, gelecek zamanlar için ateşli ülkü birliği... Türk ulusunu doğuran öğeler bunlardır.²⁵⁶

Bu bulgu, Atatürk’ün Türk milletinin bir ferdi olmakla övündüğünü ifade ettiği şu sözlerini akıllara getirmektedir:

“*Dünyanın bize hürmet etmesini istiyorsak, evvela biz, kendi benliğimize hürmet edelim. Benliğimize ve milliyetimize bu hürmeti hissene, fikrene, fiilen, bütün ef’al ve hareketimizle gösterelim. Bilelim ki, milli benliğini bulmayan milletler, başka milletlerin şiarıdır.*”²⁵⁷

Bir devletin güçlü olmasında, sahip olduğu maddi varlıklar kadar, milletin sahip olduğu manevi kuvvet de önemlidir. Milli birlik ve beraberliğin sağlanması için, bireyin milli aidiyet duygusunun kuvvetlenmesi öncelikli bir ihtiyaçtır. Şu halde milli aidiyet bilinci ve duygusunun oluşması için ise her Türk evladı milletin diğer evladını kardeşi bilmeli ve bu kardeşlerini sevmelidir. Türk tarihi içinde sayısız başarılar kazanmış, türlü zorluktan beraber çıkmış olan Türkler, milletine olan sevgisini her zaman göstermiştir. Köy Enstitülerinde okutulan ders kitaplarında milli

²⁵⁵ T. Taşkıran, **Yurt Bilgisi I**, s. 6

²⁵⁶ N. Sadak, **a.g.e.**, s. 48

²⁵⁷ **Atatürk’ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri**, AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1990 s.62

birlik ve beraberliğin sağlanması kazanımına dönük birçok ifadeye yer verilmiştir. Bu ifadelerde ise milli birlik ve beraberliğin sağlanmasına hizmet edecek unsurun millet sevgisi olduğu doğrudan ya da dolaylı olarak yer verilmiştir.

Türk milletinin iyi günde de kötü günde de birlik beraberliği ana kaynağı nedir? Bunun ana kaynağı Türklerin özgürlüklerine olan düşkünlükleridir. Bağımsız yaşamayı başarmanın yolu da düşmana karşı bir olabilmektir. Şu halde birlik ve beraberlik sadece savaş esnasında sağlanamaz, bu birlik ve beraberliğin pratiğinin yapılması da lazım gelmektedir. Günlük yaşamda düğünler, cenazeler, panayırılar, imeceler; kaynaşmanın, yardımlaşmanın, birlik ve beraberliğin pratiği ve tecrübesi olmuştur. Unutmamak gereken bir husus da liderlik kurumudur.

Evde, obada, boyda, budunda yapılacak her işin bir nizam içinde yapılması lazımdır. Türk milleti türlü tecrübelerle birlik beraberliğin önemini anlamış, mükemmel bir uyum yakalamak için liderine tam bir itaat ile bağlanmıştır. Elbette Hakan'a ülkeyi yönetme hakkını Gök Tanrı vermiştir denilecektir. Evet bu tür bilgiler vardır, doğrudur ancak babaya aileyi, boy beyine boyu yönetme yetkisini Gök Tanrı vermemiştir. Türk milli birlik beraberliğinin, yardımlaşma ve dayanışma anlayışının yakın örneği de Tekalif-i Milleye Emirleri'dir. Türk, vatanı ve bağımsızlığı için canını, varını yoğunu tarihin her döneminde seve seve vermiştir. Bu kültür sonsuz bir süreklilik içinde gelecek nesillere aktarılacaktır.

Millet sevgisi ifadesinin akıllara getirdiği ilk anlamlardan biri milliyetçiliktir. Şu halde Türkler tarih boyunca milli kardeşlerini sevmiştir, o halde Türkler milliyetçi insanlardır. İ. H. BALTACIOĞLU, Türk milliyetçiliğinin oluşumu ve gelişimiyle ilgili olarak şunları söylemektedir:

Türklük değil, Türkçülük, üç evrim safhasından geçmiştir: Fikri Türkçülük, Hissi Türkçülük ve İradi Türkçülük. Atatürk ile Türkçülük tablo gibi bir temaşa ve istigrak olmaktan çıkar, yaratıcı ve aktif bir varlık olur... Türkçülüğün olgunluk safhası Atatürk safhasıdır... Avrupahlaşma ve medenileşme hareketi görüyoruz. Bu medeniyet hareketleri, ilim, fen ve teknik hareketleridir. Bir de kültür hareki vardır: dil hareketi. Dil hareketi hususiyeti bütün Kemalist hareketlerde olduğu gibi, fikir ve duygu safhalarından geçmiş, yapıcılık ve yaratıcılık safhasına girmiş olmasıdır... ne yazık ki dilde başlayan bu idari Türkçülük dilde kalmıştır... Bizde edebiyat, musiki, resim, heykel, tiyatro, henüz

Türkçülüğün idari safhasına varamamışlardır.²⁵⁸

Yukarıda hedef kitleye, üyesi olduğu milletini fikri ve hissi olarak sevmenin Türkçülük için yeterli görülemeyeceği açıkça ortaya konulmuştur. Türk milliyetçiliğinin, Türk milletine ait olan tüm unsurları yüceltmek amacıyla, türlü çaba ve çalışmalarla da desteklenmesi gerektiği öğretisi gerçekleştirilmiştir. Türk milliyetçiliğinin bu idari ve fiili alanlardaki çabalarına Atatürk'ün öncülüğünde ulaşıldığı ifade edilmektedir. TDK, TTK ve DTCF'nin kurulmasıyla, Türk kültürü öğelerinin ilgili yönleriyle ortaya çıkarılması ve modern tekniklerle yüceltilmesinin amaçlandığı görülmektedir. Burada, Türk evladının dilde olduğu gibi; edebiyatta, musikide resimde, heykelde, tiyatrodaki fiili bir yaklaşımla gelişme ve modernleşmeye yönelmesi gerektiği belirtilmiş ve bir görev olarak ortaya konulmuştur. Sonuç olarak hedef kitleye “Türk kültürü ve folkloruna türlü çalışmalarla hizmet etmeliyiz” kazanımı gerçekleştirilmiştir.

BALTACIOĞLU, Türk milliyetçiliğinin sabit mi yoksa değişken mi olması gerektiği durumuna ise şu ifadelerle açıklık getirmiştir:

Yanlış bir sanının ve sakat bir inanın tersine olarak millet fikri duruculuk, değişimcilik, aynılık fikridir. Millette değişir gibi gördüğümüz şey, milli kültürün özü değil, medeniyet yani teknik usullerdir. Türk milleti, Türk milleti kalarak, türlü medeniyet şekillerine bürünmüştür. Bu medeniyet değişikliklerine rağmen, Türkün dili, zevki, yemekleri, muşeretleri, hayat felsefesi hemen hemen hiç değişmemiştir.²⁵⁹

Milliyetçilik fikri, mevcut durumun korunması, hep aynı biçimde kalınması demek değildir. Dünya değişirken, Türk millet olarak sabit bir fikri savunmak milliyetçilik olamaz. İlgili alıntıda kültür öğelerimizin aynı kaldığı, ancak onları işlendiği medeniyetin yani teknik mananın değişim ve gelişiminin zorunlu olduğu ortaya konulmuştur. Buradan Türk tarihinde bu tür değişim ve gelişimlerin olduğu ancak öz kültürümüzü değiştirmememiz gerektiği kazanımı gerçekleştirilmiştir.

Tezer TAŞKIRAN; Türk evladının ailesine, milletine, vatanına ve bütün insanlığa karşı türlü görevlerinin olduğunu; “Türk Ahlakının İlkeleri” adlı kitabında işlemektedir. Kitabın çeşitli bölümlerinden Türk kültürü ve milliyetçiliği hususunda

²⁵⁸ İ. H. Baltacıoğlu, a.g.e., s.6

²⁵⁹ İ. H. Baltacıoğlu, a.g.e., s.7

bazı bölümlerine aşağıdaki gibi yer verilmiştir.

- Bütün Türkleri yüreğimle seveceğim. Çünkü hepimiz aynı kanı taşıyoruz hepimiz aynı güzel toprakta yaşıyoruz...
- Bayrağımı eşsiz bir sevgi ile seveceğim. Çünkü bayrağım yurdumun ve milletin şanlı yüksek bir işaretidir.
- Yurduma ve milletime her yaşta yararlı olmaya çalışacağım. Çünkü yurdumun korunması milletimin kuvvetli olması için bütün küçüklerin ve bütün büyüklerin daima ona yararlı olmayı göz önünde tutmaları gerekir.
- Türk gibi büyük şerefli bir milletin çocuğu olduğum için daima göğsüm kabarmak, bütün hareketlerimde bu büyük milletin çocuğu olmaya hak kazanmaya çalışacağım.
- Her işte, her yerde, her zaman milletimin menfaat ve saadetini her şeyden üstün tutacağım. Çünkü milletimin kuvvetli olması için kendi menfaatlerimi değil en evvel yurdumun menfaatlerini düşünmem gerekir.
- Yurdumun kanunlarına seve seve itaat edeceğim ve diğer çocukların da itaat etmesi için çalışacağım. Çünkü bu kanunlar yurt ve millet için gerekli olan emirleri taşımaktadır.²⁶⁰

Buradan aynı toprağı paylaşıp, aynı kanı taşıdığımız milletin insanlarını, milli bağımsızlığımızın sembolü şanlı bayrağımızı, devlet düzenimizi sağlayan kanunlarımızı sevmenin ve onlara karşı sorumluluklarımızı yerine getirmenin önemi hedef kitleye gerekçeleriyle verilmiştir. Yalnız *“bütün hareketlerimde bu büyük milletin çocuğu olmaya hak kazanmaya çalışacağım”* ibaresine ayrıca yer vermek gerekir. Bu ifade ile Türk vatanında veya Türk ana babadan doğmanın kişiyi Türk yapamayacağı ortaya konulmuştur. Türk olmak için en önemli hususun, Türk için çalışmak olduğu kazanımı gerçekleştirilmiştir.

4.3.3. Türklerde Bağımsız Yaşama Arzusu

Türk milleti geçmişten günümüze hiçbir devletin egemenliği altında yaşamayı kabullenmemiş, hür ve müstakil bir şekilde yaşamaya devam etmiştir. Kürşat ve arkadaşlarının bağımsızlık için Çin'den kaçışından Kurtuluş Savaşı'mıza kadar bu anlayışın örnekleri pek çoktur. Köy Enstitülerinde okutulan kitaplarda da; Türk milletinin bağımsız yaşama isteği ve becerisine çok defa değinilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir.

²⁶⁰ T. Taşkıran, a.g.e., s.13-14

Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY'a ait Tükçe III adlı kitapta, F. N. ÇAMLIBEL'e ait "Kahramanlara" şiirine yer verilmiştir. Türk'ün bağımsızlığına olan düşkünlüğünü ifade eden bu şiirden bir bölüm şöyledir:

KAHRAMANLARA

Derler ki esaret denilen halka cihanda
Bir geçtimi hür boyna asırlar kıramazmış,
Bir secde eden bir daha baş kaldıramazmış.
Lakin sen o zinciri bugün kırmayı bildin,
Gökten geniş alnınla ne taptın, ne eğildin...²⁶¹

Enver Ziya Karal Türkiye cumhuriyeti Tarihi adlı kitabında, Türklerin bağımsızlıkları tehlikeye düştüğü anda, vatanın bütünlüğü ve milli bağımsızlıklarını korumak için gösterdikleri doğal tepki şu ifadelerle aktarılmıştır:

Mondros Mütarekesi hükümlerinin tatbiki neticesi olarak memleketin yer yer işgal edilmesi ve bu olaylar karşısında padişah hükümetinin düşkünlüğü hamiyetli ve fedakar Türk evlatlarında büyük bir tepki uyandırdı. Vatan müdafası için memleketin muhtelif yerlerinde teşkilat yapıldı ve cemiyetler kuruldu.²⁶²

Hür ve bağımsız yaşama duygusunun oluşumu bozkır yaşamının ve Türk karakter yapısının bir ürünü olduğu kesindir. Nesiller boyu atlı ve göçebe yaşamış bir milletin özgürlüğün önemini bilmesi ve güçlü beden yapısıyla da her tür baskı ve zorluğu yenme kuvvetini kendinde bulması tabiidir. Aksi durum düşünüldüğünde, yani baskı, zorluk ve düşmana karşı mücadele edecek gücü kendinde bulamayan milletler hem bedenen hem de fikren zayıftır. Türk milleti öz yapısı gereği hür yaşam arzusu içinde olmuş, kendi kendini sevk ve idare etmeyi başarmıştır. Bu özellik Türklük genetiğine işlemiş, günümüze kadar gelmiş ve sonsuza dek değişmeyecektir.

Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY'a ait Tükçe I adlı kitabın ilk metni, İstiklal Marşı'dır. Bu metinde öğrencilere, İstiklal Marşı'nın sözleri üzerinden sorular sorulmakta ve İstiklal Marşı'nın içerdiği manalar ortaya çıkartılmaktadır. Bu metnin bağımsızlıkla ilgili soruları öyledir:

- İstiklal Marşımız hangi olay üzerine ve ne zaman yazılmıştır?
- Türk milleti niçin istiklale hak kazanmıştır?

²⁶¹ B. Göğüs ve K. Demiray, **Tükçe III**, s.20

²⁶² E. Z. Karal, **a.g.e.**, s.5

-Bayrağımızın daima dalgalanacağı, İstiklalin Türk milleti için bir hak olduğu ve Türk milletinin esirliği kabul etmeyeceği hangi bölümlerde anlatılıyor?²⁶³

Bu gün neden şanlı bayrağımız önünde saygıyla durur ya da istiklal marşımızı saygı ve coşkuyla söyleriz. Çünkü onlar bağımsızlığımızın en önemli simgeleridir. Bu şiir, bayrağımızın temsil ettiği manayı ve bayrağımıza gösterilen saygının bağımsızlığımıza, özgürlüğümüze ve şehitlerimize gösterilmiş olduğunun hedef kitleye coşkuyla ve sanatsal bir yolla aktarıldığının ispatı niteliğindedir.

T. TAŞKIRAN Türk Ahlakının İlkeri adlı kitabında, Türk evladına milli bağımsızlıkla ilgili şu direktifi vermektedir:

Cumhuriyetimizi istiklalimizi korumak en büyük ödevim olacak. Çünkü Türk için istiklali olmayan bir hayat ölümden beterdir.²⁶⁴

Ulu önder M. K. Atatürk'ün, gazilerimizin ve şehitlerimizin bize bıraktığı en önemli miras Türkiye Cumhuriyeti Devleti'dir. Cumhuriyetimizi güçlendirmek ve korumak en temel görevlerimizdendir. Yukarıdaki bulgulardan hareketle öğrencilere; "Tarihinin her döneminde, milletin istiklali için her şeyini ortaya koymuş neslin evlatları da bu kıymetli emaneti hiçbir güce boyun eğmeden koruyacak ve gelecek nesillere teslim edecektir." kazanımının verildiği anlaşılmaktadır.

4.3.4. Türklerde Şehitlik ve Şahadet

Vatanını ve milletini çok seven Türk milletinin en önemli kültürel değeri, vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığıdır. Vatan ve millet için her Türk'ün yapacağı türlü hizmetler vardır, ancak onlar için yapılan en büyük hizmet, gerektiğinde uğurlarında canını seve seve verip şehit olmaktır.

İslamiyet öncesi dönemde ölen bir Türk'ün mezarına duyulan saygı ve minnet için, bal bal taşları konurdu. İslamiyet'in kabulü ile şehide duyulan şükran ve şehadete verilen değer artarak devam etmiş; şehitlik, peygamberlikten sonra en yüksek makam kabul edilmiştir.

²⁶³ B. Göğüs ve K. Demiray, **Tükçe I**, s.2

²⁶⁴ T. Taşkıran, **a.g.e.**, s.14

A. Müfid MANSEL vd.'nin kaleme aldığı Yeni ve Yakın Çağlar kitabının 7. sayfasında; I. Murat'ın, I. Kosova Savaşı'nda bir Sırp tarafından şehit edildiği ifade edilmektedir.

Beşir GÖĞÜS ve Kemal DEMİRAY'a ait Tükçe III adlı kitapta, Yahya Kemal BEYATLI'nın Mohaç Türküsü şiirine yer verilmiştir. Bu şiir Türklerdeki şehitlik ve şehadet anlayışını etkili bir dille ifade etmektedir.

Mohaç Türküsü

Dünyaya veda ettik, atıldık dolu dizgin
En son koşumuzdur bu! asırlarca bilinsin!
Bir bir açılırken göğe, son defa yarıştık!
Allaha giden yolda meleklerle karıştık,
Geçtik hepimiz dört nala cennet kapısından;
Gördük ebedi cetleri bir anda yakından;
Bir bahçedeyiz şimdi şehitlerle beraber;
Bizler gibi ölmüş o yiğitlerle beraber.
Lakin kalacak doğduğumuz toprağa bizden,
Şimşek gibi bir hatıra nal seslerimizden.²⁶⁵

Yukarıdaki iki alıntıdan anlaşılacağı gibi, Türk kültüründe büyük önem verilip saygıya duyulan şehitlik ve şehadet kavramları enstitülerin kültür dersi kitaplarında nadiren işlenmiştir. Köy Enstitülerinde okutulan ders kitaplarında; Türk kültüründe son derece önemli bir yeri olan ve her Türk tarafından kıymet verilen şehitlik olgusuna, daha fazla yer verilmesi beklenirdi.

4.3.5. Türklerde Ordu ve Askerlik

Türk milleti “Ordu Millettir.” Her Türk evladı askerlik sanatını öğrenir ve zamanı geldiğinde ordusunda bir nefer olarak yerini alır. Türk siyasi tarihinde kurulmuş devletlerin orduları, milleti içinden gelen vatan evlatlarından oluşmuştur. Türk ordularının bu şekilde oluşması, Türklerde askerliğin bir vatan borcu sayılması anlayışını doğurmuştur.

TD'nin 1940 ve 1950 yılları arasında, Köy Enstitüleri askerlik derslerinde okutulmasına izin verdiği kitaplar; Nazım YAŞINOK, Ferit BİRTEK ve Hakkı

²⁶⁵ B. Göğüs ve K. Demiray, **Tükçe III**, s.58

EZGEÇ (Erkekler için) ve Tahir TİPİ (Kızlar için)'ye ait "Askerliğe Hazırlık" kitaplarıdır. Bu dört yazara ait kitaplar incelendiğinde, içeriklerinin benzer olduğu görülmüştür. Bu kitaplar, Ordu Teşkilatı, Askerlik Kanunu, Askeri Terbiye, Silah Bilgisi, Topoğrafya, Muharebe Bilgisi ve Harp Tarihi bölümlerinden oluşmaktadır. Ayrıca Tahir TİPİ'nin kaleme aldığı "Kızlar İçin Askerliğe Hazırlık" kitabında "Seferberlik" bölümüne yer verilmiştir.

YAŞINOK ve EZGEÇ Türk ordusunun temellerini Osmanlı Devleti'ne dayandırmaktadır. Halbuki Türk kültürünün kadim olduğundan diğer ders kitaplarında sıkça bahsedilmiştir. Bu noktada Türk ordusunun temellerinin Orta Asya ilk Türk toplumlarına veya Mete Han'a dayandırılmamış olması hem bir tezat hem de bir bilgi eksikliği olarak görülmüştür. İlgili kitaplarda Türk ordu ve askerlik kültürünün temellerine ilişkin bulgulardan bazıları şunlardır:

Türk ordusunun esası ikinci padişah Orhan Gazi zamanında kurulmuştur.²⁶⁶ Türk ordusunun temelleri ne zaman kuruldu? Osmanlı hükümetini kuran Osman zamanında daimi bir ordu yoktu. Kısa bir zamanda vasi bir arazi işgal eden Orhan Gazi, askeri kuvvetleri yeni bir nizam ve usule sokmayı düşünür ve yaptı.²⁶⁷

Yukarıdaki bulgulardan yola çıkarak, Türk ordusunun temellerinin bugün olduğu gibi MÖ 209'lara değil, çok daha yakın bir zaman dilimi olan XIV. asra kadar dayandırıldığı görülmektedir. Türk medeniyetinin kadim oluşu savını, belki de en kuvvetli şekilde destekleyecek olan Türk ordu ve askerlik kültürüdür. Ancak Türk ordusunun kaynağına ve gelişimine ilişkin yeterli bilgiye yer verilmemiş olması dikkat çekicidir.

Türk ordusu ve askeri denildiğinde ilk akla gelen, Osmanlı ordusu ve yeniçerilerdir. YAŞINOK, Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşuna ilişkin olarak şu ifadelere yer vermiştir:

Osmanlı hükümetini kuran Osman zamanında daimi bir ordu yoktu... Orhan Gazinin ricası üzerine Şeyh Hacı Bektaş bu yeni teşkilat askerlerinden birinin başına elini koyarak: "Bu askerler Yeniçeri olarak, yüzleri her güne ak, bazıları zorlu, kılıçları keskin, okları öldürücü ve kendileri her vakit galip olsun" diye dua etti... Türk itaatli olarak doğar, itaatten ayrılmayarak yaşar, itaatle canını yurduna kurban eder... Bayrak, yurdun ve miletin bahtını ve şerefini canlandırır. Bunun

²⁶⁶ Hakkı Ezgeç, *Askerliğe Hazırlık*, Maarif Yay. İstanbul, 1942, s.7

²⁶⁷ Nazım Yaşınok, *Akerliğe Hazırlık Dersleri I*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1938, s.12

için her Türk, bayrağını sever, sayar ve onun daima şerefle dalgalanması için seve seve canını feda etmeyi vazife bilir.²⁶⁸

Türk ordusunun tüm yokluk ve zorluk durumlarında dahi en çetin ordulara karşı yazdığı destanların en yakın örneği Türk Kurtuluş Savaşıdır. YAŞINOK, bu duruma ilişkin olarak şu ifadelere yer vermiştir:

Ankara kapılarında İzmir kıyılarına kadar bütün bir milletin düşmana saldırısı ve onu yok etmesi için 11 gün kafi geldi. Ve unutma ki o müthiş yıldırım harbini kazanan Türk ordusu içinde senin gibi özü Türk kanı ile yoğrulmuş Türk kızları da vardı.²⁶⁹

İçeriğinde, Türk askerlik ve ordu kültürüne ait bulgulara az da olsa yer verilen bu kitaplar, daha çok modern ordu teşkilatı, savaş araçları ve askerlik tekniğine ilişkin bilgiler içermektedir. Harp Tarihi bölümlerinde ise Kosova Savaşı, Çaldıran Savaşı, Niğbolu Savaşı ve İstiklal Harbi geniş olarak ele alınmıştır.

Türk ordu ve askerlik kültürü açısından bakıldığında, bu kitaplarda dikkatleri çeken eksiklikler vardır. Örneğin; Türk ordu sistemi, Orta Asya ilk Türk medeniyetlerine veya Mete Han'a dayandırılmamıştır. YAŞINOK, Türk ordusu konusuna, Osmanlı Devleti'nin ordu sisteminden başlamıştır. Halbuki Türk ordu geleneği çok daha köklüdür. Ayrıca bu durum, aynı dönemin tarih dersi kitaplarında sıklıkla dile getirilmiş olan; Türk medeniyetinin kadim ve zengin oluşu öğretimiyle çelişmektedir. Dikkatleri çeken bir diğer eksiklik ise ordu kurumu veya askerlik için "Peygamber Ocağı" ve Türk askeri için "Mehmetçik" ibarelerinin kullanılmamış olmasıdır. Türklerde vatan savunması, İslamiyet öncesinde milli bir görev iken, İslamiyet'in kabulünün ardından hem milli hem dini bir görev haline gelmiştir.

Kızlar ve erkekler için hazırlanmış, Askerliğe Hazırlık Derleri I kitaplarının başlangıcında "Milli Şef ve Reiscumhurumuz İsmet İNÖNÜ" ibaresi ve İsmet İNÖNÜ'nün resmi bulunmaktadır. Bu kitapların başında, M. Kemal ATATÜRK'ün resminin bulunmaması büyük bir eksikliktir. Dönemin diğer ders kitaplarının giriş kısmında ise Atatürk'ün veya İnönü'nün fotoğrafına yer verilmemiştir.

²⁶⁸ N. Yaşınok, a.g.e., s.12,13,18

²⁶⁹ Tahir Tipi, *Askerliğe Hazırlık I-Kızlar İçin*, Maarif Yay. İstanbul, 1941, s.12

MANSEL vd.'nin İlkçağ Tarihi adlı eserinde, ilk Türk topluluklarından olan İskitlerde askerlik ve ordu üzerine bilgiler vermiştir. Bu bilgiler aynı zamanda, Türklerde ordu ve askerliğin kökeni hakkındaki ipuçları vermektedir.

Eski Yunan tarihçilerin İskit adı altında gösterdikleri çoğu Türk olan kavimlerin en eski tarihi karanlıklar içindedir... İskitlerin savaş usulleri birden bire ortaya çıkmak ve düşmanı şaşırtmak, düşmanı bozkır bölgesinin içlerine çekmek ve iyice yıpratıldıktan sonra son darbeyi indirmektir. Bazen kadınlar bile döğüşürdü.²⁷⁰

Türk ordu sistemi ve askerlik anlayışının kökeni hakkında, Şemsettin GÜNALTAY ise şu ifadelerle yer vermektedir:

İçinde yaşadıkları yayla hayatı icabı olarak gürbüz, çevik ve seciyeli birer yiğit olarak yetişen Türkler, askerliğin bütün vasıflarına haiz bulunuyorlardı... Dünya milletleri içinde askeri talim ve terbiye, teşkilat itibarıyla Türkler ilk safi işgal ederler... Çocuklar daha küçükken at yerine koça binerek, küçük oklarla kuşları avlamaya başlar, bu suretle askerliğe alışır. Biraz daha büyüdükleri vakit, ata biner, tavşan ve tilki avına gider, bu suretle ok, yay ve silah kullanmayı, atı idare etmeyi öğrenir, tam bir asker olarak yetişirler.²⁷¹

UNAT, Orta Okullar İçin Tarih I adlı kitabında Hunlarda ordu ve askerlikle ilgili olarak ise "... *Kuvvetli bir askeri teşkilatları vardı. 300-400 bin kişilik ordular kullanırlardı. Her Türk bu ordunun bir askeri idi.*"²⁷² ifadelerine yer vermektedir.

Ali Haydar TANER'e ait Orta Okullar İçin Tarih II adlı kitapta, Selçukluların sahip oldukları ordu sisteminin özellikleri hakkında şu bilgilere yer verilmiştir:

Selçuklu ordusu, imparatorluğun en şevketli devrinde 400.000 kişiye baliğ olmuştur. Eski Türk an'anesine göre Selçuklu ordularında askeri muzika ile ordu şairleri bulunuyordu. Büyük sultanın sarayında günde beş defa, sair Selçuk sultanlarının saraylarında üç defa nöbet çalınırdı. Selçuk ordularında deve katarları ile nakledilen askeri hastaneler de mevcuttu.²⁷³

A. M. Mansel vd.'ye ait Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi adlı kitapta, Osmanlı Devleti ordu teşkilatı; kuruluşundan itibaren her asırdaki durumu ve özellikleri ortaya konularak işlenmiştir. Kuruluşundan itibaren büyüyen ve güçlenen Osmanlı

²⁷⁰ A. M. Mansel vd., **İlk Çağ Tarihi**, s.13

²⁷¹ Ş. Günaltay, **a.g.e.**, s. 30

²⁷² F. R. Unat, **a.g.e.**, s.30

²⁷³ A. H. Taner, **a.g.e.**, s.102-103

ordularının en güçlü dönemini; 600.000 asker ve 200 parça donanma ile Kanuni zamanında yaşadığı ifade edilmiştir. XVII. asırda ise asker ocaklarının birer politika partisi haline gelip, sık sık isyan ettikleri ve büyük devlet memurluklarının görevlendirilmesinde hatta padişah değişikliklerinde dahi etkin rol oynamaya başladıkları ifade edilmiştir. Bu, bir nevi askeri diktatörlüğün etkilerinin Köprülüler devrinde kırıldığı, Köprülüler sonrasında ise aralıklı olarak devam ettiği bilgisi verilmiştir.

Türklerin doğuştan sahip olduğu karakterisitik özelliklerinden en belirginini, askerlik ruhu ve askerlik becerisidir. Türklerde askerlik milli bir görev olarak görülmüş, halk ordu ayrımı yapılmamıştır. Her Türk evladı askerlik sanatını öğrenmiş, gerektiğinde uygulamış ve askerlik görevi ücrete tabii olmamıştır. Bu sebeple askerlik sanatını seve seve ve ustalıkla icra etmişler, sayısız askeri zafer kazanmışlardır. Yukarıda yer verilen bulgulardan anlaşılmaktadır ki; Türk'ün doğuştan gelen askerlik yeteneği vardır ve bunun çağın ihtiyaçlarına karşılayacak çeşitli yöntemlerle sürekli geliştirilmesi gerekmektedir. Türk evladına dünü ve bugünüyle Türk askerlik sanatına yönelik kazanımların sıklıkla verildiği görülmüştür.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla Türk köyünün kalkınması ve Türk köylüsünün ulusal bilince ulaşması için enstitülere önemli görevlerin yüklendiği sonucuna varıldı. Türk köylüsünün millet bilincine erişmesi, ulusal devletlerin kurulduğu ve geliştiği dünya şartlarında Türkiye Cumhuriyeti'nde de yaşanması gereken bir evrilmeydi. Bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti siyasi yönetimlerinin, Türk halkını cemaat toplumundan cemiyet toplumuna, Osmanlıcılık ve ümmetçilik fikrinden Türklük bilincine geçişteki zor süreçte Köy Enstitülerini taşrada bir dönüşüm aracı olarak kullandığı görüldü. Çünkü dönemin diğer okullarında kullanılan ders kitaplarıyla, enstitülerde kullanılan kitaplar arasında birçoğu benzerdi. Bu bakımdan yukarıda sözü edilen Türk Devleti ve toplumundaki dönüşüm, ülkenin ve toplumunun tamamı için geçerliydi. Yani dönemin Türkiye'sindeki evrilme ve kırılmaların, sadece Türk köyü ve köylüsünü değil, bütün yurdu kapsadığı sonucuna varıldı. Bu durum, dönemin Türkiye Cumhuriyeti yönetimindeki güçlü kesimin ideolojisinin yansımaları olarak yorumlanmıştır. Yani Köy Enstitüleri ile laik, demokratik ve üretken Türk köylüsü; dönemin Türkiye siyaseti ile laik, demokratik ve üretken bir ulus yaratmak, temel ideoloji olarak görülmüştür.

Köy Enstitüleri kültür derslerinde, Türk Kültürü ve Türk milliyetçiliği ile ilgili amaç, öge ve değerlere ilişkin çok sayıda bulguya rastlandı. Bu bulguların içerdiği bilgi, mesaj ve kazanımların; Türk milletinin sahip olduğu birçok kültür ürününün devamlılığını amaçladığı sonucuna varıldı. Ancak Türk tarihi içindeki bazı zaman dilimlerine ve Türk kültürü içindeki bazı öğelere, az veya hiç yer verilmediği görüldü. Böylesi bir durumun olabileceği yönündeki hipotez, problem durumu kısmında belirtilmişti. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının, yeni devlete ve onun türlü siyasetlerine uyum sağlaması amacı görülmüştür.

1943 ve 1947 KEÖP'ta büyük farklılıklar görülmemektedir. Ancak 1947 programının az olsa daha detaylı hazırlandığı görülmüştür. Ayrıca 1947 programında

dini ve milli bir tutum ve üslubun filizleri görülmüştür. Bu filizlenmenin, 1947 programına göre yazılmış ders kitaplarında daha arttığı görülmüştür. Bu durumun, KEÖP 1943 ve 1947'nin hazırlanmasındaki farklı siyasi bakışlardan kaynaklandığı sonucuna varıldı.

KEÖP 1943 ve 1947'nin kültür dersleri amaçları içinde temel amacın, ilgili derse yönelik temel düzeyden başlayarak bilimsel bakış ve beceri kazandırmak olduğu görüldü. Örneğin Türkçe derslerinde amaç, öncelikle anlama, anlatma, okuma ve yazma becerisinin oluşturulmasıdır. Bu amaca ulaşıldıktan sonra Türkçe ile ilgili sanatsal ve edebî eğitime geçilebileceği görülmüştür. Türkçe dersinde, Türk kültür ve Türk milliyetçiliği ile amaçlara, KEÖP 1943 ve 1947'de ağırlık verildiği görülmemiştir. Türk dili çalışmalarına çok önem verilmiş olan bu dönemde, Türk dilinin, Türk milleti ve kültürü açısından taşıdığı yüksek önemi ortaya koyacak amaçlara rastlanmamıştır.

Köy Enstitülerinde kullanılan ders kitaplarında, Orta Asya ve Türklerin, dünya medeniyetinin öncüleri olduğu yönünde sayısız ifadeye rastlandı. Bu durumun ortaya çıkışının ise Türklerin tarihin en eski zamanlarından başlayarak, Orta Asya dışına yaptıkları göçlerle gerçekleştiğinin ifade edildiği görüldü. Bu hususun özellikle tarih kitaplarında yoğun olarak işlendiği görüldü. Ancak, bu ifadelerin altını dolduracak, ispatlara ve kanıtlara yeterince yer verilemediği sonucuna varıldı.

Türk medeniyetinin kadim olduğu ifadelerine benzer bir şekilde, Türk dili ve yazısının da dünya dilleri ve yazılarının temeli olduğu yönünde ifadelerin varlığı görülmüştür. Sümerlerin Türk, Sümerce'nin ise eski bir Türk dili olduğu yönünde bilgilere rastlanmıştır. Ancak Orta Asya Türk yazısının Orhu Kitabeleri'nden öteye götürülemediği görülmüştür. Türk dili alanındaki bulguların fazlalığı yanında, Türk edebiyatına ilişkin bulguların oldukça az olduğu görüldü. Osmanlı dönemi Türk Halk Edebiyatı ve Divan Edebiyatına yeteri kadar yer verilirken, Tasavvuf Edebiyatı'na ilişkin bilgiye bir yerde yer verildiği görüldü. Enstitülerde Türkçe ile ilgili yapılan türlü çalışmaların yeterli, Türk edebiyatı ile ilgili öğretimin ise yetersiz olduğu sonucuna varıldı.

Enstitülerde, Türklerin tarihi süreç içinde, bilim ve eğitime önem veren bir toplum olduğu kazanımının verildiği görüldü. Ancak bu durum, ilk Türk toplulukları ve devletleri için yoğun olarak işlenirken, ilk Müslüman Türk devletleri döneminde yüzeysel olarak ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nde bilim ve eğitime yönelik bulgulara ise yeterince yer verilmiştir. Sonuç olarak, ilgili ders kitaplarının Türk bilim ve eğitim tarihinin her safhasına aynı oranda yervermediği sonucuna varılmıştır.

Köy Enstitüleriyle ilgili yayınların birçoğunda, enstitülerde sıklıkla ulusal oyunların oynandığı, Türk halk oyunlarının icra edildiği ve Türk müziklerinin söylendiğine ilişkin ifadeler yer verilmektedir. KEÖP 1943 ve 1947'de de bu yönde amaçların varolduğu görülmüştür. Ancak enstitülerde okutulan ders kitaplarında Türk müziğine, ulusal oyunlarına ve Türk halk danslarına ilişkin bilgi ve örnekler nadiren yer verildiği görülmüştür. Beden eğitimi ve müzik dersleri kitaplarında, yalnızca ilgili dersin literatürüne ait bilgilerin eğitim-öğretiminin yapıldığı sonucuna varıldı.

İncelenen kitaplarda, ilk Türk toplumlarında Türk kadının aile ve toplum hayatında saygın bir yeri olduğu bilgisine yerverildiği görülmüştür. Türklerin yalnızca Türk kadınlarına değil, diğer milletlerin kadınlarına değer verdiklerine dair ifadeler de yerverilmiştir. Türk kültürü öğelerinden olan, kadına değer verilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği kazanımlarının hedef kitleye aktarılacak istendiği anlaşılmaktadır. Bu sayede Türk kadınının hayatın türlü alanlarında etkin olmasını sağlamanın amaçlandığı görülmüştür.

İncelenen ders kitaplarında erdemli ve mert olma kültürü hariç; Türklerde kadına değer verme, aile, temizlik, çalışkanlık kültürüne ilişkin bulgulara yer verildiği görüldü. Bu bulguların ait oldukları ilgili Türk kültürünü açıklamaya ve devamını sağlamaya yetecek düzeyde olduğu sonucuna varıldı.

Atatürk, köylünün eğitiminde okuma, yazma, tarih, coğrafya yanında dini ve ahlak eğitimini de amaç olarak gösterdiğine girişte değinilmişti. KEÖP'ta din derslerinin olmadığı ve TD'de İslam dini hakkında yazılmış; günümüz Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine benzer ders kitaplarının okutulmasına dair bir bilgi

olmadığı görüldü. Halkın neredeyse tamamının Müslüman olduğu ülkede, İslamiyet ile ilgili konuların sadece Türk-İslam sanatıyla sınırlı tutulduğu görüldü. Köy enstitülerinde, dönemin Türkiye'sinin neredeyse tüm okullarında olduğu gibi din dersinin olmayışı eksiklik olarak görüldü. Bu durum, Türk kültürü içindeki İslamiyet etkisiyle oluşan kültür ürünlerini veya İslam kisvesi altındaki Arap kültürünün ayaklanma yoluna gidildiği sonucuna varılmasını sağladı.

KEÖP ve Köy Enstitüleri kültür deri kitaplarında Türk milliyetçiliği eğitim-öğretiminin, milli bağımsızlık, vatan sevgisi ve millet sevgisi üzerinde yoğunluk kazandığı görüldü. Ancak söz konusu bağımsızlık, vatan ve millet olgularında, din unsurunun hariç tutularak; tarih, toprak, ırk, dil olgularına dayalı olarak, özellikle Türkiye Cumhuriyeti özelinde ele alındığı sonucuna varıldı.

Köy Enstitülerinde, 1947 yılından sonrası kullanılan ders kitaplarından yola çıkılarak; enstitülerin, ilk üç sınıfta ortaokul 1. 2. ve 3. Sınıfları, 4. ve 5. sınıflarda ise lise ve öğretmen okulları düzeyinde eğitim-öğretim yaptıkları sonucuna varıldı.

Enstitülerde kullanılan kültür dersi kitaplarının; Türk kültürü ve milliyetçiliği eğitim-öğretimi bakımından KEÖP 1943 ve 1947 ile kısmen uyumlu olduğu görüldü. Beden Eğitimi kitaplarının Türk sporu ve oyunlarına, Müzik dersi kitaplarının ise Türk müziği örneklerine nadiren yervermesi bu uyumsuzluğa örnek olarak gösterilebilir.

Kültür derlerinde amaçlanan kazanımların gerçekleştirilmesi için sadece ilgili ders kitaplarının yeterli görülmeyip, Türk kültürü, folkloru ve milliyetçiliğini konu alan birçok yardımcı ders kitabının kullanıldığı sonucuna ulaşıldı.

Köy Enstitüleri üzerine yapılmış birçok çalışma vardır. Bu çalışmalar daha çok tarım ve teknik derslerinin kazanımları, belirli bir dersin konu edinilmesi veya enstitülere hizmetleri olmuş şahsiyetlerle ilgili sınırlı tutulduğu başlangıçta ifade edilmişti. Bu çalışma Köy Enstitüleri kültür derslerinin genelini, Türk kültürü ve milliyetçiliği çerçevesi içinde bütüncül olarak ortaya koyması bakımından özgün bir çalışmadır. Ancak, Köy Enstitülerinin ideolojisini ortaya koymayı tek başına sağlayacak mahiyette değildir. Ama enstitülerin ve dönemin Türkiye'sinin ideolojini ortaya konulmasını amaçlayacak çalışmalara sağlam bir dayanak

oluşturacaktır. Ayrıca Türk kültürü üzerine yapılacak olan çalışmalarda da Türk kültürün süreklilik durumuna ilişkin sonuçlara varmaya yardımcı olacaktır.

Çalışma süresince, Köy Enstitülerinden mezun olmuş öğretmenlere, enstitü çalışanlarına veya enstitü mezunu bir öğretmen tarafından okutulmuş öğrencilere yönelik geliştirilen çeşitli anket, bilgi formları vb. gibi çalışmaların gelecekte ihtiyaç duyulacak kaynaklar olacağı fark edildi. Bu bakımdan enstitüler ile ilgili olarak çalışma yapmayı düşünen adaylara böylesi bir yol önerilebilir. Bu sayede enstitülerin veya enstitü mezunlarının türlü faaliyetlerine şahit olmuş kişilerin bilgileri kayıt altına alınmış olacaktır.

Köy enstitülerinde, TD ile izni verilmiş ders kitapları dışında, yardımcı ders kitabı olarak kullanılacak birçok kitaba Akpınar Köy Enstitüsü arşivinde rastlandı. Söz konusu yardımcı ders kitapları da türlü çalışmalara hizmet edecek biçimde ve incelenmeye muhtaç olarak beklemektedir.

KAYNAKÇA

- AKALIN, B. (1945). Köy Enstitülerinde Müzik Eğitimi Klavuzu. İstanbul: Köy enstitüleri Yayınları.
- AKDOĞAN, E. M. (2016). Köy Enstitülerine Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi. Erzurum: Atatürk Üni.
- AKMAN, G. N. (2014). Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemleri. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- AKSAN, H. (tarihsiz). Yurttaşlık Bilgisi. İstanbul: Ders kitapları Türk Ltd. Ş.
- Atatürk Kültür Merkezi. (1990). Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri. Ankara: AKDİTK Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- BALTACI, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. BEÜ SBE Derg. , 231-274.
- BALTACIOĞLU, İ. H. (1942). Türkiye Doğru. İstanbul: Kültür Basımevi.
- BOSTANCI, N. (1990). Kültür ve Değişme. İstanbul: Hamle Yayın ve Dağıtım.
- BURGAÇ, M. (2004). Çifteler Köy Enstitüsü. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. V. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pagem Akademi.
- DURAN, F. S. (1938). Umumi Coğrafya Dersleri. İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- EKİNCİ, N. (1997). Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformu'ndan Köy Enstitülerine. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- ERIKSEN, T. H. (2004). Etnisite ve Milliyetçilik. İstanbul: Avesta Yayınları.
- ERTAN Temuçin F., Ö. O. (2018). Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir? Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi , 39-84.
- ERTAN, T. F. (2014). "Milliyetçilik", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- EZGEÇ, H. (1942). Askerliğe Hazırlık. İstanbul: Maarif Yayınları.

FİNDLEY, C. V. (2011). Modern Türkiye Tarihi, C.V. İstanbul: Timaş Yayınları.

GEDİKOĞLU, Ş. (1971). Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri. Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret.

GÖĞÜS Beşir, D. K. (1945). Türkçe I. İstanbul: MEB Yayınları.

GÖĞÜS Beşir, D. K. (1946). Türkçe II. İstanbul: MEB Yayınları.

GÖĞÜS Beşir, D. K. (1947). Türkçe III. İstanbul: MEB Yayınları.

GÖK, F. (1999). 75 Yılda Eğitim. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

GREENFELD Liah, Ç. A. (2017). Milliyetçilik-Moderniteye Giden 5 Yol. İstanbul: Alfa Araştırma.

GÜNALTAY, Ş. (1939). Lise Tarih I. İstanbul: Maarif Yayınları.

KALAYCI, B. Halk Bilimi/Folklor, Tarihsel Süreç. Adana: Çukurova Üni. Türkoloji Araştırmaları Merkezi.

KANTARCIOĞLU, S. (1986). Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

KAPLAN, M. (2002). Aydınlanma Devrimi ve Köy Enstitüleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KAPTAN, S. (1998). Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri. Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisler.

KARAL, E. Z. (1945). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi. İstanbul: MEB Yayınları.

KAZANCIOĞLU, A. S. (1938). Yeni Orta Coğrafya. İstanbul: Kanaat Kitabevi.

KİRBY Fay, B. N. (2015). Türkiye’de Köy Enstitüleri. İstanbul: Tarihçi Kitabevi Yay.

KODAMANOĞLU, M. N. (1964). Türkiye’de Eğitim (1923-1960). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

KOMİSYON. (tarihsiz). Folklor. Yayımlanma yeri yok: Türk Dili ve Edebiyatı Neşriyatı.

KÖKDEMİR, B. F. (1939). Yeni İjyen. İstanbul: Maarif Vekaleti Yayınları.

KÖYMEN, N. K. (1934). Halkçılık ve Köycülük. Ankara.

KTB. (n.d.). www.ktb.gov.tr/TR-96255/turk-kulturu.html. Retrieved 08 21, 2019, from www.ktb.gov.tr: <https://www.ktb.gov.tr/TR-96255/turk-kulturu.htm>

- Maarif Vekilliği. (1943). Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943. Ankara: Maarif Yayınları.
- MANSEL, A. M. (1942). İlk Çağ Tarihi. İstanbul: 1942.
- MANSEL, A. M. (1942). Orta Çağ Tarihi. İstanbul: Maarif Yayınları.
- MANSEL, A. M. (1942). Yeni ve Yakın Çağlar Tarihi. İstanbul: Maarif Yayınları.
- MEB. (1947). Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1947. Ankara: MEB Yayınları.
- ÖYMEN, H. R. (1980). Köy Enstitülerinin Kuruluşunun Tarihi ve problemleri. Ankara: TTK.
- ÖZANKAYA, Ö. Ulusal Toplumun Ve Ulusal Kültürün Kurucu Öğeleri.
- ÖZDEMİR, M. (n.d.). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, Eskişehir Osmangazi Üni. Eskişehir Osmangazi Üni., Sos. Blm. Drg., 11(1) , 323-343.
- ÖZGEN, B. (2002). Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri. İzmir: Final Matbaacılık.
- ÖZKAN, S. (2015). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Nobel Yay.
- ÖZKIRIMLI, U. (2015). Milliyetçilik Kuramları. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- ÖZTÜRKMEN, A. (2006). Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları.
- SADAK, N. (1944). Toplumbilim. İstanbul: Maarif Yayınları.
- SAZAK, M. (2010). Köy Enstitülerinin Evreleri. Kuruluşunun 70. Yılında Bir Toplumsal Değişim Projesi Olarak Köy Enstitüleri Sempozyumu, (p. 221). Kastamonu.
- SEYMEN, R. (1951). Yeni Coğrafya Dersleri. İstanbul: Ders Kitapları Türk Yayınları.
- SINAL, İ. (İstanbul). Eğitim Kurslarında Beden Terbiyesi. 1939: Remzi Kitapevi.
- SMİTH Anthony D., Ç. Ü. (2013). Milliyetçilik. Ankara: Atıf Yayınları.
- SMİTH, P. (2007). Kültürel Kuram. İstanbul: Babil Yayınları.
- SOKOLOV, Y. M. (2009). Folklor: Tarih ve Kuram. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- ŞANAL Mustafa, K. S. (2006). Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektebi ve Faaliyetleri. Milli Eğitim Dergisi, S.172 , 183-202 .

- TANER, A. H. (1940). Orta okul İçin Tarih II. İstanbul: Maarif Yayınları.
- TANİLLİ, S. (2007). Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz? İstanbul: Alkım Yayınları.
- TARCAN, S. S. (1932). Beden Teriyesi Oyun-Jimnastik-Spor. İstanbul : Maarif Yayınları.
- TAŞKIRAN, T. (1939). Yurt Bilgisi I. İstanbul: Maarif Yayınları.
- TDK. (1998). Türkçe sözlük. Ankara: TDK Yay.
- TİPİ, T. (1941). Askerliğe Hazırlık-Kızlar İçin. İstanbul: Maarif Yanları.
- TONGUÇ, İ. H. (1947). Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- TONGUÇ, İ. H. (1946). İlköğretim Kavramı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- TURAL, S. (2006). Tarihten Destana Akan Duyarlılık. Ankara: Yüce Erek Yayınları.
- TURAN, E. (2011). Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği. Selçuk Üni. Kadıhanı Faik İçil MYO. Teknik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi , 125-139.
- TÜRKOĞLU, P. (2017). Tonguç ve Enstitüleri. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- UNAT, F. R. (1940). Ortaokul için Tarih I. İstanbul: Maarif Yayınları.
- YAŞINOK, N. (1938). Akerliğe Hazırlık Dersleri I. İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- YAZICIOĞLU, Ö. Türklerin Kültür Tarihi. İstanbul: Kalipso Yayınları.
- YILDIZ Nihal, A. O. (2017). Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı,. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVII/35 , 275-316.